

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, SZEPTEMBER 2, 1875.

244—35. SZÁM.

Megjelenik minden esütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztési iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

A vasárnapi iskolákról.

Az egyház-vizsgálati kérdő pontok között ott van ez a kérdés is: „a nyári vasárnapi iskolázás foganatban van-e; taníttatnak-e az ifjak a lelkész által a vallásra, az iskola-mester által az éneklésre?” Az adott felelet erre az egyház-vizsgálati jegyzőkönyvben rendesen egyszerű „igen,” a nélkül, hogy valahol ezen vasárnapi vallás- és ének-tanítás iránti buzgóságról, annak a közerköleszi életre kiható eredményeiről tétetnék — mint kellene, hogy tétessék — említés. Valljuk meg, hogy ha igazán és őszintén akarnánk ama kérdésre felelni, feleletünk ekkép hangzanék: az egész vasárnapi iskolázás úgy, a mint most van, nem egyéb, mint a pap és tanító lelkére nyomasztólag nehezkedő nyűg, mert odaadó munkásság s minden erőmegfeszítés mellett sem érhető el azon eredmény, mely ez által elérteni céloztatik, még pedig a gyülekezet tanítandó tagjainak közönyössége miatt.

Nézetem, s azt hiszem, mindnyájunknak meggyőződése szerint, anyaszentegyházunk célja a vasárnapi vallás- és énektanítás által az lett volna, hogy így az iskola falai közül kikerült, az élet és indulatok sokféle kísérteteinek kitett ifju nemzedék kebeléből a vallásos buzgóság ki ne haljon; de sőt az folyvást ébren tartatván, fokokint erősödjék, és az életben majd önállóságot ért férfiban, vagy nőben az teljesen, szilárdan meggyökerezett legyen; nevelve így az egyháznak lelkes és hitbuzgó tagokat.

De vajjon, sikeres eljárás-e ez, ama nagy fontosságú, s minden esetre egyházunk fennállása érdekére nézve életkérdés tekintetében; vajjon, ébresztetik és meggyökerezethetik-e ez által a valódi vallásosság az ifju nemzedék kebelében még akkor is, ha ez intézmény teljes virágzásban volna, azaz, ha a mindkét nemű ifjuság lehető nagy számmal látogatná a vasárnap délelőtti, vagy délutáni tanítás-órákat?

Határozott feleletem erre az, hogy nem! Miért? Azt ohajtom kifejtteni az alábbiakban. Ne láttassam kicsinykedőnek, ha talán felhozott okaim között olyanok is lesznek, a melyeket némelyek szörszálhasogatásnak szeretnek tekinteni; én saját egyéni meggyőződésem mellett, a mindennapi tapasztalás tényeit mondom csak el úgy, a mint azt láttuk és látjuk máai napig is.

Szükségtelennek tartom, a ma már törvény által parancsolt és megtartott heti ismétlő iskolázás mellett az egész intézményt, mint a mely csak szaporítása, kitoldása a vasárnapi templomozásnak. Mert, micsoda akár a vasárnap reggeli evangyeliom alapján tartott egyházi beszéd, ha nem a szent írásban foglalt hit- és erkölcsi elveknek szívéhez, lélekhez szóló tárgyalása a keresztyéni buzgóság felébresztésére; micsoda a délutáni biblia-magyarázat, hogy ha nem a Krisztus és szentírók erkölcsi és vallásos elveinek az életre és annak különböző viszonyaira, koraira alkalmazása. Mi az egész isteni tisztelet módja, ha nem vallás-tanítás; az együttes buzgó éneklés pedig, a mellett, hogy szív, lélek felindulva hangoztatja a zsoltárok és dicséretetek verseit: nem gyakorlása-e egyszerűen az éneklésnek?

Kérem, hogy ott, hol a felnőttek, középkorúak és vénék a nép nyelvén, egyszerű, szívéhez szóló tanításból tanulhatnak és keresztyéni hitükben erősödhetnek: nem vehetnek-e ott tanúságot és nem gyarapodhatnak-e vallásos ismereteikben az ifjak, kiknek szívök, mint a lány viasz hajlékony és engedékenyebb minden benyomásra, mint azoknak keble, kiket már az élet és annak bajai megkeményítették. De lássuk a dolgot magát.

Elvégződött a vasárnap délelőtti, vagy utáni isteni tisztelet; talán ben marad néhány ifju, hogy az alig elvégződött prédikáció után egy másikat, lehet, hogy hosszszasabbat hallgasson. Ismerjük bizonyára mindnyájan azt az állapotot, a mely ilyenkor be-

következik. Nyári, rekkenő meleg, a templom levegője inficiálva a még csak kevés percekkel eltávozottak kilehellése által; ha az ablakok, ajtók nyitvák, erős légvonat: mindenik egyformán veszélyeztetve az egészséget. A pap még ki sem pihente előbbi, bizonyára fárasztó munkáját, már újra hosszasan magyaráznia kell. Az ifjak, kik természettől éléuk véralkattal megáldva, az egy órai, vagy hosszabb istenítisztelet után önkénytelenül mozogni szeretnének, nyugtalanul várják a lecke bevégezését; s bár prófétai lélekkel beszélj is, lassankint az unalom erőt vesz tagjaikon, figyelmök elszóródik, és elnyomott, vagy pedig nem is nagyon titkolt ásitások kísérik a vallásosságot ébreszteni akaró előadást. Mit tesz ilyenkor a pap? Megszólítja talán egyik, vagy másik hallgatóját, kérdéseket tesz fel, óhajtva megtudni, hogy mikép fogta fel, hogy értette meg az illető az elmondott tárgyat; csak egyszer kell ennek megtörténni, bizony mondom, hogy a következő vasárnapi vallás-tanításra kötéssel sem foghat hallgatót. Az énektanításra pedig csak azt jegyzem meg, hogy abból valóságos játékokat üznek, nem tartván lelkiismeretlenségnek, hibának, hogy ott a templomban, a tanító jelenlétében, éktelen hangokat adjanak, ártatlan, tudatlan képet mutatva hozzá, a tanító bosszantására, a tanítás gúnyjára. Tekintélyről pedig ilyen helyt, hol akarat nincs, mint kényszer-eszközül, szó sem lehet.

Az eredmény minden esetre az, hogy feljáró, illetőleg, ben maradó ifjak, vasárnaponként fogynak, ötödik, hatodik vasárnap már nincs kit tanítani.

Lehetnek, kik erre azt a megjegyzést teszik, hogy arra való a polgári törvény, hogy kényszerítse őket a feljárásra. Azt fejeztem ki fönnebb, hogy — a mint hiszem — a vallásos ismeret közlése és szerzése mellett, a valódi keresztyéni buzgóság megszilárdítása volna a cél ebben a vasárnapi vallásos oktatásban; már most, ha büntetés terhe alatt szoritjuk ifjainkat a templomba jövetelre, az ott benmaradásra: lehet-e hinni, hogy a kényszer valakiben valami nagy készséget eszközöljön; az akció reakciót teremt, s így a helyett, hogy templomba szoktatnók s ez által a vallásos ismeretben való gyarapodásra és a valódi keresztyéni érzelmekben való növekedésre alkalmas adnánk népünknek, azt a templomtúl elszoktatjuk, és dacból, mely kivált az ifjunál uralkodik, közönyössé lesz az a vallás, s ebből folyólag az egyház minden

érdekei iránt. Azt érzük el, hogy buzgó, vallásos népet akarván növelni, az eredmény éppen ellenkező leend.

Ezen tapasztalati tények alapján, én a vasárnapi iskolázást úgy, a mint az jelenleg követeltetik, határozottan rosznak, sikertelennek tartom.

Azonban, hogy kimondott véleményem szilárdabb alapot nyerjen, a már elmondottakon kívül, szükségesnek látok még felhozni némely oly körülményeket, melyek sok tekintetben okozói annak, hogy a vasárnapi iskola elébe kitűzött szép cél közelleg meg nem közelíthető.

I. Alkalmatlan az idő, melyben a tanítás tartatni szokott, nem csak azért, hogy már egy hosszabb, vagy rövidebb prédikáció után következik, hanem az alábbi okoknál fogva is.

A mint azt tudjuk, magyar paraszt népünknel falu helyeken vasárnap reggeli templomozás után következik az úgy nevezett délebbéd ideje; kicsinyesség és mégis határozó. Népünk közönségesen kétszer eszik napjában, délelőtt 10 és délután, 4 vagy 5 órájában, s bizonyára, kiéhezve a test, követeli a magáét. S az ifjunál, hol minden érzés, s így a test ingerlékenysége is élénkebb, annak tudása, hogy míg ő a templomban van, hallgatva azokat, miket gondolatja szerint, úgy is tud már, mert az iskolában tanulta, addig oda haza a többiek ebédelnek: önkintelen is a türelmetlenséget ébreszti fel benne, mely aztán figyelmetlenséggé, unalommá s végre bosszúsággá válik; az ily helyzetben hallgatott dolgokból aztán, meg vagyok győződve, hogy nem sokat épül s feleltet keveset tanul.

A délután megint nem tanításra való idő. Átátlános tapasztalat, hogy a legtöbb helyt, talán kivétel nélkül mindenütt, a vasárnap délutáni isteni tiszteletre csak igen kevesen, csak is a buzgóbbnak, vallásosabbnak látszók és látszani akarók járnak fel, és éppen az ifjuság van legkisebb számmal képviselve; gondolhatjuk-e pedig, hogy az, a ki templomra fel nem jött, fölmenjen az azt követő tanórára? Nem jön fel egy sem, még az ott voltak is igyekeznek kifelé, hogy a vasárnap délutánt, egy vagy másféle ártatlan, vagy ártalmas mulatságra használják fel. És lehet-e azon csodálkozni, hogy ez így történik? A tavaszi és nyári napok, többnyire egész héten át, úgy anynyira igénybe veszik a földmives-család minden dolog fogható tagjának munkáját, hogy szinte

némi vágygyal várja a vasárnapot, mikor mintegy pihenésül egy kissé szabadabban mozoghat és kiki a maga módja és felfogása szerint szorakozhatik. Ki kárhoztathatna épen egy ifjút, vagy egy leányt, ha nem bir türelemmel, hogy még a kettős templomozást meghosszabbítsa, megszerezze egy harmadikkal; ki ítélhetné el azért, hogy ifjui vére, elevensége által indítva, miután vallásos kötelmeinek eleget tett, mozogni, hozzá hasonlók társaságában kedvére igyekszik eltölteni a nap hátra lévő részét, hódolva öntudatlanul is azon igazságnak, hogy az ártatlan élvezésekben való részvétel után jobban esik a nehéz munka, mely pedig az új héttel újra vár reá.

Surányi Gyula,
peényi ev. ref. pap.

)Folyt. következik.)

Hittani intézetek Magyarországon.

Hittani intézetek neve alatt azon felső tanintézeteket értjük, melyeknek rendeltetése: azon ifjakat, kik a papi pályára készülnek, kiknek hűségére és buzgalmára fog tehát majdan a nép vallás-erkölcsi képzetének, érteinek és törekvéseinek ápolása, fejlesztése, irányozása és megszilárdítása bizatni, e nagy fontosságú hivatásukhoz képest tudományosan és erkölcsileg előkészíteni.

Az országban 1874-ben a következő hittani intézetek léteztek: latin szertartású katolikus 25, görög szertartású kath. 4, keleti görög vallású 4, ágostai hitv. 8, helvét hitv. 5, unitárius 1.

I. Római katolikus hittani intézetek. Első sorban a latin szertartású katolikusok hittani intézeteiről szólva, ezek között legrégebb a Szent-Benedek-rendű szerzeteseké Pannonhalmán, mely egyidejű az ottani főapátsággal s I. István király által alapított 1001-ben. Régi az esztergomi érseki is, mely a tridentí zsinat által kifejezett óhajás nyomán már 1566-ban keletkezett. A XVII. század első feléből, 1629-ből való a győri. A többi a XVIII., és a jelen századból való. 1700-ban nyílt meg az egri. 1718-ban a veszprémi, 1735-ben a kalocsai, 1740-ben a nagy-váradi, 1742-ben a pécsi, 1753-ban a gyulafehérvári, 1764-ben a váci, 1767-ben a nyitrai, 1777-ben a szombathelyi, 1791-ben a kegyesrendi szerzeteseké Nyitrán. 1801-ben nyílt meg a székesfehérvári, 1803-ban a premonstreieké Jászón, 1804-ben a kassai és a szathmári, 1806-ban a csanádi, 1807-ben a beszerce-bányai és 1815-ben a rosnyói és a szepes-káptalani. A tanfolyam, kivéve a kegyesrendi szerzetesekét Nyitrán és az időzítőkről címzett Ferenc-rendiekét Galgócon, hol csak két év, továbbá, a kapucinusokét Pozsonyban, hol 3 év: mindenütt 4 év; de részint a tantermek és tanárok, részint a tanulók kis számánál fogva többnyire úgy van berendezve, hogy a tantárgyak négy csoportba osztatnak, s az egyik csoportot egy évben adják elő az I. és II. éveseknek, a másodikat a III. és IV. éveseknek, a következő évben az I. és II. évesek

hallgatják a tantárgyak harmadik csoportját, a III. és IV. évesek pedig a negyedik csoportot, s így, bár egy évben az előadandó tárgyakból csak két csoport adatik elő, négy év alatt minden tanuló, minden tárgyat végez. A tannyelv latin, de többnyire mindenütt tartatnak részben magyar előadások is.

Minden hittani intézet egy igazgató alatt áll, ki rendszeren maga is tanít, a hol pedig ebben gátolatik, helyettesről van gondoskodva. Alább részletesen elsorolandó adataink szerint a róm. kath. hittani intézetekben 22 igazgatót, 79 rendes tanárt, 8 rendkívülit és 10 helyettes; összesen 119 főnyi tanszemélyzetet találunk, kik alatt összesen 528 papnövendék tanult, 15-nek kivételével valamennyien lakó. Az említett összeg a róm. kath. hittani intézetek között következőképp oszlik meg.

Az esztergomi érseki intézetben 1 igazgató és 4 rendes tanár vezetése mellett 58 ben lakó növendék nyert oktatást, kik közül 39 magyar, 4 német, 13 tót és ruthén és 2 román volt anyanyelvre nézve, míg vallásra nézve mindnyájan róm. katolikusok. Az előadások száma volt 4, a heti órák száma 36. Tannyelv latin.

Az egri érseki intézetben 8 rendes tanár vezetése mellett 38 papnövendék tanult, kik közül 4 kün lakó volt. Anyanyelvre nézve mindnyájan magyarok, vallásra nézve mindnyájan róm. katolikusok. Az előadások száma volt 9, a heti órák száma 43. A tannyelv latin s részben magyar.

A kalocsai érseki hittani intézetben működött 1 igazgató, 4 rendes és 1 helyettes, összesen 6 tanár. A papnövendékek száma volt 27, kik mind ben laktak. Anyanyelvre nézve magyar volt 21, német 4, horvát és szerb 2. Az előadások száma volt 7, a heti órák száma 40. A tannyelv latin s részben magyar.

A beszerce-bányai püspöki intézetben 2 rendes és 1 helyettes, összesen 3 tanár működött. A papnövendékek száma volt összesen 11, kik mindnyájan ben laktak. Anyanyelvre nézve 2 német, 9 tót és ruthén volt. Az előadások száma volt 5, a heti óráké 36. A tannyelv latin.

A győri püspöki hittani intézetben volt 37 ben lakó papnövendék, kik közül magyar volt 27, német 5, horvát és szerb 5. Az előadások száma volt 7, a heti órák száma 38. A tannyelv latin s részben magyar.

A gyulafehérvári püspöki hittani intézetben működött 11 tanár, és pedig 1 igazgató, 3 rendes, 6 rendkívüli és 1 helyettes tanár. A papnövendékek száma volt 22, kik mindnyájan ben laktak s anyanyelvre nézve mind magyarok voltak. Az előadások száma volt 16, a heti órák száma 92. Tannyelv latin s részben magyar.

A kassai püspöki pap-növeldében működött 1 igazgató, 4 rendes és 2 rendkívüli, összesen 7 tanár. Papnövendék volt 28, kik mindnyájan ben laktak, s anyanyelvre nézve közülök 15 magyar, 5 német és 8 tót, vagy horvát volt. Az előadások száma volt 6, a heti órák száma 38. Tannyelv latin s részben magyar.

(Folytatása következik.)

TÁRCA.

Miskolci István és Görgei János
esperesek levelei

I. Rákócy Györgyhez.

Közli: Szilágyi Sándor.

IV.

Serenissime Princeps, Domine Domine mihi humiliter colendissime. Holtomig való alázatos szolgálatomat ajánlom nagyságodnak sat.

Kegyelmes uram, noha várakozásomnál későbbben vöttem 9 aprilis nagyságodnak két leveleimre való választételét, mindazon által az mint az deákok mondják: sat cito, si sat bene. Tolnai János uram miképen mentette legyen nagyságod előtt magát, ő maga tudja, készületlen tudom nagyságodhoz nem ment. De miért, meddig s mi végre introducaltatta ujabban az scholában, annakelotte praefectus uramtól megértettem volt. Olyan nagy fejedelmi kegyelmesség az nagyságodtól Tolnai János uramhoz, melyet én, ha annyi kárt töttem volna, nagyságodtól magamnak kérni nem merészlettem volna, hanem csak nyakamot hajtottam volna: ő is nem érdemlette volna bizonyára, annál inkább, hogy ecclesiai személy: mert az, mely szolga tudva nem cselekedte urának akarátját, nagyobb büntetést érdemel az tudatlan szolgánál, az mint idvezitőnk irván hagyta. Tolnai János uram szolga volt, tudta is tisztit, mert az pataki gymnáziumnak törvényiben megolvashatta, mi is penig száma nincsen mennyiszter admoneáltuk, de mégis három esztendeig nem cselekedte. Osztán kegyelmes uram nagyságodnak is nagyobb tekintetének kellett volna lenni az kárvalott ifjúságra, kikből még isten nagy embereket épít, hogy nem mint az kárt tötte emberre, mert neki semmie nem fáj, de az deákságnak oda vagyon ideje, költsége, öltözeti és nagy várakozása, mely többé hozzája meg nem tér. Ha én rajtam állatt volna, in exemplum aliorum rectorum gymnasii szómondatlan nem türtem volna, hogy az ő utána következő pataki mesterek is tanultanak volna rajta, mert ugyanis az büntetlenség, mint az occasio facit fures. Még mostan is arany hidat csinálnék neki, ha tőlem lehetne, hogy menne hamarább, de nagyságodnak nem akarok praepjudicalni. Adja isten, több zürzavar ne következék köztünk laktában nagyságodnak újabb lelki sérelmére.

Kegyelmes uram, az itt künn való academiában tölünk immár elrendeltetett három alumnusok várták az Fejérváratt lakó alumnusnak kijövetelit, és együtt való indulásokat, ki felől nagyságod irta volt, hogy az harangöntővel együtt kibocsát: az harangöntő eljött ugyan, de sem az alumnus, sem az nagyságod izeneti nincsen, és az késedelmet nem tudják mire magyarázni, talám némelyeknek ez idő alatt mesterségre is vocatioja lehetett volna, melyet az promotioért elhagyott. Ha nagyságodnak kedves jó akarátja, nagyságodat velek együtt alázatosan kérem, tovább őket ne késlelje, bocsás-

sa utokra; mert az idő lassan-lassan öszre közelget, és az után nem sokára az tengeren való járás megszűnik, és útok begátolddik. Nagyságodtól én általam kegyelmes választ várnak. Engedje az kegyelmes ur isten, hogy ezután nagyságodnak az schola felől füle, szive, lelke örvendeztető állapotot irhassak. Az mely istennek kegyelmes oltalma alá, sat. Liscae, 8 augusti, 1642.

Nagyságodnak legkisebbik szolgája,
Miskolci István,
mostan Liskai predikátor.

Külcim: Serenissimo ac Celsissimo Domino Domino Georgio Rakoczi de Felső-Vadász, sat.

Kivül (I. Rákóci Gy. kezével): 19 augusztai, Fogaras, 1642.

(Eredetije a m. kir. kamarai levéltárban.)

V.

Illustrissime ac Celsissime Domine Princeps, sat.

Salutem, gratiam et pacem a Deo Patre per et propter Jesum Christum Dominum nostrum precati, pia quaeque officia nostra Celsitudini Vestrae sancte pollicemur.

Kegyelmes fejedelem urunk, az nagyságod pataki praefectus urunknak 5 novembris irott leveléből 14. novembris az ő kegyelme intimatioja által Tolnai János atyánkfának az elébbeni állapotjában pataki schola mesterségében mégis továbbá való megmaradása felől ő kegyelméhez hajlandó kegyelmes jóakarátját, de ily okkal, ha az ecclesia (nem egy avagy két személyt, hanem az egész Zemlyén vármegyében levő ecclesiát értvén nagyságod) nem ellenkezik megmaradásában. Nagy és igen terhes ok előttünk, melytől indittatván kellett szükségképen az nagyságtok nevezetes városában Sárospatakra ad 18 novembris gyülekeznünk, noha nem mindnyájan egész ecclesiául, az időnek szoros volta miatt, de mindazáltal ez mi dioecesisunknak derekasabb része és az mint szólunk szokásunk szerint, az mi ecclesiánkban levő egész deputatum praesbyterium, hogy nagyságtoknak az mi tetszésünket bona fide, bona et Deo debita conscientia declaralnánk.

Tolnai János atyánkfában istennek szép ajándékát közlünk senki nem tagadja, sőt böcsüljük ő kegyelmében, de még az tudományhoz, ha ki azzal hazugan építeni akar, na, több is kívántatnék, kiváltképen az jó lelkiismerettel és szelidséggel való szorgalmatosság. Megmaradását, vagy kibontakozását a pataki scholából a mi arbitriumunknak mi nem tulajdonithatjuk, nem is akarjuk tulajdonítani, az nagyságtok jó tetszésében vagyon, arra hagyjuk mi is. Ha nagyságtok mi tölünk kérdés képen azt akarja megérteni, itéljük-e hasznosnak és szükségesnek megmaradását, azt felelhetjük mindenestül szintén haszontalannak ez ideig való mesterségét nem mondhatjuk; de olyan cégéres tudománytól tizszer is több kívántatott volna, hogy sem az mennyit használt ennyi idő alatt. Mi közlünk egy

is az ő kegyelme tanítását a pataki scholában nem hallotta, másoktól kiváltképen scholabeli tanítványtól mind kívül, s mind ez tavaszi scholabeli visitatióban, mind mostan is a mit hallottunk és hallunk, abból itilhetünk, az szerint is tudósítottuk senior urunk által ez előtt is felőle nagyságtokat, és mostan is úgy itilünk, úgy is írunk egyenlő értelemmel nagyságtoknak.

Mi jobbnak itiljük lenni az pataki scholának, ha ő kegyelme mesterségének tisztit resignálja, okait ha hűséggel előszámolni akaránk, modum epistolarem excedalna.

Rövideden azért, mert ezelőtt is almélkodással hallottuk, a melyet nem hittünk el annyira, s láttuk a visitatióban ő kegyelme miatt a scholának megbücsülhetetlen káros fogyatkozását, kiváltképen a nemességnek kárát, és sokaknak az romano-catholicusokhoz deficiálását, mostan is azért halljuk és értjük, hogy ez elmúlt tavasztól fogva való tanítása nem igen halad meszszebb, mint a mit egy holnap alatt kellett volna tanítani.

Annak felette, mivel magának ő kegyelme peculiaris és a pataki scholában, sőt egész Magyarországon sok időktől fogva szokatlan és régen megunt philosophiát usurpalt s azt akarja minden tehetségével inculcalni tanítványinak. Valakik azt nem javallják, nem csak tanítványit, de scholamester társát is mind examenében, mind disputatiójában szemtől-szemben böcstelenséggel illeti. Csak szüret elődeden nem régen az collegája, Michael Szent-Péteri, kinek a scholában serény és hasznos forgolódását és mind öreg deákság s mind nemesség között kedvességét értettük ekkéig a scholabeliktől, mivel az ecclesia még ez elmúlt tavaszi visitatiókor demandalta vala neki, sőt a Tiszán innen levő mind négy seniorság, hogy mind a nemességet tanítaná, s mind a Kekeremannus logicáját profitealna: egy examenjében De tribus gradibus necessariae propositionis tractalván, hozta elő a ramisták az felől való sententiáját, ellenben az peripateticusét is, és ezt amaz ellen Kekeremannussal együtt, pro suo modulo tuealta, sine praejudicio partis adversae; ezt megértvén Tolnai János atyánkfia, csakhamar ugyanazon héten ellene felállván, tanítványi előtt gyalázatosan emlékezett tanításában: quidam inepti sic et sic etc. Disputatiójában is csak szintén szüret kezdetiben, hogy collegáját tanításával együtt discipulusi előtt contemptusba hozza, mint valamely religióban való adversariusus ellen, maxima cum contentine et clamore disputált, szemében azt objectalván: Qui stupide respondet, is ipse stupidus est. Az ecclesia parancsolatja szerint Szent Péteri atyánkfia az Kekeremannus logicájának expositiojához kezdvén, mig Tolnai János atyánkfia Erdélyben járt nagyságtokhoz aratás előtt, az deákság nagy örömmel approbálta és ugyan dicsekedett véle. De mihelyen Erdélyből haza jött, mindazon volt, hogy unásban juttassa és kezéből az Kederemannust kiverje; melyet nem csak mi, hanem Gelei István urunk is nagyságtoknak írott levelében igen approbált.

Mindezek és több efféle dolgok miatt közöttük békeség és egyesség nincsen, s ezután is nem remélhetünk.

Collegák is ez féle dolgok miatt nem látjuk miképen találtassanak melléje, s miképen lakhassanak vele egyességben. Az mostani megnevezett collegája is csak előtte levén esztendejének terminusa, bizony beszéddel protestál előttünk, hogy soha vele többé együtt nem lakik, és miatta többé nem szenved. Zebegneyi János felől is, ki mostan hivatott Pataki mesterségre, oly itilettel vannak az kik mindkettőt jól ismerik, hogy csak egy holnapig való békeséges együtt lakások sem fog lönni, mely dolognak csak immár is, noha még amaz el sem jött, Tolnai János atyánkfia részéről nem kicsiny jelensége hallatik. Sőt mivel az deákságnak is hajlandó elméje, sokaknak az ő praeconcepta opinioját ő kegyelme instillalta, ellenben sokak hiszszük pedig az elméssebbek, nem oly könnyen juvescaltathattanak, közöttük partium studium gliscal, az mely minden naponkint sok busulásra való okot adó zenebonának incendiumjára erumpalhat, az mint megesett az elmúlt nyáron, megesett csak szintén mostan is az bényei szüreteken is, ezután is nem remélhetünk egyebet, hanem csak közöttük való háboruságot, és szüntelen való zenebonát, mely az scholában való tanulás és épületet funditus evertalni fogja. Sőt az mi az sátánnak szokott mestersége, az keresztyén szeretetnek kötelét a hol elszaggathatja, kicsiny szikrából is nagy tüzet gerjeszt, és egy kis különözésből holtig való gyűlölséget és még az religióban is dissensiot s haeresiseket is szokott koholni; sok szomoru példák tanítják ezt igaznak lenni. Az philosophiában való dissension és abban való különözésnek szabatságán kezdi el, és még csak ez által is versengésnek és gyűlölségnek konkolyát hinti az emberek szívében, bizony féllő, (kitül az nagy kegyelmű isten oltalmazzon) hogy az religióban való különözésre is és arra való szabatságnak sokaknak magoknak tulajdonítására utat ne nyisson, az mely néhol-néhol csak immár is csirázni kezdett. Az uj és peculiaris opiniokon és sententiácskákon való kabdosás, és mindenek ellen mordicus tuealása, s még pedig fejedelmi méltóságok s herczeg urak gratiája és favora alatt, mit szerzett legyen nem régen Belgiumban szomoru ohajtással említi az egész keresztyénség. Érti nagyságtok az mi tetszésünket, mi nem-hogy szükségesnek és hasznosnak itilnénk Tholnai János atyánkfiának a pataki scholamesterségben tovább maradását, sőt az schola és ecclesia kárára hajlandó dolognak lenni igen félünk.

Mert az pataki scholában nagyságtoktól adatott törvényhez magát csak akkor és abban tartja, az mikor és miben akarja. Mert annak felette annyira jutott az pataki deákság, az ő kegyelme philosophiája miatt, hogy nem régen maga collegájával együtt az öt első collatiokban az nemességnek tanítására egy illendő és elégséges collaborator nem találhattanak, hanem az sexta collatióból vontak egy novitius szabásút elő és ekképen maga megtapasztalta practice az maga tanítványiban hasznosan tanított philosophiájának foganatját. Az maga collegája beszélte előttünk. Nagyságtok továbbá mint cselekeszik véle, az nagyságtok kegyelmes tetszése. Mi az pataki scholára és az által az egész magyar nemzet között levő kicsiny ecclesiára követke-

zendő, csaknem szinte szemeinkkel látható s kezeinkkel tapasztalható kárnak félelmétül kénszerítettén, istenes indulatból cum solenni protestatione mondjuk, ha a mi kár következik, mi ne legyünk az okai.

Az kegyelemmel büvölködő ur isten nagyságtokat, sat.
Datum ex congregatione nostra Patachiensi, die 18 novembris, Anno 1642.

Illustrissimi (jgy) Celsitudinis vestrae clientuli.
Stephanus P. Miscolcinus fratrum
Senior suo et venerabilis presbyterii
nomine.

(Eredeti je a m. k. kamarai levéltárban.)

VIDÉKI ÉLETT.

Marosczék, augusztus 19, 1876.

Tiszteletes szerkesztő úr! Vannak hírek, melyeket szükséges, mindjárt keletkezésük után valódi értékekre alaszállítani. Igen a „Székely hírlap“-ban mult héten közölt azon tudósítás: mintha marosi egyházmegyénk magyarósi 932 ref. lelket számító egyházközségében közelebből 50 — 60 család a rom. kath. vallásra tért volna át.

E váratlan hír kiben kelthetett volna nagyobb aggodalmat föl, mint marosi esperes, tiszteletes Vályi Pál urban, ki az érdem méltó elismerése és méltánylásaképpen legyen mondva, azon két évtől fogva, mióta egyházmegyénk kormányzását átvette, hiven akkor mondott szavához: „hogy ha a gondviselés tőle az apai örömeiket megtagadta, a marosi egyes egyházakat saját gyermekei gyanánt fogja tekinteni, s azoknak atyai gondozásában keresendő legnagyobb örömét“: tudomással szokott birni az egyházmegyéjében történő legkisebb mozgalomról is, s nem szoritkozva csupán a rendes évi körvizsgálatokra, időközben is pontosan utána néz: ha vajjon a kán. vizitáció meghagyásai teljesezésbe mentek-e, vagy nem? A hol legkisebb bajt észlel, nem gondolva zordságával az időjárásnak, ott van személyesen annak megorvoslására, ma M.-Bádon, holnap Havadon, (hol közelebből is a mester-választás miatt pártokra szakadt egyházközséget bölcs tapintatával újból egygyé forrasztotta) pénztárakat, kepe-hordásokat vizsgál; erős, hol kell, engedékeny, a hol a szükség úgy hozza magával; szóval, buzgósága és tapintatossága előtt az irigységnek is meg kell hajolnia.

Volt ugyan tudomása esperes urnak arról, hogy Magyaróson néhány jelentéktelen református család még a múlt télen katholizált; de akkor ottan személyesen megjelenván, kenetteljes beszédével s esperesi intézkedéseivel a leginkább egymás iránti irigység miatt hullámzó kedélyeket sikerült anynyira lecsilapítania, hogy minden további áttérés teljesen megszűntnek vala tekinthető. Azóta nyugalom és csend az egyházban; semmi bajt hirdető jelentés az egyházmegyei hatóságokhoz. Most azonban egyszerre, mint valami tengeri szörny a szélcsendben utazó hajós előtt: fölveti magát a szóvátai sósfürdőn néhány napi üdülést élvező esperesünk előtt a hír, hogy Magyaróson 50—60 család, más versio szerint, 100 református hívünk katholizált.

Erre engem, ki a szóvátai, már is jó hír-névre kapott sósfürdőt, esperes ur barátságos társaságában magam is élvezem, mint református, egyházmegyei tagot maga mellé vévén, tegnap átmentünk Magyaróásra, holott is azonnal meggyőződünk a fennebbi hír felcsigázott túlságáról, levén a még mult február 28-án áttértek száma 9 család, 9 férfival, 7 aszszonynyal és 5 hét éven aluli gyermekkel; összesen 21 lélek. Ezekhez számítva a Magyaróson addig is meglévő 6 ősi rom. kath. családot, ezen kicsiny nyáj részére a székelyföldön nem régiben körutat tett Fogarasi ő emnenciája (!) egy kiseded harangot s egy feszületet küldött, melyeket a maros-vásárhelyi kath. esperes ur augusztus 8-án szokott szertartással fölszentelvén, a látványosság pár órára több református családot is a helyszínére gyűjtött, s a hírlapi tudósító e báméskodó sokaságot valószínűleg mind áttérteknek képzelte.

Az áttérésre és áttértekre vonatkozólag, alapos utánjárás után, következőknek jöttünk tudomására.

Mikint máshol, úgy itt is van oly ember, ki szereti saját érdemén és képességén felül ágaskodni; vannak ismét, kik minden közteher alul kibuvni ohajtanának. Bizonyos S. nevű egyháztag zokon vette, hogy ő vagyonosabb gazda létére sem községi, sem egyházi előljárónak nem válhatott be, s az által vélte magát megboszulhatni, hogy a szomszédságában lakó szegényebb családokat csábítgatni kezdte: legyenek katolikusokká, mert ő maga is azzá akar lenni, és saját telkén, hol e század elején különben is kereszt állott még (de a melyet a búcsura jövő katolikusok által megsértett reformátusok a búcsúval együtt tolláltak) részökre harang-helyet adand, adott is, s térítési eszközül használva föl az ez idő szerint kissé igenis megtorlódot közterheket: orgona készitési rovataalt, tandíjt, képét: a fenn említett 21 lelket sikerült beterelelnie abba az akolba, melybe aztán maga — hihetőleg megbánva eddigi eljárását is — nem ment be; hanem, a mint mondják, midőn az áttérés végett elő akarták hívni, elrejtőzván, „csapot papot“ a faképnél hagyott. Az áttértek felől a hívek általán úgy nyilatkoznak, hogy azok részben koborlók, részben megbélyegzett; gyanus jellemű egyének, kikben valamint egyházuk nem vesztett egyebet a pusztá lélekszámnál: úgy a tulsó oldal sem nyert semmi egyebet ennél. Most átlátva, hogy a közterhek aluli menekülésre nézve csalálomba ringatták magukat, (mert túlról is kéri a képét, s iskolai terheket hordozniok kell) többen banni kezdették nem meggyőződés sugalta tettöket, s hajlandók, visszatérni apáik hitére.

Ily alkalommal sokan a lelkészt, vagy tanitót szokták okul vetni. Itt egyik sem hibás. Mindkettő jámbor, becsületes, tünni tudó, köteleességét teljesítő s hiveivel emberségesen bánó egyén. Ha volt valami szigor a kepe-hátralékok fölthajtásában, annak okai nem ők voltak. Itt is méltán fölkiálthatunk: „kepeváltás, jöjjön el a te országod!“ Egyéb-iránt, t. esperes ur ez alkalommal is, az egyházi előljárósággal tanácskozva, minden lehető intézkedést megtett arra, hogy a fennemlített terheket jövőre térítési fegyverül oly könnyen felhasználni, ne lehessen.

Én a látottak és tapasztaltak után azonban a katholicizmus árjától nem igen félttem magyarósi egyházunkat, mely dacára annak, hogy a mikházi zárdához és az ugy nevezett kath. „szent föld“-hez nagyon közel esik, ősei hitét mindeddig meg tudta védeni, mely a legközelebbi időben, miután előbbi temploma és tornya a süjdedő talaj miatt szinte már a bevégezés pontján kárba ment, saját tagjainak zsebében és erején más helyen szép tornyot, diszes orgonával s ékes bútorokkal felszerelt templomot épített, egyéb egyházi épületeit is jó karban tartja, iskoláját — habár költségileg is — most rendezi, tagjai között Tőkéseket számít, kik anyagi és szellemi javaikat egyházuk részére is kamatoztatják, egy Farkas Károlyt, ki egy jeles készütségu theológus fiút neveltetett, egy Nagy Lajost, ki közönséges székely gazda létére, előttünk iratta be magát 15 kalangya évenként fizetendő képével a patronusok közé, s ezeken kívül még számos oly tagot, kik ott, hol az egyház és iskola érdekében áldozni kell, nem vonják be magukat a közöny és fukarság csiga-héjába, hanem szívöket és kezöket áldozatra nyitni, mindenkor készek.

Nem szabad azonban felednünk, hogy a térítésnek a fön jelöltekön kívül más, csillogobb fegyverei is vannak, s ha csak az illetők azokat titokban föl nem használják, Magyarorszon a ref. vallás még hosszu időre biztositva van. Legyen is! Kivánja

egy református.

Egy pár szó, a paniti pap-választáshoz.

Az „Erd. prot. közl.“ augusztus 19—33-ik számában marosi esperes, t. t. Vályi Pál ur tollából egy „felelet“ jelent meg csakugyan e lap 28-ik számában hozzá intézett kérdésre. Meglátszik rajta, t. i. a „felelet“-en, hogy 5—öt heti gondolkodás szüleménye. De még egyéb is. Ha minden esperesünk ugy fogja fel és ugy magyarázza a pap-választási szabályokat, mint t. t. Vályi Pál ur, akkor kár volt anyaszentegyházunknak azokat megteremteni, vagy pedig kár, azt továbbra is fentartani, mert szerinte a kandidáció, a probatétel, a választási jog pusztá semmik s egy fiatal papjelölt, legyen az bármely kitűnő egyéniség, „ingyen fírad a próba-tételre“ ha az esperes urnak van egy kiválasztott „barátja“, a kit ő akar. Ti meglehetősen szűk anyagi körülmények közt élő papjelöltek és másodosztályu egyházak papjai, miért „fíradtok“ 30 40 mértföldnyi távolságról anynyi reménnyel Panit felé, hogy hányatott sajkátokat kiköthessétek? Megteszitek a költséges és fáradságos utazást „ingyen.“ Nem halljátok-e, mit mond a t. t. esperes ur: „a marosszéki közvélemény nagyja és kicsije, s Panit színe-lelke t. Musnai Pál barátomat óhajtja paniti papnak; és én is.“

Nem tudjuk, mert arról nem nyilatkozott a t. esperes ur, hogy mindenik pályázónak megmondta-e azt, a mit K. P.-nak; de ha nem, ugy kénytelen vagyok, illoyalisan keresztelni eljárását, mert azok a szegény papjelöltek és másodosztályu egyházak papjai, kik Panitra kandidáltattak, keservesen szerzik a pénzt, s anynyi kimélettel lehetett volna

irántok a t. t. esperes ur, hogy ne fárassza és ne költesse szegényeket „ingyen,“ mert lát ő tűz-víz M. P.-t akarja paniti papnak. Vigyázatok paniti hivek — mintha mondaná a t. t. esperes ur — okvetlen az én kedves barátomat és pártfogoltamat választások; a ki nem reá adja votumát, az mind söpredék, mert a közvélemény nagyja-kicsije és Panit színe-lelke őt akarja s én is! Cur? Quomodo? Ha szabad, kérdeni. Hiszen, a t. t. esperes ur a pályázók egy részét soha se látta életében? Érdemesek-e ők a paniti papságra? Ha igen, miért ez a demonstráció ellenök; ha nem, miért bocsátotta pályázatra őket a t. t. esperes ur?

Azt igéri a t. t. esperes ur, hogy ha szükség, többel is szolgálhat. E kérdések feleletet várnak. Aztán még az is, hogy vajjon, nem korai-e a közvéleménnyel oly fennen dicsekedni? Megvallom, ugy tűnik ez föl előttem a választás előtt pár nappal, mint ügyes kortes-fogás, vagy pressio, s eszembe jut az a fiatal ember, kit épen azért nem kandidáltak Panitra, mivel a t. t. esperes urnak holmi kószá hir ment fülébe, mintha ama fiatal akadémita papjelölt érdekében egy valaki már a kandidáció előtt lépéseket tett volna Paniton. Ez csak afféle mende-monda volt s még is az a fiatal ember nem bocsátott probára, s ime most, a t. t. esperes ur így korteskedik a választás előestéjén! Ez a független igazság?

Az is szép, hogy a t. t. esperes ur bámul: mikép vonható ő felelősségre a paniti kandidációért, mikor neki csak egyetlen egy szavazata van? Én meg azon bámulok hogy a t. t. esperes ur kételkedik, hogy igen is legelső sörban ő a felelős, mert egy elnök nem azért van valamely testület élén, hogy ő egyetlen szavazatát a többi közé vesse a mórlegbe; hisz, ezért soha se lenne szükség semmiféle elnökre; hanem, hogy a törvényt mind maga megtartsa, mind másokkal megtartassa. Tetszik érteni?

Veritás.

Előfizetési felhívás

a Gelei-Katona István-féle „egyházi kanonok“ magyar fordítását és a szatmári reform. egyházmegye érvényes statutumait magában foglaló egyházi törvény-gyűjteményre.

A szatmári reform. egyházmegye elhatározta, hogy a magyar protest. egyházra vonatkozó országos törvényeket, érvényben álló egyházi kánonainkat, egyházkerületi és megyei statutumokat, s mindeniket magyar nyelven kinyomassa.

Azonban, mig az egyházmegye e gyűjteményt elkészítethette volna, a ft. egyházkerület is összegyűjtette s kiadta azon országos törvényeket és statutumokat, melyeket egyházmegyénk is kiadni óhajtott. Így az egyházmegyének csak az a feladata maradt, hogy az egyházkerületi gyűjteményből kihagyott Gelei-Katona-féle „Kanonok“- és saját érvényes statutumainak kiadásáról gondoskodjék.

Ez az eredete ezen egyházi törvénygyűjteménynek.

Mínthogy a még mindig országos törvény erejével bíró s történelmi tekintetben is igen fontos Gelei-Katona-féle

„Kánonok“-nak ez lesz az eredeti szöveggel minden pontban egyértelmű, első, teljes magyar fordítása — s minthogy ezen „Kánonok“ nemcsak a szatmári egyházmegye és a tiszántúli egyházkerület, hanem más egyházkerületek által is használatnak, jónak látta az egyházmegye azokat a statutumok nélkül is kinyomtatni s így lehetővé tenni, hogy külön is megszerezethessenek.

Az egész gyűjtemény folyó évi október hó 1-jére minden esetre megjelenik.

Előfizetési díj az egész — körülbelül 10 nyomtatott ivnyi — gyűjteményre 80 kr.; csupán a Geleji-Katona-féle „Kánonok“ fordítására 60 kr. Az előfizetéseket a mű megjelenéséig elfogadja alólírott Porcsalmán, Szatmármegyében.

A művet aláírás útján is meg lehet rendelni, s az — ebben az esetben — postai utánvétellel fog az illetőknek megküldetni.

A befolyó tiszta jövedelmet a könyv kiadási költségeit viselő egyházmegye a kebelében levő papi gyámintézetre fordítandja.

Porcsalma, augusztus 10. 1875.

Kiss Áron,
a szatmári ref. egyházmegye esperese.

KÜLÖNFÉLÉK.

= **Értesítés.** A kolozsvári államilag segélyezett gyermek-kertésznő- (kisdédnevelő)-képezdében az 1875/6-iki tanév október hó első napjaiban kezdetik meg. Főlvétetnek ezen intézetbe a gyermek-kerti-(kisdédvodai) neveléségre magokat kiképezni óhajtó nők, a kik életük 15-ik évét betöltötték, a szükséges testi épség és egészség birtokában vannak s a népokt. törvény által a népiskolák számára kiszabott tantárgyakból sikeres felvételizvizsgát tesznek. A felvétel iránti folyamodványok az intézet igazg. tanácsához címezve s orvosi és iskolai bizonyítvánnyal, valamint keresztlevéllel felszerelve, legkésőbb f. évi október hó 3-ig alólírotthoz benyújtandók. A tanfolyam két évre terjed; tandíj nem fizetetik; szegény sorsú szorgalmas növendékek havonként kiosztandó pénzsegélyben részesíttetnek s a tankönyveket használatra ingyen kapják az intézettől. — Ugyan ezen intézetben a gyermek-kerti-(kisdédvodai) neveléségre képesítő vizsgák f. évi október hóban a jelentkezőkkel később közlendő napokban tartatnak meg. Vizsgálatra bocsáthatók mindazok, a kik a tanfolyamot elvégezték, vagy ha nem végezték is, de valamely gyermek-kertnél, illetve kisdédvodánál, mint nevelők működnek, avagy magán-úton képezték magokat e pályára. A képesítési vizsga letétele iránti folyamodványok az intézet igazg. tanácsához intézve s keresztlevéllel, az eddigi tanulmányokról, valamint az eddigi s jelen alkalmaztatásról szóló bizonyítványokkal ellátva, október hó 3-ig alólírotthoz benyújtandók. Kelt Kolozsvárt, 1875 évi augusztus 30-án. A kolozsvári Fröbel-intézet igazg. tanácsa nevében: Szabó Endre, igazgató.

= **Iskolai értesítés.** A bethleni m. k. állami elemi népiskolában az 1875/6-ik iskolai évre a tanköteles fiú, és leány-gyermekek beiratása és főlvétele, az ideiglenes tanhelyiségben, mltsgs. gr. Bethlen Sándor úr udvarában, jelen év szeptember hó 8 — 12-ig történnek; az előadások azon

hó 13-án veszik kezdetüket. Bethlen, 1875, augusztus hó 24-én. Szabó Sándor, igazgatótanító.

= **Értesítés a magyarországi protestáns egylet-tagjaihoz.** A mult évi okt. 25 és 26 napjain tartott közgyűléskor azon ohajtás nyilvánult, hogy a gyűlések alkalmassabb időszakban tartassanak. Ez ohajtáshoz képest, a negyedik közgyűlés nem a folyó évi őszszel, hanem majd a jövő 1876-ik évi tavasszal fog megtartatni. A gyűlés helyét; napjait és tárgyait annak idejében kihirdetni, el nem mulasztjuk. Fördős Lajos, alelnök; Kovács Albert, titkár.

= **Börzöli Gábor megrendelési ívet bocsátott ki „Temetkezési lant“ című munkájának 4-ik füzetére.** Lesznek benne sirbeszédok, bucsuzó versek, melyek koporsónál, sírnál, vagy templomban egyiránt használhatók, sőt magán-olvasmányul is szolgálhatnak; a megrendelők „becses neve“ ki lesz nyomva a könyv végén s mindez 1. frtért, mely a szerzőhöz Nagy Tótfaluba, u. p. Siklós küldendő. Őszintén valljuk be, hogy nekünk semmi érzékünk sincs e rimpengető bucsuztatások iránt; sőt határozottan ellenségei vagyunk annak az undorító és kegyeletet sértő lelkületlenségnek, mely a halottat úgy megbeszéli, mint akár egy kávé-nénike és hozzá olyan poezissal, mely a harkályra emlékeztet. Nálunk Erdélyben is gyakorlatban van még sok helyütt; munkáljatok gyöngéden és okosan arra, hogy lassankint enyészszék el egyházi életünkben a sötét folt is; de míg ez megtörténhetnék, ne vegyétek meg a Börzöli könyvét, a mely — valószínűleg, tetszetősebb stilusban lévén írva — ez által arra hat, hogy munkátokat megnövezteti. Tréfás orvosság ugyan; de hát csak használjon!

= **Hány „népképviselő“ van Európában?** Európa husz parlamentjében egész kis hadsereg képviselő van; összes számuk közel 6,000; legelső helyen áll Franciaország 750 képviselővel (500-ra akarják leszállítani), Angliának a képviselője 658, Olaszországé 503, Svédországé 433, Magyarországé 444, Poroszországé 432, a német birodalomé 397, Ausztriáé 353, Spanyolországé 336, ezután jó Görögország 126, Bajorország 159, Moldva-Oláhország 107, Svájc 128, Norvégia 111, Belgium és Dánia egyenkint 102, Portugália 107, Württemberg 92, Német-Alföld és Szászország egyenkint 80, Baden 63 képviselővel — összesen 5,806 képviselő. Ehez járulnak még egyéb kis országok és tartományok képviselői, kikkel együtt kikerül a 6,000 szám.

= **Andersen, a nagy hírű, páratlan mese-költő, mint tudva van, e hó 4-én halt meg Kopenhága mellett egy nyárilakban.** A villa „a nyugalomhoz“ van címezve s egy család tulajdona, mely a költőt régóta magasra becsüli. Andersen e nyári lakot meg is énekelte. Ő egy gyógyíthatatlan bajján, májrákban szenvedett. Halála előtt csak néhány napig volt ugyan ágyban fekvő beteg; de már hosszabb idő óta oly gyöngé volt, hogy felgyógyulásának reményéről is lemondottak volt.

= **Halálozás.** Özvegy Szakács Sándorné, született Gece Anna, mint nevelőanya, a maga, leánya, veje és unokája nevében; és Szakács Mózes, református tanár, mint nagybátya, a maga, felesége és gyermekei nevében bánatos szívvel tudatják bethfalvi Szakács Károly református papjelöltnek idei aug. 20-án délelőtt húzamos betegség után élete 30-ik esztendejében bekövetkezett halálát. A közélet becsületes munkása, mint a ki a közelébb mult négy iskolai esztendőn át köztanítói hivatal viselt a helybeli reformált kollegiumban, elesett már a pálya kezdetén. Temetése aug. 21-kén d. u. 4 órakor volt. Székely-Udvarhely, augusztus 20-án, 1875.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, SZEPTEMBER 9, 1875.

245 — 36. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztési** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

A vasárnapi iskolákról.

(Folytatás.)

II. Oka továbbá az ifjuság által a vasárnapi iskola iránti mutatott közönynek: az előadott tárgyak érdektelensége, s az előadás robotosnak látszó munkája.

Mi a tantárgy? Vallástan. Mit értenek legtöbben ez alatt? Azt, hogy a kátét, melylyel a tanítandó ifjak már a népiskolában az unalomig gyötörtettek, újra meg újra ismétlik előttük; ez által a tanítás tárgya érdektelenné válik, s a ki egyszer-kétszer megjelenik is, azután többet nem; mert így gondolkozik: régen megtanultam már én azt, a mit ott a pap beszél, menjen oda, a ki nem tanulta.

A ki nem tanulta. Tehát, van olyan mégis, a kiért fen kell tartani, még pedig az eddigi szokás szerint, a vasárnapi iskolázást: így szólhat valaki. A ki iskolába nem járt, nem volt alkalmá, megtanulni a vallás igazságait: mily nagy jót nyer, ha alkalmat adunk neki az elmulasztottak helyre pótlására; mily nagy nyereség, nagyobb az öröm a menyországban egy eltévelyedett, de ismét megtaláltatott felett, mint kilencvenkilenc igazon. Azonban, a mai praktikus korszakban, azt teszi az ilyenekkel az illető tanító, hogy a többi konfirmációra készülő növendékekkel együtt, elkészíti a tudni valókra, s az ő kedvéért nem tart 15—20 alkalommal talán kevesebb sikerű tanórát.

E közbevetés után, melyet azonban szükségesnek láttam, fölveszem ismét az elejtett fonalat. A tantárgy tehát szárazzá válván a megszokottság által, nem képes kellő érdekeltséget ébresztetni a hallgatásra tán kötelezett ifjakban; hozzá járul még ehhez, valljuk meg, tiz eset közül kilencszer, hogy maga az előadó is anynyira terhesnek, sőt unalmasnak tartja a dolgot, s a mint már fentebb kifejtém, méltán is, hogy nem is nagyon igyekszik azon, mikép valami

lelkes magyarázat által lekösse a figyelmet; egyedüli célja az, hogy kitöltvén néhány vasárnap a kötelezett időt, elmondhassa majd a vizsgáló-bizottságnak, az egyház presbiteriuma előtt, arepirulás nélkül, bár belsejében a hasztalan munka felett szégyenkezve: hogy a nyári vasárnapi iskolázás megtartatik, és taníttatnak az ifjak a pap által a vallásra, és a tanító által az éneklésre. Ez utóbbiról véleményemet előbb már érintém.

III. Tagadhatatlan végre, hogy a közöny oka, a mire már minden ilyenféle esetben szoktak is hivatkozni, az ugy nevezett korszellem. Még pedig talán a legnagyobb mértékben.

Meg vagyok róla győződve, hogy ha ezen intézmény, a vasárnapi vallás és ének-tanítás, ez előtt 30—40 évvel szokásban volt, azt sokkal nagyobb, sőt teljes buzgósággal gyakorolta az akkori mindkét nemű ifjuság, és hatása gazdagabban gyümölcsözött, mint a mai napság. Miért? Hiszen, nyissuk fel csak azon időbeli jegyzőkönyveit az egyházaknak, látni fogjuk, hogy kivált falusi egyházakban a pap és presbiterium az erkölcsi és vallásos ügyekben szigorú birói hatalmat gyakorolt a gyülekezetben, melynek tagjai meg voltak arról győződve, hogy a mit az egyházi előljáróság tesz, az csak az egyház virágzására céloztatik, és ennél fogva készséggel engedelmeskedtek, s valósággal nagy hatalom volt az, mely az ur asztalától eltiltás által egy vagy más tagját az egyháznak közmegebotránkozás és megvetés tárgyává tette, vagy vallástalanságáért, közönyösségeért másképp is megszegyenitette, s ez által erkölcsi kényszert gyakorolhatott reá.

Ma, midőn az anynyira felmagasztalt korszellemnek egyik jelszava: ne higgy a papnak; s ezt kivétel nélkül minden egyház papja ellen alkalmazza az ugy nevezett szabad gondolkodás és álműveltség, mely leginkább a vallásos legszentebb dolgoknak kigúnyolásában nyilatkozik; mely — fájda-

lom — már köznépünket is nagy mértékben közönyössé tette a vallás és egyház ügyei iránt; az a nép, mely papját — tisztelet az igen kevés kivételeknek — épen a műveltség külmázával ékeskedő fél-művelt osztály tanítása, példája nyomán, már csak egy szükséges rosznak tartja, mely az ő nyakán élődik: ma már igen keveset gondol vallásával, s ma, bizony, higgyük el, a 15—20 éves ifju nemzedék is nem igen sokat ad azokra, melyek vallási életére tartoznak s elve az levén, hogy ez a világ a legjobb, hite ebben a triviális dalban nyilatkozik, melynek vége így hangzik: a pap is hiába papol.

Hajdan, a jó példa kedvéért is, a községek előjárói véteknél tartották volna, egy vasárnapi isteni tiszteletet elmulasztani; ma, midőn a mező- és barom-pásztor szegődttetésére épen vasárnapi templomozás idejére gyűlnek össze, édes keveset gondolnak azzal, ha a reményteljes ifjuság idejét templomban, vagy vallás-tanítási órán, vagy akár korcsmában tölti.

Keressük meg ezeket, vagy akár a felsőbb polgári hatóságot, ha már azt is meg akarjuk kísértetni, hogy kényszerítse a felnőtt ifjuságot ezekre a vallás-tanítási órákra: ha szemünk közé nem nevetnek is, de nem is tesznek semmit a baj orvoslására. Nehéz az ár ellen úszni, azt tartják; a lelkiismeretet nem lehet kényszeríteni, azt mondják, és így maradunk a bajban. Már most, egy dologból lelkiismeretet csináló pap mit tegyen? Elkedvetlenül, utána veti a gyepelt a dolognak, mint legtöbbször teszik. Miért úszszék ő maga az ár ellen; hiszen, a korszellem kívánja azt, hogy a műveltség a hitelenség és vallása iránti közönyben nyilatkozzék; megadja magát, várva egy jobb jövőre.

Hogy helyesen tesz-e, azt nem vitatom. De ha úgy tekintjük az életet, a mint van valósággal; ha látjuk, hogy anyaszentegyházunk papsága örökös és nehéz harcot harcol a szükséggel és a gondokkal, s fáradságaiért az elismérés vajmi ritkán mutatkozik: igazat kell adni annak, a ki ez ügyben való izetlenkedéseket is kerülni igyekező, nem teszi magát martírrá még jobban, mint a milyenné sorsa tette. Ez is a korszellem kifolyása, mely épen azoktól, kikért feláldozza magát, közönyösséget tapasztalván maga és hivatása iránt, önmaga is közönyössé lesz, látva, hogy az álproféták úgy felülről, mint alulról, mint semmisítik meg munkáját s teszik vallástalan-ná már az ifju nemzedékben a jövőt.

Igy török meg a vasárnapi vallás- és ének tanulás sorsa a korszellem veszélyes munkássága következtében.

— A mint az eddigiekből kitűnik, én a vasárnapi, eddigi rendszerrel fentartott oktatást célravezetőnek nem tartom; de, mert a vallás és ének tanítása szerintem is kívánatos dolog, hogy ez sikeres eredményű lehessen, elmondom erre vonatkozó nézeteimet.

I. Vallás-tanítás. E cím alá sok mindent lehet sorozni: hittételek, bibliai történetek, egyháztörténet, mindenik valóban szükséges is arra nézve, hogy az ember tisztában legyen a felől, hogy az ő vallása mit ér, hogy becsülni tudja a küzdelmek által szentesített vallást.

A gyermek a hittételeket már az iskolában kezdi tanulni, a bibliai történetek száraz, unalmas dolgokká váltak előtte, mindezeket leörölve, nyert velel anynyit, hogy keresztyén embernek nevezik, ha felnőtt; de azon méltóságról, melyet e nevezet magában foglal s mely őt oly sokra kötelezi; azon élet-halál harcokról, melyek a keresztyénséget az emberiség legföltettebb, legnagyobb kincsévé tették, melynek kivívása nemzedékeket foglalkoztatott, világokat változtatott meg: fogalma sincsen.

Hallja, hogy őt kálvinistának, lutheránusnak, reformátusnak, a másikat pápistának, sat. nevezik; de ő a különbség okairól éppen semmit sem tudván, mások példája szerint csúfolja, gúnyolja azt, a ki épen más felekezethez tartozik. Igaz, hogy hallhat néha a kathedrából egyes vonatkozásokat a keresztyénség s közelebb a protestántizmus nehéz küzdelmeiről; hall türelemre intő szövegeket a más vallásuk iránt; de ezek nem hogy tisztáznák, sőt nagyobb zavarba hozzák gondolkozását saját és mások vallásos dolgairól és végre is, öntudatlanul, mert mások is azt teszik, viseli a keresztyén, a protestáns nevezetet a nélkül, hogy annak becsét felfogná, annak birtoka valamire lelkesitené.

Surányi Gyula,

peéri ev. ref. pap.

(Vége következik)

Hittani intézetek Magyarországon.

(Folytatás.)

A nagy-várad i püspöki hittani intézetben 1 igazgató, 4 rendes és 1 helyettes, összesen 6 tanár vezetése mellett 22 ben lakó növendék tanult és pedig 7 magyar és 15 román. Az előadások száma volt 4, a heti órák száma pedig 38. Tannyelv latin és magyar.

A nyitrai püspöki pap-növeldeben 1 igazgató, 3 rendes és 1 helyettes tanár, összesen 5 tanerő vezetése mellett 19 ben lakó növendék részesült oktatásban, kik közül anyanyelvre nézve 4 magyar, 2 német és 13 tót és ruthen volt. Az előadások száma volt 4, a heti órák 38. Tannyelv latin.

A pécsi püspöki hittani intézetben 1 igazgató, 3 rendes és 1 helyettes tanár működött. Oktatásban részesült 25 tanuló és 8 künn lakó papnövendék. E 8 künn lakó ferenc-rendi szerzetes volt. Anyanyelvre nézve mindnyájan magyarok voltak. Az előadások száma volt 4, a heti órák száma 36. Tannyelv latin és magyar.

A rózsnyói püspöki papnöveldében 1 igazgató és 4 rendes tanár, összesen 5 tanerő vezetése mellett 19 ben lakó papnövendék részesült oktatásban, kik közül anyanyelvre nézve magyar volt 7, német volt 4, tót és ruthen 8. Az előadások száma volt 4, a heti órák száma 36. Tannyelv latin.

A szathmári püspöki papnöveldében 1 igazgató és 4 rendes tanár, összesen 5 tanár működött s 20 ben lakó növendék nyert oktatást, kik közül 14 magyar és 6 román volt anyanyelvre nézve. Az előadások száma 4, a heti órák 36 volt. A tannyelv latin.

A szepeskáptalani püspöki papnöveldében 1 igazgató, 2 rendes és 1 helyettes, összesen 4 tanár vezetése mellett, 21 ben lakó papnövendék nyert oktatást. Anyanyelvre nézve 5 német és 16 tót és ruthen volt. Az előadások száma volt 4, a tanórák száma 16. A tannyelv latin.

A székesfehérvári püspöki papnöveldében 1 igazgató s 4 rendes tanár, összesen tehát 5 tanerő működött, kiktől 11 ben lakó növendék nyert oktatást, kik közül 9 magyar és 2 német volt anyanyelvre nézve. Az előadások száma volt 4, a tanórák száma 32. A tannyelv latin.

A szombathelyi püspöki papnöveldében 1 igazgató, 3 rendes és 1 helyettes, összesen 5 tanár vezetése mellett 25 ben lakó és 2 künn lakó, összesen 27 növendék nyert oktatást, kik közül anyanyelvre nézve magyar volt 15, német 7, tót és ruthen 2, horváth és szerb 3. Az előadások száma volt 4, a heti órák száma 31. Tannyelv latin.

A váci püspöki papnöveldében 2 igazgató és 4 rendes, összesen 6 tanár vezetése mellett 17 ben lakó növendék részesült oktatásban, kik közül anyanyelvre nézve volt 10 magyar 1 német, tót és ruthen 6. Az előadások száma volt 4, a heti órák száma 32. Tannyelv latin s részben magyar.

A veszprémi püspöki papnöveldében 1 igazgató és 4 rendes, összesen 5 tanerő működött s 30 ben lakó növendék részesült oktatásban, kik közül 26 magyar, 3 német és 1 horvát volt anyanyelvre nézve. Az előadások száma volt 4, a heti órák száma 36. Tannyelv latin.

A pannonhalmi főapátsági papnöveldében 1 igazgató és 4 rendes tanár, összesen 5 tanerő működött, 18 ben lakó papnövendék nyervén oktatást. A növendékek

között anyanyelvre nézve volt magyar 11, német 5, tót 1, horvát 1. Az előadások száma volt 4, a heti órák száma 28. Tannyelv latin s részben magyar.

A kegyesrendiek nyitrai papnöveldéjében 1 igazgató s 1 rendes tanár összesen 2 tanerő vezetése mellett összesen 2 ben lakó növendék részesült oktatásban, kik mindketten magyarok voltak anyanyelvre nézve. Az előadások száma volt 3, a heti órák száma 16. A tannyelv latin.

A kapucinusok pozsonyi papnöveldéjében 1 igazgató, 3 rendes és 1 helyettes tanár vezetése mellett 13 ben lakó és 1 künn lakó, összesen 14 növendék részesült oktatásban, kik közül anyanyelvre nézve 8 magyar, 3 német és 3 tót és ruthen volt. Az előadások száma volt 4, a heti órák száma 20. Tannyelv latin.

Az idvözítőről címzett Ferenc-rendiek galgóci papnöveldéjében 1 igazgató és 2 rendes, összesen 3 tanár vezetése mellett 5 ben lakó növendék nyert oktatást, kik anyanyelvre nézve mindnyájan magyarok voltak. Az előadások száma volt itt 2, a heti órák száma 18. A tannyelv latin.

A Szent-Máriáról címzett Ferenc-rendiek-pozsonyi papnöveldében 1 igazgató, és 6 rendes tanár, összesen 7 tanerő vezetése mellett 19 növendék részesült oktatásban, kik közül anyanyelvre nézve magyar volt 12, német 4, tót és ruthen 3. Az előadások száma volt itt 4, a heti órák 36. Tannyelv latin.

Vállásra nézve a fentebbi intézetek valamennyi növendékei rom. katolikusok voltak. Ösztöndíjban csak a besztercebányai és győri püspöki papnöveldében részesültek növendékek, és pedig az elsőben 2 növendék összesen 94 frttal, a győrinél pedig 14 növendék, összesen 116 frt. 92 krral. A premonsteriek jászói és a cisterci rendnek zirci papnöveldéjére vonatkozólag adataink nincsenek.

A latin szertartású kath. papjelöltek közül némelyek az említett 25 intézeten kívül hallgattak hittant és pedig nagyobb számmal a budapesti tudom. egyetem mellett lévő központi papnöveldében, és Bécsben a Pázmány-féle intézetben, kisebb számmal Bécsben a Szent-Ágoston-féle intézetben, továbbá Innsbruckban és Rómában is.

Ha a fentebbi adatokat az ország első hittani intézetének, a budapesti tud. egyetemenél kimutatott hittudományi kar adataival összeadjuk azon célból, hogy a latin szertartású katolikusok összes 1874-ki hittani tanügyeit röviden számokba egybefoglalva, tüntessük fel, úgy találjuk, hogy 23 igazgató és 128 tanerő vezetése mellett összesen 574 rom. kath. papnövendék nyert hazánkban oktatást, mely szám némileg gyarapszik azon két hittani intézet adataival, melyekről nem kaptunk kimutatást. Hogy Bécsben, illetőleg a monarchia másik felében és külföldön, hol és hányan nyertek magyarországi papnövendékek oktatást: az erről szóló adatok megszerzése nálunk még most csak a jámbor olajtások közé tartozik.

II. Görög kath. hittani intézetek. A görög szertartású katolikus papnövendékek a szent Borkálához

cimzett bécsi cs. kir. központi papnöveldeknél kívül hazánkban négy helyen hallgathatnak hittant, u. m. a balázsfalvi érseki, a szamosújvári és ungvári püspöki és a máriapócsi Vazul-rendi szerzetesek hittani intézetben. Ez utóbbiban csak akkor, ha szerzetesek akarnak lenni. Az eperjesi, lúgosi és nagy-váradai egyházmegyék növendékei az itt említett intézetek valamelyikében tanulnak.

A balázsfalvi hittani intézet már 1754-ben keletkezett, az ungvári 1781-ben, a szamosújvári 1858-ban, a máriapócsinak eredete szintén a XVIII. század első felére esik. A templomot ugyanis építtette Bizancy Gennád, ki 1720—1733-ig volt munkácsi püspök, a zárdát pedig második utódja Olsavszky Mihály Manó, ki 1743—1767-ig volt munkácsi püspök.

A tanfolyam a négy görög szertartású kath. papnöveldekben is mindenütt 4. Az előadások száma volt 1874-ben a balázsfalviban 7, a szamosújváriban 10, az ungváriban 12, míg a máriapócsi hittani intézetben 2; a heti órák száma Balázsfalván 39. Szamosújváron 43, Ungváron 49, Mária-Pócson 20 volt. A tananyag a balázsfalvi hittani intézetnél román, a szamosújvárinál román, latin és részben magyar, az ungvárinál ruthen és magyar, a máriapócsinál tisztán ruthen. Vallásra nézve mindnyájan görög katolikusok természetesen. Ösztöndíjban részesült a sza-

mosújvári papnöveldeben 52 egyén, s az ösztöndíjak összesen tett 10.000 forintot, az ungvárinál 18 egyén összesen 1440 forintban.

A balázsfalvi érseki hittani intézetnél működött az 1874-ik évben 1 igazgató, 5 rendes és 2 rendkívüli, összesen 8 tanerő, kiktől 45 ben lakó és 3 kün lakó, összesen 48 papnövendék nyert oktatást. A növendékek anyanyelvre nézve mindnyájan románok voltak.

A szamosújvári püspöki hittani intézetnél 1 igazgató 4 rendes és 1 helyettes, összesen 6 tanerő működött, kiktől 52 ben lakó és 7 kün lakó, összesen 59 növendék nyert oktatást. A növendékek mindannyian románok voltak anyanyelvre nézve.

Az ungvári püspöki hittani intézetben 1 igazgató, 4 rendes és 5 rendkívüli, összesen 10 tanár vezetése mellett 68 ben lakó és 15 kün lakó, összesen 83 növendék nyert oktatást, kik közül anyanyelvre nézve 79 ruthen és 4 román volt.

A máriapócsi hittani intézetnél 1 igazgató és 2 tanár, összesen 3 tanerő vezetése mellett 4 ben lakó növendék nyert oktatást, kik mind a négyen anyanyelvre nézve ruthenek voltak.

(Vége következik.)

TÁRCA.

Miféle nevelés ér leg többet *) ?

Igaz azon észrevétel, mely szerint a cifrázkodás időrendben megelőzi a ruházzkodást. Némely nép nagy kinokat eltűr, csak hogy csinosan legyen bőre tátovirozva; ellenben, alig tesz valamit arra nézve, hogy magát az időjárás kellemetlensége ellen védelmezze. Humboldt szerint az orinoco-indián, bár a testi kényelemre mit sem ad, egy pár hétig is eldolgogtat hűségese, csak hogy oly festékre tehessen szert, a mely miatt megbámulják; s ugyanaz a nő, ki minden tétova nélkül kilép kunyhójából, habár egy filleng ruha sem volna rajta, az illetet nem merné annyira lábbal tapodni, hogy festetlenül mutassa magát. Utazók állítása szerint, a vadak a festett üveggyöngyöt s csecsebecsét többre becsülik, mint a karton, vagy posztótkelmét. S midőn a vadember inget, vagy más öltönydarabot nyer ajándéknak, hány anekdota nincs rá! hogy azt nevetséges cicomára s nem igazi rendeltetésére fordítja, a miből ismét csak az tetszik ki, hogy szerintök előbbre való a diszes, mind a hasznos. Sőt, szolgálhatunk még több jellemző adattal is. Speke kapitány beszéli, hogy afrikaiakból álló kísérete kecskebőr vállvetővel

pompázott szép időben; ellenben, mikor esett az eső, köpenyüket összehajtogatva, hónuk alá vették, holott foguk csakugy vacogott a hideg miatt! Valóban, a műveletlen népek közt gyűjthető tapasztalat azt látszik tanusítani, hogy a ruházzkodás a cifrázkodásból eredt. Sőt ha meggondoljuk, hogy még köztünk is a nagy többség inkább néz a kelme finomságára, mint melegségére — többet ad arra, hogy jól álljon, mint hogy kényelmes legyen — ha látjuk, hogy a rendelkezés a külszin mellett alig jó tekintetbe, — egy okunkkal még több van, hogy állításunk mellől ne tágítsunk.

Nemde csodálatos, hogy az ész világában is oly viszonyok uralkodjanak! Pedig szellemi szerzeményeinknél ép úgy, mint a testiekénél, a kellemes mindig megelőzi a hasznost. Nem csak a multban, hanem korunkban is mellőzve van az egyéni jóllétet eszközölő ismeret, a tetszést biztosító kedveért. A görögök iskoláiban zene, költészet, szonoklat s bölcsészet — mely kivált mig csak Sokrátés nem tanítá, alig lendített valamit az emberi cselekvésen — valának az uralkó tantárgyak; ellenben az oly tudományok, melyek az élet könnyebbé s kellemesebbé tételére, alkalmas mesterségekre vonatkoznak, nagyon alárendelt szerepre valának kárhóztatva. S ez az ellentét egyetemeinkre s iskoláinkra nézve maig is fennáll. Csak szalmát csépelünk, ha azt mondjuk, miszerint tiz közül kilenc esetben semmiféle hasznos célra sem fordíthatja növendékünk latin — görög tudományát. Elkoptatott azon észrevétel, mikint boltjában, hivatal szobájában, gazdasága, vagy családja kormányzásában, mint bank, vagy

*) E fejezetet Spencer Herbert „Értelmi, erkölcsi és testi nevelés“ című művéből közöljük mutatvány képen, melyet Öreg János és ifj. Losonci László nagy-körösi tanárok fordítottak le kitűnően, s mely kapható náluk 1 frt. 60 kron, Felhívjuk rá olvasóink figyelmét, mint oly munkára, mely párját ritkítja.
Sz erk.

vasútigazgató alig veszi valami hasznát ezen tudományának, holott ugyancsak tongernyi időt elvesztegetett megtanulására; úgy, hogy mivel nem használja, nagyobb részint csak hamar el is felejt; s ha meg is ereszt néha egy-két latin idézetet — felhoz valami görög regét — ezt sem a végből teszi, hogy világot derítsen általa a tárgyra, hanem hogy valami csattanós hatást érjen el vele. Ha megkérdeznénk, hogy sokan mi végből részeltetik gyermekeiket klaszszikus nevelésben, azt fognánk találni, hogy ez által egyedül csak a közvéleményhez kívántak alkalmazkodni. Az emberek gyermekeik esztét ép úgy, mint testét az uralgó divat szerint kívánják elláttatni. Mikint az orinoco-indián kifesti magát sátorából távozta előtt, nem mintha ebből valami haszon háromolnék reá, de mert szégyenlene a nélkül mutatkozni: sokan gyermekeiket is nem a tudomány belbecse miatt gyötörtetik latinnal és göröggel, hanem hogy ne érhesse őket a bennök való járatlanság szégyene — hogy „úrias nevelést“ élveztek legyen — mivel úgy látszik, bizonyos magasb társadalmi állás jele ez s bizonyos tekintély szokott következménye lenni.

Ezen párhuzam még élesebbé válik, ha a másik nemet vesszük szemügyre. A nők szellemi s testi képzésénél még nagyobb szerepe van a diszitményi oldalnak, mint a férfi nevelésnél. Eredetileg mindkét nem egyenlő figyelmet fordított személye kicicomázására. Ellenben, polgárisultságunk legutóbbi napjaiban úgy tapasztaljuk, hogy a férfi-öltözetnél a külcsin tekintete nagy részt háttérbe szorult a kényelemé előtt: a míg nevelésükben a hasznos túlnyomóvá lett a kellemes fölött. A nők ellenben egyik irányban sem haladtak annyira ez újításban, mint a férfiak. A fülönfüggők, gyűrűk, karperecek viselése; a hajnak mesterséges fésülése; helylyel-közzel a festékekhez való folyamodás; az a végetlen sok munka, mely az öltönyök minél vonzóbbá tételére fordítatik; az a tengernyi kényelmetlenség, melyet a nő eltűr, csak hogy másnál ne legyen alábbvaló: nyilván mutatja, hogy öltözködésüknél főbb szempont a tetszés, mint a meleg, vagy kényelem eszméje. Hasonlatosképen az a sokféle „ügyesség“, mely nevelésükben főszerepet játszik, nyilván mutatja, hogy itt is alá van rendelve a hasznos a tetszősnek. Tánc, testtartás, zongora, ének rajz: mily sok idejüket emészti föl! Ha kérdezed, mi végből tanulnak olvasni s németül? Hevet-havat felhordanak, de a valódi ok utóvégre sem más, minthogy azon nyelvek tudása úri nőhez illőnek tartatik. Azért egy általán nem vesződnek velek, hogy a rajtok írott könyveket felhasználhassák, mert arra alig van eset, hanem, hogy néha olasz, vagy német dalokkal pompázhassanak, s alapos műveltségök suttogva terjesztett dicséretet eredményezzen. Királyok születése, házassága, halála s több efféle történeti lim-lommal, nem azon közvetlen haszon miatt, mely tudásukkal együtt járhat, tömítik meg az emlékezetet: hanem azért, mert az előkelő társaság úgy van meggyőződve, hogy ez a jó neveléssel vele jár, s a ki iyjesmit nem tudna, ez által nagyon lenéztné magát. Írás, olvasás, nyelvtan, számolás s varráson kívül alig tanul egyebet a lány olyast, a minnek az életben közvetlen hasznát ve-

hetné; s ezek közül is néhányval inkább bibelődik a mások jó véleménye, mint saját java elnyerése szempontjából.

Hogy teljesen bebizonyíthassuk ama tételt, miszerint az anyagi világban ép úgy, mint a szellemiben a kellemes mindig megelőzi a hasznost: a dolog miértjét nem szabad elhallgatnunk. Ennek oka azon tényben rejlik, hogy az őshajdantól kezdve napjainkig, a társadalmi szükségletek kielégítése mindig előbbre valónak tartatott, mint az egyénieké; s a társadalom fő-fő élet-kérdése az egyének ellenőriztetésében központosult. Téved, ki azt hiszi, hogy más kormányközeg a királyén, országgyűlésén s a törvényes hatóságokén kívül nem létezik. Ezen nyilván bevallott kormányközegen kívül hány titkos nem található még minden osztályban, hol e, vagy ama férfi és nő király, királynő, vagy alsóbb rendű tisztviselő ohajt lenni. Életerőnk legnagyobb részét ama törekvésre pazaroljuk, hogy némely embertársaink fölő kerekedve, általa tiszteltessünk, s a kiket magunk alá nem gyűrhetünk, azoknak legalább jó indulatát megnyerjük. Egyik gazdagsága, másik életmódja, harmadik öltözetének választékosága, s a negyedik esze, vagy tudományának fitogtatása által véli leigázhatni embertársát; s ez által közreműködik ama meszsze szétágazó korlátok föllállításában, a melyek a társadalmi rend fentartására oly nélkülözhetetlenek. A vad indián főnök, ki magát borzasztó módon kifesti a harchoz, s övéhez lenyúzott fejbőröket tűz, csak hogy alárendeltjeit tiszteletteljes félelemre gerjeszsze maga iránt; a divathölgy, ki választékos öltözte, sima módora, s minden nemű jártassága által törekszik „hódítani“; a tudomány embere, a történész, a bölcsész mind egy ugyanazon célra használják képességüket. Egyikünk sem éri be azzal, hogy egyéni tehetségeit minden irányban kifejthesse; hanem szeretjük mintegy egyéniségünket másokra ráerőltetni, szeretjük felebarátinkat így, vagy amúgy meghódoltatni. S ezen cél szabja meg neveltetésünk irányát is. Nem arra nézünk, hogy mely tudomány ér legtöbbet; hanem, hogy melyikkel arathatunk legtöbb tetszést, becsületet, tiszteletet; melyik emel magasb társadalmi polcra, melyik biztosít nagyobb befolyást, melyikért süvegel meg inkább a tömeg. Valamint egész életünkben nem arra nézünk mik vagyunk, hanem minek tartanak mások: úgy neveltetésünkben is nem annyira a tudomány belbecsét, mint inkább azon hatást, melyet másokra gyakorolhatunk vele, tartjuk fődolognak. S ez levén a bennünket uraló eszme, a hasznossági szempontot ép úgy mellőzzük, mint a barbár, midőn fogait reszeli, vagy körmeit festegeti.

Ha nevelésünk durva s fejletlen voltának bebizonyítása végett még több erősítő körülmény felhordása kívántatnék: utalhatunk ama tényre, miszerint különféle ismeret-ágak öszsze sem lettek még a végből mérve, hogy meg lehessen határozni: melyik ér a másiknál többet; érdemlegesen megvitatva, vagy valami siker kivive pedig éppen nem lett e kérdésben. Egyébiránt, a tudományok viszonylagos értékének meghatározására szolgáló mérték sem lett mind ez ideig megállapítva; sőt úgy látszik, azzal sincsenek az emberek még tisztában: mi legyen e mérték voltaképen. De nem csak e mérték fogalma nincs kiderítve; sőt sokan azt se igen lát-

szanak érezni, hogy ilyesmire volna szükség. Ha könyv jelenik meg e tárgyról, elolvassák; ha felolvasás tartatik, meghallgatják; hogy gyermekeik miféle tantárgyakat tanuljanak s milyeket ne, azt kiszabják; azonban, itélethozatalukban csak a szokás, vagy valami előszeretet, sőt sok esetben pusztá elítélet vezeti őket; de arra nincs eset, hogy belátnák ama kérdés rendkívüli fontosságát, miszerint valahára észszerüleg kéne eldönteni, mely dolgok érdemlik a megtanulást s melyek nem. Igaz, hogy helylyel-közzel hallunk olyan megjegyzést: ez a tudnivaló fontosabb, mint amaz; de hogy fontossága megérdemli-e az elsajátítására megkívántató időt, s hogy nincs-e sok más hasznosabb, a mire érdemesebb volna azt az időt fordítani: ily kérdések, vagy épen nem léteznek, vagy ha igen. sommás úton, személyes előszeretet nyomán bánnak el velők. Az is igaz, hogy hébe-korba föl-fölvetik amaz örök vitás kérdést: a klaszszikai, vagy matematikai tudományok érdemlik-e az elsőséget? Azonban, ezt a vitát is csak Hübele Balázs módjára, előre megállapított zsinor-mérték nélkül folytatják; s az egész vitás kérdés jelentéktelen-ná törpül amaz általános kérdés mellett, a minek ez csak egy részecskjét képezi. A ki azt hiszi, hogy e kérdés eldöntésével: a klaszszikai, vagy matematikai képzettség-e a jobb, ama másik kérdést is eldöntötte, miféle tanpálya a kívánatosb: épen oly tévedésben van, mint a ki azt hinné, hogy a diétetika összes tárgyait birja már, ha meg tudja határozni, vajjon a kenyér-e táplálóbb, vagy a krumpli!

Az általunk vitatni szándékolt kérdés ily nagy horderevvel bir; s egyáltalán nem annak megállapítása kíván lenni, hogy ama tudomány becses-e, hanem: mi a becse más tudományokhoz viszonyítva? Némelyek azt vélik, már igazuk van, ha be tudják bizonyítani, hogy e, vagy ama tanulmányág ilyen, vagy amolyan előnyököt biztosított számukra; azonban feledik, hogy épen annak bebizonyítása, vajjon ez előny megérdemli-e a reá fordított fáradságot — volna a fődolog. Hiszen, mindennek van valami értéke, a mire az ember magát rászenteli. Ha valaki egy évet fordít cimer tanulómozgására, bizonyosan növelte általa a régi kor erkölceit s szokásait tárgyazó ismeretét. Vagy, ha Anglia összes városainak egymástól való távolsága felől kívánna bizonyossá lenni, meglehet, ha valaha utazásra adná fejét, a megszerzett ezrek közül egy két adatot hasznára fordíthatna. Vagy ha valakinek kedve telnék az egész vármegyében forgalomba hozott pletykák összegyűjtésében: e haszontalannak látszó foglalkozás esetleg valami üdvös tény, pl. a szóhagyomány mivoltának kiderítésére vezethetné. Azonban, mindenki belátja, hogy a felhordott esetekben az aratott haszon egyáltalában nem ér föl a reá fordított fáradsággal. És alig engedné meg valaki gyermekének, hogy ilyes tudni valókat szerezzen meg sok más, különben elsajátíthatott, valóban érdemes ismeret árán. S ha ily esetekben a viszonylagos becs megítélésére szolgáló zsinormértékhez folyamodunk s döntő erejűnek ismerjük el: általában mindig s mindenütt ahhoz kellene tartani magunkat. Ha mindenféle tény elsajátítására jutna időnk, nem kellene nagyon válogatósaknak lennünk. Mint a régi dal tartja:

Ha nem kéne féltetnünk
Ezer évig életünk;
Mint az ős hajdan korban,
Mindent megtanulhatnánk,
Világot hódíthatnánk
Gondtalan nyagalomban.
(Folyt. kövekezik.)

„Miszsziói levelek.“

III.

Galac, aug. 8-án, 1875.

Mi készit, mi indit az útra; mi adja kezembe, alig hogy letévém, ismét és ismét a vándor botot: nem ismeretlen már a tisztelt közönség előtt. Céлом nem kevesebb, feladatom nem csekélyebb, mint az ur gabonájának szétszort kalászeit kévékbe kötözni, vagy tüzetesebben szólva, mint az oláhnéptengerből gyöngyöket halászni a magyar hazának.

Ily gyöngyöket remélnék én a galaci honfítársak gyermekeiben is, hol a magyar lelkek általában véve 2—3 ezerre hátran tehetők s az egyetlen magyar iskolában az egyházunkban, csak 21 növendéket láttam — a papiroson tudnillik — és azok között is csak hármat magyart. E szerint, a miszszióknak egyik legfőbb célja, épen a hazai nyelvnek ápolása van elhanyagolva. Református hitfeleink, maga a gondnok is, kénytelenek román iskolába járatni gyermekeiket.

Augusztus 8-án isteni tisztelet volt hirdetve a hiveknek, mit meg is tartottam; de nagy részök „a templom küszöbét sem kívánja látni“ míg a „tiszteletes“ tanító szent falaik közt, illetőleg a kávéházakban úzi bokros teendőit.

Nyiltan ki merem mondani, hogy részemről sokszor elfogult és elámitott nép szavát nem Brennus kardjának nézem. S épen azért főleg az iskola-tanítókat — bár nem sok örömöt arattam még az életben — a hol lehet, mindenütt pártolom. De a tények kérlelhetlen logikájából az jó ki, hogy a sokat emlegetett Celder is elszomorodnék, ha látná, kinek számára építé itt lakot. S a moldva-oláhországi miszszió e merész úttörője iránt — eltekintve tévedéseitől — lehetetlen, némi kegyeletre nem gyuladnunk: hogyan birt és tudott ily ezerféle elem közt, és ily háborgó habokra egy oly hajót állítani, melybe csak egy ügyes kormányos kellene, ki a legfinomabb csavarokkal, a gyermek szivokkal, szakértőleg tudna bánni s az egész alkotmány haladásnak örvendene.

Meghagytam az egyház előljáróinak: alkossanak minél előbb egy új díjlevelet, főhatóságunk elébe általam fölterjesztendő. S bárha nem a legnépszerűbb emberré válok általa, hangsúlyoztam itt is, mint mindenütt, az önerő kifejtését. Fölkerestem és meglátogattam néhány lelkes honfítársunk házáat, s a galaci magyar világ világosságának jó akarattal tanácslám, hogy mind maga, mind iskolája érdekében, mire ismét visszatérek, legokosabban cselekszik, ha lemondását beadja.

Szászkút, augusztus 12-én, 1875.

Brailát, az ottani hivek kívánsága szerint — hogy az ur, szent asztalához elkészülhessenek — következő vasárnapra

hagyva: útam Galactól északra, aszály-égette földeken s a mit még eddig nem láttam, sáska-felhőkön keresztül vezetett Marosest felé. Azt vélte volna az ember, hogy még a vagonok ablakain is betörnek. Szerencse, hogy a beállott hűvösebb éjszakák miatt most már keveset ártanak.

Előbb Sekucsnál szálltam ki s az egész városban nem találtam több magyarra egy küllői kovácsnál. Ez sem soká veri a vasat itt. Másnap Marosestnél a fűtölve haladó szekérnek hátat fordítottam, hogy a precsesztári pásztán fölkeressem Csekme Jánost, egy értelmes, derék hazánkfíát, kit előre úgy ajánltak, mint a ki a környékbeli szétszórt magyarokról legjobb tájékozást adand. Hazafiúi érzéssel fogadott a nemes pátrióta, s nyájas családi köréből miután 24 óráig nem bocsata el. Foksányba is elvisz vala, ha ott lakott hitfeleink, állítása szerint, már rég el nem széledeztek volna. Egy más körúttal szándékom még is megtekinteni, hogy ott lakó bár nem hitfeleink, de honfitársaink sorát és viszonyait is közelebbről lássam. Ez úttal tehát siettem vissza Marosestre s innen szász-küti hiveink öreg gyertya-tartójához, tiszteletes Márk Mózes uramhoz.

A szász-küti állomástól, per pedes apostolorum, egyik kezembe a táskát, a másikba a tartalomdús köcsög-kalapot szorítva, zúgó szélvész között ballagtam a falu felé. S megvallom, soha sem bántam anynyira, hogy orthodox nem vagyok, s az üdvözítő intését „ne vigyetek táskát az útra,” hogy betű szerint nem vevém, mint mikor a nyughatatlan elem hol a táskámba ütközött, hol a fejemről a sokféle tárggyakkal tele hányt magas cilindert csapta le. Egy hatalmas félórai útat kelle tennem ily csapások alatt, míg a faluba vergődtem.

Végre valahára, találtam egy oláh sihederre, ki az alkalmatlan terhet kivette kezemből a szász-küti pap udvaráig. Sövénynyel kerített udvar térdig érő burjánai közül imponálva magaslik ki egy viruló bodza bokor, melyet az udvar közepén abroncs-készítéssel foglalkozott veterán pályatárs, mint azt a kölcsönös üdvözlés után tőle magától megérttem, orvosságnak való virágaiért oltalmaz, s alvó, tanuló, társalgó kis fészkenek mester-gerendája ugyancsak gazdagon fel van ékesítve a fűvészet ezen árok-parti raritásaival.

Huszárosan felugorva, fogadott a hajdan sugár alak, mintegy előre sejtve, hogy a nyomor tengerén megroncsolt élethajóját kissé megcskábálhatom. Ez némileg sikerült is a kogyelem hozzánk járultával, jó előre elkészülvén a szász-küti symbolumra: „Ha jöttök leszte, ha hoztok eszte.” S a nem mindennapi mozzanat következtében, előbb néhány szemes gyerkőc félig oláhuul félig magyarul dadogva, később a szomszéd aszszonyok azonnal öszszefutottak s míg a seprűt rég nem látott lakhelyet kitakaríták, az ur elaggott szolgálja kivezetett az udvaron balra elterülő sírdombok közé. Egy szilvafa alatt már évek óta siratott élet-párja nyugszik. Mellette jár be az öreg a hivek szent sátorába, melynek boldogabb jövőért esdő boltozata épen nem viszhangozza, hogy: „ne feddj meg uram engemet.”

Viszszatérve a már kitakarított hajlékba, a szász-küti egyház jegyzőkönyve került a kezembe, mely Celder ur buz-

galmának köszöni lételét, ki az első lapon kezdve szép fel-fogással írja le „az 1817-ki Erdélyből kivándorolt inségekkel népesült” szász-küti reformált egyház eredetét s viszontagságait. A „megvert pásztoru gyülekezet” 1837-ben 50 családdal virágzott s jelenleg alig van 16 családja 10—15 iskolás gyermekkel kik törökbúza szedéstől Szent-György napig járnak iskolába. Annál jobban izmosodik a katolika egyház, honnan a különben, mint hallom, nem rosz hazafi, Páter János klézsei pap elég ügyes beláttatni velünk, hogy „lány pásztor után gyapjat hullat a farkas”.

Midőn a nap leszált s a mezei munka megszünt, nem késett beállítani harmad magával a gondnok uram is, s a mit moldovai testvéreink Sion hegyén alig bátorokodtam hinni, talpraesett magyarsággal adta elő a helyi viszonyokat és körülményeket. Nehezek és sanyarúak azok, főleg a mi szemekkel nézve. Mégis, miután kérdezem: nem volna-e kedvők a hazába visszatérni? Már ők ide szoktak, sőt nagy részben itt születtek — mondák. S törökbúza szedés előtt, mikor kenyérre szorulnak, hát nem jól érzik magukat, ha két napig málét nem ehetnek. Elváltunk egymástól azon buzgó kívánattal, hogy napfelköltekor, tehát a mezei munka megkezdése előtt, gyűljünk öszsze az istenházába.

Hármas harangozás szólítá be a hiveket, s tiszteletes Márk Mózes ur a szász-küti egyház e 72 éves orgonája, meglepő érces hangokon kezdé ama gyönyörű éneket: „Igaz hittel nem habozni, szent lélekkel illatozni, Jézus Krisztus tanits, tanits imádkozni!” Fohász és egy rövid alkalmi tanítás után, a szorgos munka-időnek felhasználására bocsátottam a hivek seregét, az előljárókat bent marasztva egy kis szóváltásra.

Megértetvén velük mindnyájokkal micsoda járatban vagyok, főleg arra kértem őket, hogy a sok részben már magával is tehetetlen agg szolgára gondot viseljenek; s épen azért, mert sötétetni kezd, a pásztorhoz legyen közel a nyáj.

Tudakozódásaikra igyekeztem gondnok uramékat felvilágosítani, hogy a miszsiói segélyt azért nem kapták meg, mert a nyugtát, a mint hallom, mai napig sem küldték be. A nyugtával tehát készek lettünk rögtön, csak a pecsét hiányzott még reá. Spanyolviasz után néznek pap, kurátor és presbiterium. De már ezt a szász-küti szentegyház muzeumában találni, herkulesi feladat lett volna. S mily leleményes esze volt még is a pályatársnak. Én ugyan — mond — lent az árendásnál szoktam pecsételni, de oda menni most, nem futja ki az időből. Hanem — szóla diadal-érzettel — itt van egy pár öreg levél, olvaszszuk el a pecsétjét. Már a papiros is lángolt, viasz még a körömre is csöppent, a nyugtán még sem volt elég. E szerint, ha nem egészen stereotyp a kórirat, az illető főpénztárnok urtól megégetett ujainkkal kérünk bocsánatot.

A szegény öreg pályatárs kijött velem egész a vasútig s egy minden jót magába foglaló isten áldja után, visszavitték egy ökrös szekeren.

Jassy, augusztus, 13-án. 1875.

Küldetésem terrénumát végig tekintendő, bárha tárcám ügye negative nyilatkozott, megkisértém, ha már ennyire

fáradtam, Bákón s Románon keresztül Jassyban is széjjel nézni. Az egyesült fejedelemségek e második fővárosa valójában fejedelmi hatást gyakorol a jövőre. Hatalmas dombokon ragyogó tornyaival, széles, egyenes utcáival, keleti pompával diszló közkertjeivel és ódon palotáival. Itt ne találunk magyar testvérekre? Alig hogy kiléptem a Hétel Romániából, melynek egy udvarra nyíló földszinti szobácskájában, helyielyel közzel egy kis szendregést kivéve, egész éjjel a napi teendők mikéntje fölött tűnődtem: a Kónya-testvérek gyógy-szertárára bukkantam. De már itt jó helyen járok, gondolám és bezörgeték. Egy-két germán frázis után, mint a madarat hangjáról, felismertük egymást. S az ifjabb dr. Kónya ur — az idősebb nem levén honn — mint erdélyi származásu reformált hitfelünk, miszsiói útam egész fontosságát felfogva és átérezve, billétjével azonnal megtisztelt s figyelmembe egy pár szomszédját ajánlá. Herceg Gyula és Szakmáry Nándor lokes protestáns honfitársaink, Baróti és különösen Baló, vallására nézve katolikus, kenyér-sütő, kinek asztalánál bajos volna megmondanom, melyik gyújtott jobban: az a pohár bor-e, melylyel kedves neje oly ellenállhatlan magyar szivességgel kínált, vagy az a „Hon“, melynek legújabb számát e külföldi honfitársunk tisztelt hajlékában véletlenül megpillantám? Vannak tehát itt is magyarjaink. 20—25 évvel ez előtt a római katolikusoknak két magyar iskolájuk volt, míg a jelenben semmi sincs. Ötven család keserűli, hogy magyar szót nem hall sem a templomban, sem az iskolában. Miből önkint következtethetem, hogy itt az ige magvait nem rosz természettel biztató ugarba hintenők. Tettem is azonnal lépéseket. A német evangélikus atyafiak lelkesét felkérve, szives volt, nem csak templomát, sőt az orgonát is felajánlani, mely mellett jeles kántora és orgonistája készséggel közreműködött. Fogadják nyilvánosan is hálas tiszteletem e szerény kifejezését.

A kik hamarjában tudomást vehettek — a nők közül német, román, sőt még orosz nők is — siettek a magyar igék meghallgatására. Esti 9 és 10 óra között folyt az isteni tisztelet. S nemzetünk testének e távolba szórt csontjait, hogy közelebbről szemléljem, a templom kivilágított oltárához lépve, mondám a honfitársaknak miszerint hár távol az édes hazától, de hát nem vagyunk-e mindenütt isten kezében? „Hová mennék, uram, a te lelked elől, s a te orcád elől hová futnék? Ha a menyinybe megyek, ott vagy, ha a koporsóba vetem ágyamat, ott is jelen vagy. Ha olyan szárnyaim volnának, mint a hajnalnak, s a tengereknek utolsó határin laknám is, oda is a te kezeid vinnének engemet, és a te jobb kezed megfogna engemet“ úgy élünk tehát mindenütt, hogy istenünknek és hazánknak dicsőségére szolgáljunk. A jó gyermek még a távolban sem feledheti édes anyját.

S a diszes közönség oly felbuzdulva oszlott szét, hogy alig lették helyemet. Nem dicsekvés, a mit ezzel akarok mondani, hanem külföldi véreink és honfitársaink érzületének jelzése. Kettő-hárman is akartak vendégül lefoglalni és csak azt sajnálták, hogy más nap, aug. 14-én, már jókor reggel indulnom kellett Braila felé.

Brailáról, Buzóruól, Rimnikről és Ploestről jövő levelemben.

Tomku Károly.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Az iskolai takarékpénztárak és Deák Ferenc. Azon küldöttségnek, mely Deák Ferencet a napokban a mandatum megtartására fölkerete, Weisz F. Bernát kir. tanácsos is tagja volt, s midőn a mandatum kérdése elintéztett, Weisz ur a küldöttségi tagok és Deák Ferenc engedélyével, előterjesztett nagy hazánkfianak az iskolai takarékpénztárak ügyére vonatkozó több nyomtatványt. Es pedig Laurent művét, Kenesseynek e tárgyról szóló munkáját, és a saját maga (Weisz F. B-nek) ez ügyre vonatkozó indítványait, Deák Ferenc e nyomtatványokat nagy érdeklődéssel vette át és így szólt: „És is foglalkozom e kérdéssel. Ez régi óhajtásom.“ Mint az iskolai takarékpénztárak barátai örömmel közöljük Deák Ferenc e nyilatkozatát. Ha Deák Ferenc is helyesli ez eszmét: vajjon, ki ellenezné?

— Kalotaszegen, a m.-valkói községi iskola maeenása Kilyén Ferenc tervbe vette, hogy a gyermekeket egy a durva, mint a műfaragásra tanítsák, e végből folyomóttak a miniszterhez, hogy nevezzen ki egy, vagy két évre oda ambulans műfaragó tanítót, a ki tanítsa a növendékeket, de egyuttal a két tanítót is, hogy így azon népnél, mely csak inkább terjedelmes havasából él, meghonosuljon a műfaragás is, míg most deszkát, lécet, gerendát zindelyt készít, s ezen felül tekenőt, orsót, ezután értékesebbet is készíthet, jobban értékesítheti a fát, s keresetágra nyílik alkalmá. (Valkónak 30000 hold havasa van.) Az eszme igen életrevaló, megérdemli, hogy pártolja a miniszterium. Évente 1000 frt kiadással 10 év alatt egy ambulans tanító az egész Kalotaszeglet műfaragóvá tenné s Kolozsvárt lehetne olyan tárgyakat látni, mint Bernben láthatni, hová azokat Brienz vidékéről a köznép szállítja.

— Lord Russel és a nevelésügy. Az Angol államférfiak Nestorától, Russel lordtól ép most egy rőpirat jelent meg ily cím alatt: „Néhány eszme a népnevelés fölött az egyesült királyságban.“ Lord Russel a mostani tanítási rendszert két okból találja elvetendőnek; először: mert a rendszer nem vet véget a vallási surlódásoknak, s másodsor: mert a tanítás anyagi követelménye az egyes helységek keblében civodásokra vezet. Nézete szerint mindkét bajon segítve lenne az által, ha Nagybrittánia mindazon iskoláiban, melyeket jövőben az állam fog főtartani vagy támogatni, ki-mondhatnék az ingyentanítás elve. E szerint tehát, a népnevelést az államnak kellene étvinnie s a nevelési kiadások egyik rendes rovatát képeznék az állam költségvetésének. A vallástanítás alapjául a biblia fogattassék el, melyet minden protestans felekezeti a keresztyén igazság alapjául tekint. Ezen módon a községi adó is tetemesen csökkenne s azon szülők, kik községi segélyben részesülnek, — megsza-baldulnának az oly gyűlölt kényszerjárulékok fizetésétől — a népnevelés irányában.

— Közművelődési adatok Franciaországban. A legújabb ujoncozás alkalmával előállított francia ifjak műveltségéről szinte hihetetlen adatot olvasunk a „Times“-ban. Míg a megyék egy részében irni olvasni nem tudók száma meghaladja 40—50 % ot, más megyékben alig 10—20 tizedes százalékot. Ezer közül irni olvasni nem tud Finistèreben 508, Haute-Vinneben 506, Indreben 568, Allierben 466, Corrèzben 454, Morbihanban 449, Cotes-du-Nordban 433, Dordogneben 412, Cherben 410, Hauté-Loireben 301. Ellenben Meureban 9, Doubsban 11, Vosgesben 19, Haute-Marneban 20, Cote-d'Orban 4, Meuseben 25, Jurában 34, Haute-Saonban 34, Ardenneben 40, Aubeben 40. Egész Franciaországban átlag ezer közül irni olvasni nem tud 196, csak olvasni 23 tud.

Felölös szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, SZEPTEMBER 16, 1875.

246—37. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

A Ferdinánd-ünnepélyhez.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsa szeptember 19-dik napját tűzte ki V-ik Ferdinánd magyar király emlékének kegyeletes megünneplésére, ki fölött a családi sírbolt ajtaja, a bécsi kapucinusok templomában, július hatodikán zárult be. Egyházkerületünk 18 egyházmegyéjének központjain e napon hangzik föl a dicsőítő szózat a trón egy oly férfja fölött, kinek nyomán a szeretet melegét a jótékonyság angyala élesztette szüntelen; ama szeretet melegét, mely nem csak akkor a trónon ülő királyt, de később a magányba vonulót, és most a halottat is dicsfényvel sugározza körül. E nap a „jóságos“ királynak lesz emlék-napja. E jellemző elnevezést nem az ujságírók gyártották a nem régiben halála hírért hozó lapok gyászkerete számára, mert ott élt, és ott él ez a nép, a hálás nép szívében kitörhetlenül. Kinek emlékét egész egyházkerületünk ünnepli, legyen annak e helyen is néhány sőr szentelve.

Nem a hősnek, nem a csaták zordon férfjának nyújt babért az emlékezet; nem a harcmező vér rózsái ékesítették királyi kardját, hanem inkább a szelid lelküségétől, az áldott béke olajágától diszlett az. Nem járt szét, hódítani tüzzel, vassal; nem igazott le népeket; nem töprengett azon, hogy birodalma külsőleg terjedjen, hogy annak határait három tenger mossa; nem kifelé nyúlt, hanem benn a birodalomban — itthon — munkálkodott áldott keze, fölnyitva a fejlődés zsilipjeit, hogy szabad folyást nyerjen a szellemi mozgalom, az erők leghatalmasabbika. És az a tizenhárom év, mely idő alatt tényleg uralkodott, Magyarországnak történelmét egy fényes lappal szaporította, talán a legszebbel, mert egy békés korszakot tüntet az föl, mely kezdetét képezi anyagi és szel-

lemi fejlődésének és pedig azon fejlődésének, melyet a haladó kor szelleme megkíván. A magyar tudós akadémia keletkezése ez időre esik, a szellemi hatalom emez erős várát nem hogy széthányta volna már a kezdetnél, sőt jelentékeny adományával maga is befolyt annak létrehozására. . . A koronázási ajándékot, 50,000 aranyat 1830-ban, egyenesen nemzeti célokra ajándékozta vissza a nemzetnek. A magyar nyelvet a törvényhozás hiteles nyelvvévé ő avatta az 1832—36-ig terjedő országgyűlés ciklusa alatt. Az 1847-ki országgyűlést, noha nem birta teljesen a magyar kiejtést, magyar szövegű beszéddel nyitotta meg: mikor az első szó elhangzásánál riadó éjlenekben tört ki az ország rendjeinek öröme, lelkesedése. Ő volt az, ki amaz örökre emlékezetes 48-ki törvényeket az irt év áprilisének 11-ik napján királyi hozzájárulásával sankcionálta. Ez mintegy tetőzetét kepezi ama munkálkodásának, melyben nemzetének boldogításán fáradozott. S midőn már azt boldognak, elégedettnak hitte, akkor tört ki Vezuvkint a vihar, melynek lármaja elől a csendes lelkű király prágai magányába vonult.

Hogy mennyire ragaszkodott „kedves magyar“-jaihoz, annak bizonyítására érdekesnek tartjuk fölemlíteni, miszerint nagy vagyona felett határozó végrendeletét is magyarral, Lónyaival iratta meg.

A ki egyebekben jó volt, nem hazudtolta meg ezen lekületét a vallási dolgokban sem; jó lelke vezérelte intézkedéseit a felekezetekkel szemben is. A krisztusi békés szeretet nem lett a türelmetlenség kinfájára feszítve általa; a fényes trónról alá hajlott az egyszerű protestáns egyházhoz is, s az 1840- és 184³/₄-ik évi vallásügyi törvénycikkkel szabadabb lélekzést engedett annak. Mig végre, az 1848-ki 20-ik törvénycikkkel orvosolta meg annak sebeit, mely törvénycikk a viszonyosság elvére helyezkedve, kívánt jogokat ad a zaklatott protestáns egyháznak. Ezek azok nagyjában főlemlitve, melyek istenben boldogult apos-

tolí királyunk, V-ik Ferdinánd uralkodását a protestáns egyház történelmében is oly áldott emléküvé teszik.

Bizony, méltó ő, sokszorosán méltó, hogy emlékének ünnepet szenteljünk; méltó, hogy hála emelkedjék fel amaz örökkévaló menynevi királyhoz, hogy ő benne oly földi királyt adott nekünk, ki a protestáns egyház fejlődésének és önállóságra jutásának útjából is elvette az akadály követ!

Áldott, áldott a jónak emlékezete!

Gönci János.

A vasárnapi iskoláról.

(Folytatása és vége.)

Ime, ha már csakugyan vasárnapi iskolát akarunk tartani és ott vallásos dolgokat tanítani, itt a tér, a melyen lelkesedéssel és kedvező körülmények közt. eredményt érhetünk el és mutatathatunk fel.

Tanítsunk tehát katekhizmusi száraz dolgok helyett egy háztörténetet. Itt jön aztán kérdésbe a „mikint.” Ha csak krónikát adunk elő, nevekkal, esztendő számokkal, hidegen, nem melegítve, nem lelkesedve egy-egy nagyobb szerű esemény elbeszélésekor: úgy jobb lesz, hozzá se fogni, hanem egyszerűen elöltteni a kátéval a félórát, s egy „hála istennek, ezen is túl vagyok!” felkiáltással, lerakni vasárnaponkint a terhet nyakunkról.

De nem, itt egészen más módszer követendő; én nem hiszem, hogy létezzék oly pap, ki tanulmányozva a keresztyénség első századainak történetét, hol mély megrendülést, hol magasztos lelkesedést ne érezett volna, látván az apostolokon kezdve egy kicsiny, mind inkább nagyobbodó lelkes csapatnak véres harcait a Krisztus zászlója alatt, s végre diadalát az egész világ támadásai felett. S azon a századok folytatában kimagasló nevezetesebb egyének és vértanúk önfeláldozó hűsége, példája, meglepő, most megindító, majd lelkesítő episodok, mind olyan dolgok, melyek korunk ifju nemzedéke előtt, ha úgy adatnak elő, hogy az elmondó érezze és mintegy beleélje magát az elbeszélte történetekbe: lehetetlen, mondom, hogy hatást ne eszközöljen, érdekeltséget ne ébreszsen.

Hozzá véve ehhez a protestántizmus történetét, a hit-újítás világ-bajnokainak és a saját nemzetünkől is támadt nagy szellemek s általában a nemzetek szakadatlan erőfeszítéseit, hogy a reformációt diadalra juttassák; felmutatva a legrégibb kortól a jelenidő-kig mindazon buzgókat, kik az egyházért és hitökért

nem csak szóval, de tettel, áldozatokkal is munkáltak; követendő példákul állítva fel ezeket, mint a kikben az igazi keresztyénség példányképeit találhatjuk: meg vagyok győződve, hogy ez által keresztül lesz törve a közöny kerge s elérjük, vagy legalább megközelítjük a célt, melyre a vasárnapi iskola akar törekedni.

Ugy kell tehát előadni az egyház történetét, hogy az által már az első órákon felébredtessék az érdekeltség, a mely a fennirt elveket szem előtt tartva, okvetlen elkövetkezik, és ez érdekeltség hétről-hétre növekedni fog. Először, igaz, hogy csak a változatos történeti dolgok keltik fel a figyelmet, majd ezután ébred a lelkesedés a hallgatóság kebelében, midőn megismerve, mily nehéz harcok árán jutott ahhoz a valláshoz, melyet ő magáénak nevez: kezdi azt becsülni, szeretni; megismervén a reformáció célját, törekvéseit, vallását, másoké felett tisztelni és féltő kincsének fogja tartani, s azért élni, halni, áldozni, ő is hármikor kész leend. Igaz, hogy ez a fényes siker csak lassankint, apró fokozatosság útján érhető el s csak is kitartó buzgóság és törhetlen lelkesedés mutatathat fel bizonyos sikert; de a szép cél megérdemli a kitartást és a fáradságot, s a jutalom munkában rejlik; mert így munkálva, a hallgatók, tanítványok száma naponkint növekedni fog, minden körülmények kivétel nélkül igyekeznek részt venni a tanulásban, s e vallástalan korban egy egészen új vallásos nemzedéket lehet nevelni.

Kifejtém, legalább körvonalozva, nézeteimet a vallás-tanítás tárgyáról és modozatáról; sokat lehetne még erről mondani; azonban, épen papok előtt ezt bővebben fejtegetni, szükségtelennek tartom, mivel azt hiszem, hogy e dolgot mindenik átérzeve, ha tenni akar, megtalálja a kiindulási pontot, csak a kezdet nehézségeit tudja türelemmel meggyőzni; ehhez pedig egyéb nem kell, csak erős akarat és tegyük hozzá, egy kis tanulás; tanulni pedig, soha sem szégyen és a jó pap holtig tanul.

II. Második tárgya a vasárnapi iskolázásnak az ének-tanítás. Ma is halljuk több egyházban az ének-diktálást, mely mindig nevetséges, sokszor botrányos, a buzgóságra minden esetre káros. A nép megtanult néhány ének-melódiát, vasárnaponkint felmegy a templomba, diktálnak neki bármit, ő gépíleg rá éneklí, a kántor mitse gondol vele akárhogy megy, egyik viszi egy fele, másik más fele, s igen gyakran az ének

nem egyéb ékteten kiabálásnál. Nagyon szükséges volna tehát a rendszeres ének-tanítás. De ez mindaddig, míg elcsapott mester-inasokat fogadunk 100—150 frt. fizetésre tanítónak, kik nem csak a tanításhoz, de énekléshez is annyit értenek, mint a hajdú a harangöntéshez és orgonálni, ugy nevezett, ló-kótá búl tudnak: addig az egész vasárnapi ének-tanítás nem egyéb, mint öszhangtalan, fülsértő kiabálás, s kántor uram csak {egyik tagját képezi faragatlan hangjával a nevelés kántusnak.

Igenis, óhajtom én a vasárnapi, vagy máskori ének-tanítást. Szakértő énekvezetők, az öszhangzatos éneklés tetanítása megkedveltetése által, kimondhatlanul sokat tennének a nép társadalmi s erkölcsi életére; megújíthatnák vele a korcsmai éktelen dallározást; felébresztenék benne a vágyat társas öszszajövelekben a szelidebb multságok keresésére és a mi legfőbb, a templomi éneklést szebbé, lélekemelőbbé, buzgóbbá tennék s ez által a vallásosság növekedése, erősödése eszközölnék.

De addig, míg ily ének-tanítót nem birunk, hagyjunk fel a vasárnapi nevelés ének-gyakorlatokkal. A mely egyházak azonban oly szerencsések, hogy szakértő kántoraik vannak: szorítsák reá azokat a szorgalmas tanításra; sokra lehet vinni kevés jó akaratú is az énekre, dalra kész ifjúságot.

Tagadhatatlan, hogy mint mindenben, ugy az általam elmondottak életbe léptetésében is, a kezdet nehézségeivel erős harcot kell vívni, és nagy nyereség, sőt mulhatatlanul megkívántató lenne az, hogy a polgári hatóságok is magukévá tevén ez ügyet, támogatassák, a menyire lehet, jó indulatában, igyekezetében a papot és tanítót, büntessenek ott, a hol büntetni kell, mert mindig kerül egy-egy vásott, ki gúnyja, rosz példája által másokat is csábít és eltántorít, s a jól kezdett haladás elébe gátot vet.

Még egy indítványom van bezáróul az egész cikkben elmondottakra vonatkozólag. A vasárnapi iskolázás ideje Szent-György naptól Szent-Mihály napig tart, tehát nyáron. Én ebben is egy okát látom a részvétlenségnek, a mint azt az előbbiekből meg lehetett érteni. Véleményem szerint, sokkal célszerűbb volna, tanítási időül a téli évszakot választani, a mikor a szabad természet nem hívja-vonja akaratlanul is az ifjút kebelére.

Azt mondhatná valaki, hogy akkor a hideg miatt nem lehet a templomban huzamosan maradni!

De hát, okvetlen a templomban kell-e a tanításnak megtörténni? Nem. Gyűljenek az ifjak, mikor már a tanuló növendékek eloszlanak, az iskola tantermébe és ott akár vasárnap, akár — mert télen lehet — más napokon is tanítson a pap és tanító. S a barátságos meleg szobában, a hosszu téli estéken, szinte kívánatosá tétetik ez öszszajövetel, kivált még ha a tanítók tapintatossága néha-néha, a komoly dolgok közé multságos, de erkölcsileg nemesítő, kedélyes felolvasásokat, tisztas dalok tanítását is vegyít.

Ez nem annyira indítványom, mint óhajtam az eddig szokásos vallás- és ének-tanítás módja helyett; szerintem, életre való, legalább jobb, mint a fennálló módszer és szokás. Egyébiránt, szóljanak hozzá, a kik más szemüvegen nézik e dolgot.

Ezzel bevégzem már is hosszúra terjedt cikkemet. Lehet, hogy sok helyt kifogás alá jöhet véleményem; lehetnek és bizonyára vannak, kik velem épen ellenkezőleg gondolkoznak; de hiszen, épen az a célja a nyilvánosságnak, hogy több oldalról világosítson és vitasson meg mindent, mely a közügyre vonatkozik; ha cikkem csak egy életre való eszmét is ébresztett valakiben, elértem célomat.

Surányi Gyula,
peéri ev. ref. pap.

Hittani intézetek Magyarországon.

(Folytatása és vége.)

A fentebbi adatok szerint a görög-katholikus hittani intézetekben 4 igazgató, 15 rendes, 7 rendkívüli s 1 helyettes tanár, tehát öszszesen 27 tanerő működése mellett 169 ben lakó és 25 kün lakó, öszszesen 194 papnövendék nyert oktatást, kik közül anyanyelvre nézve ruthen volt 83, román 111. Az 1874-ik évben a budapesti tud. egyetem központi papnöveldéjében a hittudományi kar adatainak kimutatása szerint 23 görög-katholikus szertartásu papnövendék nyert oktatást. Ezen adatokat öszszegezvén, 27 tanerő vezetése mellett öszszesen 217 görög-katholikus szertartásu papnövendék nyert hazánkban az 1874-dik év folyama alatt oktatást. Hogy Bécsben a szent Borbála-féle központi papnöveldében hányan voltak magyarországi görög-katholikusok, erről nincsenek adataink.

III. Keleti görög hittani intézetek. A keleti görög hitvallás hívei részint román, részint szerb ajkuak. Amazok sokkal nagyobb számmal voltak, mint ezek, de a legújabb időkig mind együtt a karlócai szerbajku patriárkha érseknek voltak alárendelve. A román ajkuak különválását szerbajku testvéreiktől csak az 1868-ik évi IX. t. cikk szentesítette.

A szerbajku növendék-papok számára Karlócán áll fenn 1794. óta hittani intézet négy évi tanfolyammal, 6-

szláv és szerb tannyelvvel. Ezen intézet azonban 1872-ben egyelőre bezárított s még nem nyitott meg, és így az 1874-ik évben tényleg nem működött.

A román ajkuak részére Aradon, Karánsebesen és Nagy-Szebenben vannak hittani intézetek, de csak 3 évi tanfolyammal, román tannyelvvel, melyekben a növendékek anyanyelvre nézve mindnyájan románok s vallásra nézve mind görög keletiek, természetesen. Ösztöndíjat csak a nagy-szebeni érseki hittani intézetnél találunk és pedig az 1874-iki évben 50-en részesültek abban s az ösztöndíjak összége kitett 5000 frtot.

A nagy-szebeni érseki hittani intézetben az 1874-ik év folyamata alatt 1 igazgató, 4 rendes és 2 rendkívüli, összesen 7 tanár vezetése alatt 50 ben lakó és 86 kün lakó, összesen 136 papnövengék nyert oktatást. Az előadások száma volt 9, a heti órák száma 41.

Az aradi püspöki hittani intézetnél 1 igazgató és 3 rendes tanár, összesen 4 tanerő vezetése mellett 28 kün lakó papnövendék nyert oktatást. Az előadások száma volt 12, a heti órák száma 39 volt.

A karánsebesi püspöki hittani intézetben 2 rendes és 1 rendkívüli tanár vezetése mellett 30 kün lakó növendék nyert oktatást. Az előadások száma volt 14, a heti órák száma 55.

Ez adatokat összeállítva, a keleti görög hittani intézetekben 15 tanerő vezetése mellett 194 papnövendék nyert oktatást.

IV. Ágostai hitvallásu hittani intézetek. Az ágostai hitvallásu felekezetnek összesen 8 hittani intézete van, és pedig Magyarországon 3, u. m. Eperjesen Pozsonban, és Sopronban; Erdélyben 5, u. m. Besztercén, Brassóban, Medgyesen, Nagy-Szebenben és Segesvárt. A tanfolyam az eperjesinél 2, a pozsonyinál 3, a többieknél mindenütt 4. A tannyelv az eperjesi és soproni hittani intézetnél magyar, a pozsonyinál magyar, német és tót, a többinél német. Vallásra nézve a hallgatók mind kizárólag csak ág. hitvallásuak.

Az 1874-ik év folyamata alatt ösztöndíjban részesült a brassói hittani intézetnél 8, összesen 210 frttal, a medgyesinél 8, összesen 420 frttal, a n-szebeninél 5, összesen 52 frt. 50 krral, a pozsonyinál 14 egyén, összesen 588 frttal, a segesvárinál 6, összesen 105 frttal és végre

soproninál 21 egyén, összesen 510 frttal. A soproni hittani intézetet kivéve, melynek növendékei köteleztetnek, hogy ha ez intézetnél tanulmányaikat végezték, egy évet tanulmányaik öregbitése végett külföldön töltsenek, mert különben papi vizsgára nem bocsáttatnak, az ágostai hitvallásu többi hittani intézetek növendékei nem köteleztetnek erre, de a kinek körülményei megengedik, egy-két évre ki szoktak menni, mire a szegényebbek részint régiebb, részint újabb keltű alapítványok jövedelméből nyernek támogatást.

A besztercei hittani intézetnek az 1874-ik év folyamata alatti működéséről adataink nincsenek.

A brassói hittani intézetben 1 igazgató, 9 rendes,

6 rendkívüli és 2 helyettes tanár, összesen 18 tanár működése mellett összesen 19, és pedig 12 ben lakó és 7 kün lakó növendék nyert oktatást, kik anyanyelvre nézve mindnyájan németek voltak. Az előadások száma volt 37, a tanórák száma 137.

Az eperjesi hittani intézetnél 1 igazgató, és 3 rendes tanár, összesen 4 tanerő vezetése mellett 6 kün lakó növendék nyert oktatást, kik közül anyanyelvre nézve magyar volt 4, német 1 és tót 1. Az előadások száma volt 11, a heti órák száma 35.

A medgyesi hittani intézetnél 1 igazgató, 9 rendes és 5 rendkívüli, összesen 15 tanerő vezetése mellett 20 ben lakó növendék nyert oktatást, kik anyanyelvre nézve mind németek voltak. Az előadások száma volt 12, a heti órák száma 101.

A nagyszebeni hittani intézetnél 1 igazgató és 3 rendes tanár, összesen 4 tanerő vezetése mellett 9 ben lakó és 2 kün lakó növendék nyert oktatást, kik anyanyelvre nézve mindnyájan németek voltak. Az előadások száma volt itt 25, a heti órák száma 43.

A pozsonyi hittani intézetnél 1 igazgató, 5 rendes és 1 rendkívüli, összesen 7 tanerő vezetése mellett 20 ben lakó növendék nyert oktatást, kik anyanyelvre nézve mindnyájan magyarok voltak. Az előadások száma volt 18, a heti órák száma 52.

A segesvári hittani intézetnél 1 igazgató és 3 rendes tanár, összesen 4 tanerő működése mellett 11 ben lakó és 2 kün lakó növendék nyert oktatást, kik anyanyelvre nézve mindnyájan németek voltak. Az előadások száma volt 19, a heti óráké 67.

A soproni hittani intézetnél 1 igazgató és 4 rendes tanár, összesen 5 tanerő vezetése mellett, 23 ben lakó és 8 kün lakó növendék nyert oktatást, kik közül anyanyelvre nézve magyar volt 25, német 6.

Ezen adatok szerint a magyarországi három hittani intézetben (eperjesi, soproni és pozsonyi) 1874-ben 16 tanerő vezetése mellett 57 ifju tanult, az erdélyi öt intézet közül négyben pedig, miután a beszterceiről nincsenek adataink, 42 tanerő vezetése mellett 63 ifju nyert oktatást, összesen tehát 53 tanerő vezetése mellett 120 növendék.

Ha figyelemmel vizsgáljuk az erdélyi ág. hitv. hittani intézetek fentebbi adatait, azt találjuk, hogy ugy a tanárok száma, mint az előadások és heti órák száma igen nagy s jelentékeny mérvben mutat eltérést az ág. hitv. evangélikusok magyarországi hittani intézeteinek adataitól.

Oka ennek abban keresendő, hogy az ág. hitvallásu hittani intézetek másképen vannak berendezve Magyarországon és másképen Erdélyben. A magyarországi hittani intézetek ugyanis, mint kizárólag hittani intézetek vannak berendezve s beosztva, míg az erdélyi hittani intézetek nem anynyira hittani intézetek, mint inkább olyan főiskolák, melyekben az élet minden szükségének megfelelő tudományt előadnak és tanítanak. Itt képezik magukat a le-

endő tanítók s papok is, a mennnyiben náluk a tanítói pályára úgy tekintetik, mint lépcső, melyről a tehetségesebbek idővel a papi pályára emelkednek. Teljesebb kiképzés végett azonban ezen inkább paedagogiai, mint hittani intézetekben tanult ifjak szintén külföldi egyetemekre járnak.

V. Helvét hitvallásu hittani intézetek. A helvét hitvallásuak mindenik egyházkerületének van hittani intézete. Ezek közt legrégebb a pápai, mely 1531-ben keletkezett, legujabb a pesti, mely 1855-ben a volt kecskeméti és nagy-körösi intézetek helyébe lépett. Régiségre nézve a pápai után következik a debreceni 1540-ből, a sárospataki 1549-ből és a nagy-enyedi 1622-ből, mely utóbbi azonban nem régen még Kolozsvárt volt elhelyezve.

A nagy-enyediben a tanfolyam 3 év, a többiben 4. A tannyelv kivétel nélkül mindenütt magyar, miután a hallgatók anyanyelvre nézve is mindnyájan magyarok és vallásra nézve természetesen mindannyian helv. hitvallásuak. Ösztöndíjban részesült a budapesti hittani intézetnél 7 növendék, összesen 500 frttal, a debreceninél 15, összesen 391 frt. 50 kr. összeg erejéig, a nagy-enyedinél 57 egyén 1,283 frt. erejéig, a pápainál 19 összesen 209 frt. erejéig. A helv. hitv. papjelöltek közt is vannak, kik több-kevesebb évig külföldön is tanultak.

A budapesti hittani intézetnél az 1874-ik év folyamata alatt 1 igazgató, 2 rendes s 5 tanár, összesen 8 tanerő vezetése mellett 36 ben lakó növendék nyert oktatást. Az előadások száma volt 18, a heti óráké 64.

A debreceni hittani intézetnél 1 igazgató és 5 rendes tanár vezetése mellett 49 ben lakó es 35 kün lakó, összesen 84 növendék részesült oktatásban. Az előadások száma volt 17, a heti órák száma 62.

A nagy-enyedi hittani intézetnél 1 igazgató, 4 rendes és 1 rendkívüli tanár, összesen 6 tanerő vezetése mellett 57 ben lakó növendék részesült oktatásban. Az előadások száma 14 volt, a tanórák száma hetenkint $4\frac{1}{2}$.

A pápai hittani intézetnél 1 igazgató és 5 rendes, összesen 6 tanár vezetése mellett 28 növendék tanult. Az előadások száma volt itt 23, a heti tanórák száma 81.

A sárospataki hittani intézetnél 1 igazgató és 3 rendes tanár, összesen 4 tanerő vezetése mellett 70 kün lakó növendék nyert oktatást. Az előadások száma 12, a heti tanórák száma 40.

A fentebbi adatok szerint volt tehát az öt intézetben a tanárok száma összesen 30, a tanulóké 275. Legnépesebb volt a debreceni 84 tanulóval, ezt követte a sárospataki 70-nel; legkevésbé népes a legifjabb, vagy is a pesti 36 tanulóval.

VI. Unitárius hittani intézet. E hitfelekezetnek hivei többnyire csak Erdélyben lakván, és számra nézve csak 50–60 ezer közt levén, összesen 107 lelkeszi állomással birnak, hittani intézetük sincs több egynél, mely Kolozsvárt van, három évi tanfolyammal, magyar taanyelvel. Az 1874-ik évben öt tanár vezetése mellett összesen 14 tanuló nyert itt oktatást.

Ha már most az eddig részletesen tárgyalt 46 különböző hittani intézet adatait összevonjuk, végeredményképen a következőket kapjuk: A római kath. hitfelekezet hittani intézeteiben 141 tanár vezetése mellett 505 hittanhallgató nyert az 1874. év folyamata alatt oktatást. A gör. kath. hitfelekezet hittani intézeteiben 27 tanár vezetése mellett 217 hittanhallgató. A keleti görög hitfelekezet hittani intézeteiben 15 tanár vezetése mellett 194 hittanhallgató. Az ágost hitv. hitfelekezet hittani intézeteiben 53 tanár vezetése mellett 120 hittanhallgató. A helvét hitv. hitfelekezet hittani intézeteiben 30 tanár vezetése mellett 275 hittanhallgató. És végre, az unitárius hitfelekezet hittani intézetében 5 tanár vezetése mellett összesen 14 hittanhallgató nyert oktatást.

A római kath. és görög kath. hitfelekezetekre vonatkozólag a fentebbihez hozzáadandó azon 46 rom. kath. és 33 gör. kath. hittanhallgató, kik 10 tanár vezetése mellett a pesti egyetem hittudományi karánál nyertek oktatást. Összesen tehát 281 tanerő vezetése mellett 1394 hittanhallgató nyert oktatást az 1874-ik év folyamata alatt hazánkban, kik közül a kétféle katolikusok (latin és görög szertartásu) hitfelekezetéhez tartozott 791 hittanhallgató 178 tanár vezetése mellett; a háromféle protestánsok (ág. hitv., helv. hitv. és unitárius) hitfelekezetéhez 409, 88 tanár vezetése mellett; míg 194 hittanhallgató 15 tanár vezetése mellett a keleti görög hitfelekezet hive volt.

Nagyon érdekesek e számok nem csak az egyes hitfelekezetekre nézve, de az ország jövőjének szempontjából is. (P—N.)

TÁRCA.

Miféle nevelés ér legtöbbet?

(Folytatás.)

Azonban, „mivel életünk csak egy arasznyi,” tanulásra fordítható időnk kimért határáról nem szabad soha megfeledkeznünk. Legkivált, ha szemünk előtt lebeg szüntelen, hogy ez idő nem csak rövidre van mérve, hanem még életgondokkal is jól meg van kurtítva: akkor még inkább azon

fogunk lenni, hogy a rendelkezésünkre álló időt a lehető legnagyobb előnyünkre zsákmányoljuk ki. Mielőtt éveket pazarolnánk valamely képzeletünk, vagy az uralgó divat által ránk tukmált tárgyra: bizonyára megérdemli, hogy a legnagyobb figyelemmel latoljunk meg az általa kivívható sikert, még pedig viszonyítva ezt azon eredményhez, melyet más nemű foglalkozással érhattünk volna el, ha ugyanazon éveket arra fordítjuk.

A nevelés körében tehát ez a kérdések kérdése, a mely megérdemli, hogy valahára rendszeres vita tárgyát képezze. Fő-főfontossága, bár alig részeseül a legcsekélyebb figyelembe, azon kérdés megoldása: mire határozzuk magunkat a figyelmünket igénybe venni hivatott különféle tárgyak megválogatása közül. Mielőtt észszerűleg rendelkezhetnénk tanpályánkat illetőleg, meg kell abban állapodnunk, mely tényeket kívánatos különösen megismernünk; vagy hogy Bacon — fájdalom — divatból kiment mondásával éljünk — határoznunk kell a tudományok viszonylagos értékének kérdésében.

E végből mindenek előtt valami becsmértéket kell megállapítanunk. Szerencsénkre, nincs mit vitatkozni a felett: általában mi legyen a becs igazi mértéke. Ha valaki valamely ismeret-ág becses voltát be akarja bizonyítani, célját érte, mihelyt sikerült kimutatnia, hogy az élet egyik, vagy másik viszonyában arra szükségünk van. Ezen kérdésre: „mi hasznot hajt?” matematikus, nyelvész, természettudós, bölcsész nem tesz egyebet, mint iparkodik kimutatni, hogy illető tudománya mily jótékonyan hat cselekvésünk szabályozására; mennyi bajtól ment meg, mennyi jót biztosít számunkra — egy szóval: boldogságunkat mennyiben mozditja elő. Ha az írástanító kitüntette, mily jó segítség az írás tudása arra nézve, hogy az életben boldoguljunk, vagy is, hogy legalább közepes életmódra telessünk szert: közönségesen bebizonyítottak tekintjük állítását. S midőn a forgalomból kiment tárgyak gyűjtője (tegyük fel: érem-gyűjtő) nem bírja meggyőzni a felől közönségét, hogy e tárgyak az emberi jóllét előmozdítására bármi csekély behatással bírnának lenni: kénytelen bevallani, hogy foglalkozása, másokéhoz viszonyítva, értéktelen. E szerint mindenki, részint nyíltan, részint alattomban, végbizonyítékul ezen ismertető-jelre támaszkodik.

Hogyan éljünk? — reánk nézve ez a legfontosabb kérdés. Az életet nem pusztán anyagi oldaláról véve, hanem a legtágasb értelemben. Fő élet-kérdésünk — mely minden egyebet magába ölel — ebben határozódik: mikint irányozzuk helyesen cselekvésünket az élet minden viszonyainak s körülményeinek közepette. Mint bánjunk testünkkel, lelkünkkel; mikint vezessük ügyeinket; hogyan neveljük fel családunkat; mint viseljük magunkat polgárokkul; mint zsákmányoljuk ki a boldogság azon forrásait, melyeket a természet maga nyit számunkra; mikint hasznosítsuk minden nemű tehetségünket úgy a magunk, mint mások javára; egy szóval: hogyan folytassunk tökéletes életet? Ez levén azon fődolog, melyet megtanulnunk kívánatos: következőképen a nevelésnek ezt kellene elsajátíttatnia velünk.

A nevelés feladata abban állván, hogy bennünket egy tökéletes élet folytathatására képesítsen, annak megítélésére: vajjon észszerű volt-e a nevelés? más mód nem áll rendelkezésünkre, mint ha meggyőződést szerezhettünk a felől, mily mértékben teljesíti ezen feladatát.

Ezen mértéket, bár teljesen soha, sőt még részben is csak ritkán, úgy szólva, öntudatlanul használtatott, teljes tudattal, módszeresen s minden esetben kell alkalmaznunk. Szemünk előtt, mint megvalósítandó cél, a tökéletes élet le-

begjen szüntelen: hogy gyermekeink nevelésénél a tanítás tárgyait s módszerét egyenesen ezen cél szerint választhassuk meg. Szakítanunk kellene valahára a fennálló divat szerint való nevelés minden megfontolás nélkül való követésével, melynek célszerűsége mellett ép úgy nem kezeskedik semmi, valamint más a divat által felkapott tényeké mellett nem, sőt magasabb, nem pusztán tapasztalati szempontból kellene az ítéllethozatalt megkísérletünk. Elég hiba, hogy a gyermekei elméjének kiművelésére némi gondot fordítani hajlandó értelmes osztály még maig is ily gyalogló eljárást követ. Nem elég az idvességre, azt vólnünk, hogy az életpályán ilyen, vagy amolyan ismeret hasznos fog lenni, vagy pedig ez a tudnivaló több gyakorlati beccsel bír, mint amaz; hanem valami útát-módot kell kitalálnunk, mely szerint a különféle tudományok viszonylagos értékét kipuhathassuk, hogy a mennyire lehetséges, határozottan tudhassuk, melyek érdemesebbek inkább figyelmünkre.

Ezen feladat kétségen kívül nem valami könnyű, s meg lehet, a megközelítésnél többre soha sem vihetjük. Azonban; ha meggondoljuk, hogy ez által mily óriási érdekek forognak kockán, a megoldás nehézsége, ha vele megküzdeni nem mernénk, gyávaóságunk mentségeül nem szolgálhat; de sőt ösztönözön arra, hogy teljes tehetségünket megoldására szenteljük. Egyébiránt, ha módszeresen eljárni, nem restellünk, jelentékeny eredmények juthatunk könnyű szerrel birtokába.

Kétségen kívül, legelsőbbben is az emberi életet elfoglaló főbb cselekvés-módokat kell fontosságuk sorrendje szerint összeállítanunk. Legtermészetesnek látjuk, ha a cselekvés csoportokat ekkint rendezzük: 1) első helyre tesszük azon cselekvés-módokat, melyek közvetlenül önfentartásunk ügyét szolgálják; 2) a másodikra azokat, a melyek az életre szükséges dolgok megszerzését eszközölvén, ez által közvetve járulnak az önfentartás munkálásához; 3) a harmadik helyre azokat, a melyek utódaink nevelésére s foglalkozására vonatkoznak; 4) a negyedikre azokat, melyek tisztességes társadalmi s politikai helyzetet biztosítanak számunkra; 5) az ötödikre végül ama különféle cselekményeket, a melyek életünk pihenő óráinak kitöltésére hivatvák, e szerint érzelmeink s izlésünk szolgálatára alkalmasak.

Talán nem szükséges, hosszasan bizonyíttatnunk, mikint ez a sorrend körül-belől összesség azzal, a mit természetesnek nevezhetnénk. Minden esetre, fő hely illeti azon cselekményeinket s elővigyázati rendszabályainkat, a melyekkel lépten-nyomon személyes biztonságunkat eszközöljük. Bár mily rengeteg volna is egyebekben valakinek tudománya, de ha az öt környező dolgok s mozzanatok körül oly járatlan, mint a ma született gyermek; ha nem tudná magát közöttük egyáltalán tájékozni: aligha életével nem lakolna, mihelyest utcára lépni merészkedett. És mivel minden egyéb dolgokban való járatlansága oly rögtönös veszedelmet nem hozna rá — mintha ez irányban készületlen — nem tagadhatni, hogy önfentartásunkra közvetlenül szolgáló ismereteink fontosságuknál fogva első helyre teendők.

Senki sem tagadhatja, hogy az élet közvetlen fentartása után a közvetett élet-fentartás, vagyis, a megélhetést

biztosító eszközök megszerzése következik. Hogy az ember munka-képességét a szülői hivatás tárgyalása előtt kell megvitatnunk: már azon tényből is világos, hogy általában szölv, szülői kötelességre csak úgy vállalkozhatik valaki, ha munkáskint már előbb szerepeit. Mielőtt család-fentartásról gondoskodnánk, önmagunkat kell tudnunk eltartani; ebből az következik, hogy az önfentartásra megkívántató ismeret a családi boldogságot eszközlőnél elébb való, s a közvetlen önfentartásunkra vonatkozó ismeret után fontosság tekintetében nyomban következik.

(Folyt következik.)

VIDÉKI ÉLETT.

M. Vásárhelyt, szeptember 6, 1876.

Ha tiszt. szerkesztő ur helyet ad, egy már jó régen, jul. 22-én történt, de még élénken foglalkoztató egyházi ünnepélyről akarnék kissé maradandóbb megemlékezést tenni, illetékesebb és érdeklettebb téren, mint helybeli lapjaink, melyek, mint látszik, nem érkeztek részint a nagyvilági politika, részint a „szellemi gyöngyök“ utólagos gyűjtése miatt, több figyelmet fordítani rá. Ez egyházi ünnepély volt pedig a helyi, u. n. „kis templom-“nak, mint már teljesen berendezett s felékesített ur házának ünnepélyes megnyitása s az új szószéknek felavatása. Nem célozom, e templom történetére, mi ugyanis hosszadalmas lenne, kiterjeszkedni; de pár vonásban érinteni, nem lesz érdektelen. 1815-ben fogtak e népes egyház közbuzgalma alapján ezen templom építéséhez; de bár a buzgalom forrása nem apadott, az anyagi erő hiányának sulya csak lassan engedé emelkedni a szent célu építményt, de mégis emelkedett az; mert a buzgalom fátylát volt ki lobogtassa.

Igy különösen kiemelendő az ujan épült templom helyén volt réginék akkori lelkésze Vályi Elek, ki apostoli hévvel és kitartással tekintélyos gyűjtéseket eszközölt s e fáradozásoknak áldozata is lett, épen segély-gyűjtés közben Kolozsvárt kapván halált hozó rohamos betegségét. Elmondható utolsó fohászul a derék: „A te házadhoz való buzgó szeretet megemészt engemet.“ Zsolt. 69. 10. 84. Mily jól eshetett a jelenlegi buzgó gazda-gondnok t. Vályi Károlynak, midőn teljesen bevégezve látta saját gondnoksága alatt azon templomot, melyért már atyja utolsó lehelletéig fáradozott. Kiemelendő egyházunk patriárkhai véniséget és tisztességet elért, három évvel ezelőtt elhalt papja és bölcsésze Péterfi Károly, ki Thalia papjait is bevoná az ur házához szolgálatába s 1815-ben „Octavia“ című szindarabot játszatott el e templom javára az akkori nemzeti szindarabtagjaival, kik között a maig emlegetett Celestin, Székely és Székelyné szerepeltek s mely játéknak az akkor lelkes ifju rendező pap buzgalma s egy jegyért 100 forintot is adó helyi s vidéki főuraink adakozása következtében közel 3000 forintot eredményezett.

A szabadságharcot követő sötét korszak elején katonaraktári celokra lett elfoglalva a hivek imahelye, s csak 1856-ban került vissza ismét az egyház kezébe; midőn az egyház tagjainak igaz öröme s szabadulásért emelt háláimá-

ja közegett boldog emlékü Bodola Sámuel püspök és Péterfi József esperes által felszenteltetve, másodsor adatott át a köz isteni tiszteletnek.

Azóta az ugy is sok sebből vérző, s lassan üdülő nép alig gondolhatott — bár soha nem feledé — a még igen egyszerű és diszítés nélkül való templom felékesítésére; de mi-helyt kissé az újabb kor áldó melege derülni kezdett, a hatvanas években a tettben nyilvánuló buzgalom egy szép és vonzó hangu orgonát helyezett s szólaltatott meg ebben. Azonban, még mindég volt hiány, mit pótolni kellett, mit pótolni oly élénken vágytak: a festetlen padok, a téglából minden disz nélkül rakott szószék még mindig nem felelt meg egyházunk tagjai vallásos érzékének s a szent hajlék méltóságának. De, hogy a vágy valóvá s egy disztes szószék állításának eszméje ténynyé válhassék, a hosszu várakozás után egy ember kellett, kiben az egyház iránti mnkás szeretet oly nagy legyen, hogy az másokra is kihatva, teremtő erővé váljék. Ez ember volt városunk egyik tiszteletre méltó polgára, egyházunk buzgó képviselője és konzisztora Szöllősi Sámuel, ki ez év tavaszán egyik egyházi gyűlésen följajánlá, hogy a maga költségén egy a hely szentségéhez és méltóságához illő szószéket állíttat. A nagy örömmel fogadott ajánlat egyszersmind gyűjtő szikrája lett a szunyadó részvételnek, s azonnal el lett intézve az egyház tagjai között a gyűjtés, minek eredménye az ülszékek festése, a templom újból meszelése s egy csinos korona lett. Méltó tehát, hogy egy ily vallásosan mivelt egyház-tagnak, ki egyszerű polgár létére egyházunk érdekében oly áldozat-kész s fölemelkedett módon munkál, a nyilvánosság terén is elismerést s köszönetet nyujtsunk; mert valóban a legközelebbi ünnepély s az, hogy templomunk megfelel a vallásos kedélyek kívánalmának, legnagyobb részben neki köszönhető; bár nem vonjuk meg az elismerést az egyház oly könnyen adakozásra ösztönzött egyes tagjaitól sem.

A szószék, mely 4—500 frtba került, dús aranyozásu diófából van; a templom ugy, a mint ez újabb diszítés előtt volt, mintegy 54,000 rh. forintban állott.

Az ünnepély, melynek leírásában helyi lapjaink vagy szándékosan, vagy könnyelmű feledékenységéből igen felületesen jártak el, nem említvén épen azon tisztos egyént, ki ez öröm-ünnepélyt mindnyájunknak szerezte, röviden így folyt le: egynegyed tizkor a már meglehetősen telt templomba az egyházi képviselő s konzisztorium a gondnokokkal s papokkal élükön testületileg a templomba vonult. Invokáció s az első dalárda karéneke után tiszt. Vas Tamás ur monda valódi vallásos ihlettől áthatott imát, s az erre következő dal s zene hangjai után tiszt. Tolnai Lajos ur tartotta felszentelő beszédét. Az ünnepélyt a dalárda- s zene-egylet együttes fölemelő játéka zárta be.

Ha visszatekintünk egyházunk két év előtti állapotjára, midőn a torzsalkodás és egyenetlenség dudvája majd egészen kiölte volt a keresztyéni szeretet s türelem virágait, lelkünk magasztos örömmel telik el, látva, hogy ismét kezd visszazakóltözni a szivekbe, mint fészkekből kivert vándor madár, az egyetértés s közös jóakarat, mi egyedül képes az

egyházat fentartani e küzdelmes időben, s minek e szép és magasztos lendületet s ünnepélyt is köszönhetjük. Adja isten, hogy e szép és ékes hangulat állandó legyen s egy akaratban és szeretetben virágozzék egyházunk és a köz-anyaszentegyház!

L—f.

Ny.-Sz.-Benedek, szeptember 8, 1875.

Szeretett barátom!

Addig is, míg a „veritással“ többet beszélünk, leszek bátor egy ténynyel felelni.

A m.-paniti egyházközség törvényes kérésére a papválasztást ott szept. 5-én d. u. m. Nagy Sámuel főgondnok urral végrehajtottuk.

Egy pár száz választó a templom udvarán kitörő lelkesedéssel kiáltotta ki papjának t. Muzsnai Pál barátomat. Választani, nem is akartak, állitván szükségtelennek, miután Panit nagyja és kicsije, aszszony és gyermek Muzsnait óhajtja. Azonban, megértetvén velök a törvényt, a választást titkos szavazás útján végrehajtottuk. Minden szavazatot t. Muzsnai ur nyert el. Minden percen kitörő viharos éljen kíséretében — elől szavazott a kegyes gr. Kornisné lelke teljes örömevel — azután a nép. Soha örömet, lelkesültséget ilyet nem láttam. Öreg emberek reszkető könnyeket hullattak, mondván: istennek hálá, lesz már, ki eltemessen!

Azt hiszem, sem preszszio, sem semmi nemű csáb-eszközök ily egyetértést, ily lelkesültséget ki nem csikarhattak.

Ez a Muzsnai barátom szép hirnevének, ékesszólásának kifolyása; *) annak, mert Panit gyakorlott pap után sovárgott, hogy legyen, ki rendezze tizenegyezer frtos kepe-tökéjét és más fontos ügyeit; hogy legyen tapasztalt kormányosa a süjjesnek indított nagy hajónak; és mert az az egyház lelke meggyőződésével akart papot vinni, nem bor és pálinka korcsolyán. Volt már neki fehér és veres rozstól vitt papja.

Ezt a népet a keserű tapasztalás iskolája tanította meg, nem én! És annak az erős, érdekes népnek sorsát szíven viselő jobbak, kik tudják, hogy a nagy Panitnak mindene a papja.

És ha csakugyan akkora befolyásom lett volna arra a népre, mely ezelőtt husz évvel az esperesi intéssel és tanácsossal dacolt: bizonyosan arról teszen bizonyosságot, hogy a kormányzásom alatti népnél a hitelt, bizalmat nem játszodtam el; de én, becsületesemre mondom, az egész pályázás alatt egy paniti hallgatóval sem beszéltem. Még az igen derék és buzgó gondnokkal sem; egy darabig otthon sem voltam. Nagyon távol tartottam magamat; de nem is az a nép a paniti, melyet csak úgy lehessen vezetni. Gyenge fegyvere van úgy is a szegény kálvinista esperesnek; övé csak a nagy

*) Távolról sem akarunk e vitába elegyedni; de aynyit szükségesnek látunk megjegyezni, hogy éle semmi esetre sem volt Muzsnai barátunk ellen intézve, kit egyiránt becsül mindenki Szerk.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatottí Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betüivel Kolozsvárt.

teher felelőssége és a rágalom. A választás iránti kérést is a m. főgondnok urnak adták be!

A többiről ezután. Most nagy dolgaim vannak. Törvényről és elvkérdésről levén szó, még öt hétig kell gondolkoznom. Hiában! Mindenki nem lehet kijelölve és csak egy lehet megválasztva.

Vályi Pál,
esperes.

KÜLÖNFÉLÉK.

= A pápa életrendje. Egyéb tárgy hiányában a római „Fanfulla“ azt a fáradságot vette magának, hogy utána járt, mint tölti IX. Pius pápa a nyári forró napokat. Ő szentsége 6 órakor kel föl s a háló terem ajtaját maga nyitja ki komornyikjának, signor Zangelinnek, ki a pápát öltözködésében segíti. 7 órakor magán kápolnájába megy, ott misét szolgált, egy másikat pedig végig hallgat. Pius naponkint ásványos fürdőt vesz, melyhez a vizet hordókban minden reggel a nem meszsze levő civitavechiai melegforrásokból szállítják, melyekben Garibaldi is gyógyulást nyert. A mise után ő szentsége az első reggelit veszi magához, ez egy csésze erős levesből áll, melybe egy friss tojás van ütve, továbbá egy pohár orvieto vagy fehér bordeauxiból s egy fél tucet piskotából. 9 óra felé a pápát rendszeren egy karosszékben találni íróasztala előtt, melyen a papír és tentatartón kívül egy feszület s egy kép van a szepőlten fogantatást ábrázoló. Ekkor jön Antonelli bibornok, ki sürgönyöket nyújt át neki, utasításokat vesz át, az előbbi nap kegyes adományait gyűjti össze s fél óra mulva teli marok bankóval és arannyal kezében távozik. Utána signor Spagnára kerül a sor, ki a pápa udvarmestere, kinek kívánatai ellen a pápa folyvást agg korával argumentál. Ezután hozzák a napi leveleket és lapokat. A szolgálattevő prélatos felbontja s felolvassa a leveleket; néhány lapot a pápa maga tekint át, mi közben pápaszemet használ, (ilyenkor tehát négy van neki.) Az ezután következő audienciák eltartanak délig. Ebéd idejéig a pápa a bibornokok kíséretében apró sétákat szokott tenni, sőt gyakran cercelet tart egy-egy nyárilakban s a napi ujdonságokat beszélgeti el magának. 2 órakor ebéd. Ebédje rizslevesből áll, melyhez két kilogramm legjobb minőségű marhahúst és két tyúkot használnak fel, továbbá frittóból, boeuf a lá mode, rostélyos, főzelék, gyümölcsök és tésztákból áll. A pápa többnyire csak a levesből és frittóból eszik, a többi étkeket csupán megizleli. Végül egy pohár bordeauxit s egy csésze kávéit iszik. Ebéd után azonnal két óra hosszáig tartó siestára vonul vissza.

= A néptanítók boldogsága. A tanítók hivatalos lapjában többek közt pályázat van hirdetve Pozsonymegyében Szent-Mihályfa községére évenként 100 frt fizetéssel, ágynemű s mosás a pályázó dolga; Bedegre Tolnamegyében évenként 100 frt, de ezen busás fizetésért még orgonálni és énekelni is kell a tanításon kívül; Vas megyében János-háza mezővárosában (!) szintén évenként 100 frtért, itt is a kántori teendő a kollema mellék-foglalkozás. Néptanítók, vigadjatok!

= Az osztrák tanítók régebben rendes hivatalnoki egyenruhát viseltek. Az erre vonatkozó rendelet már teljesen elavult és senki sem szólította meg a tanítót, ha azt áthágtá, azonban végleges eltörlése a Lajtán tuli közoktatásügyi miniszterium által csak a napokban történt meg körrendelet által. Egyéb baj nem történt, istennek hálá!

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, SZEPTEMBER 23, 1875.

247—38. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Megnyitó beszéd.

(A kolozsvári ev. ref. főtanodában, az 1875-ik iskolai év elején, szeptember 4-ikén, tartotta Jancsó Lajos, igazg. tanár.)

Nemes ifjuság! A hosszú távollét után újra együtt vagyunk, és hogy együtt lehetünk, hála érzelmünket felemelők ahhoz, kitől egyedül jöhet ily nagy, ily tökéletes ajándék.

Fordítsuk már tekintetünket a magasból a földiekre, és irányozzuk ama cél felé, melynek elérhetőse végett seregeltünk össze.

Igazgatói hivatalom nem csak megengedi, sőt megköveteli, hogy egy ily fontos, ünnepélyes alkalommal, milyennek lenni tudom a tanodai év megnyílását: tudatra hozzam azokat az érzelmeket, melyek az előttünk álló évi pályafutás alatt egy felől iránymútatóul, másfelől mozgató erőül kell hogy szolgáljanak azoknál, kik a célhoz jutni, nem csak vágnak, hanem akarnak is.

És e gondolatok s érzelmek fölkelését anynyival kevésbé mellőzhetem, mert a hosszú szünet alatt a család-élet más nemű viszonyai és hatásai ha egyfelől kinyugvást és új erőt kölcsönöztek is, másfelől lehangolták elménknak azt a koncentrált erejét, melyre szüksége van annak, ki előtt oly magas cél áll, mint előttünk.

Fontosnak mondám az év kezdetét; de szépnek, sőt magasztosnak is kell azt mondanom, magasztosabbnak az év végénél is.

Mert igaz ugyan, hogy a tanodai év vége, az a kellemes nyári alkonyhoz hasonló idő, midőn a pályafutók már célhoz jutottak; midőn a fáradozások megkapják jutalmukat; a remények és várakozások teljesülnek; szóval, ilyenkor van a tanodának is aratási, gyümölcs-szedési öröm-ideje.

Ámde, ne feledjük, hogy ilyenkor a jutalmazottak mellett mindig vannak olyanok is, kik szintén pályát futottak, de a célhoz nem juthattak; kik szintén reméltek, de reményük meghiusult; kik szántot-

tak, vetettek, de aratáskor kevés és léha kővéket látnak maguk után, míg mások dús kalangyáknak örülnek.

Akarom mondani: a tanodai év végének örömei közé mindig vegyül több-kevesebb szomorúság is.

Nem így az év kezdetén! Ekkor egyenlő, kinyugodt erővel, reményekkel és eltökélésekkel áll mindenki a pálya-sorompó mögött. Mindenki hiszi, hogy ő is győztes lesz az új pályafutáson. És ezen általános, magasztalt állapotát anynyi serdülő kebelnek, nem zavarja semmi szomorító, semmi leverő érzet.

Nemde, méltán mondható tehát az év kezdete nem csak fontosnak, hanem a tanodai élet mozzanatai közt a legmagasztosabbnak is?

És most lássuk: mi az a cél, mely e tanoda mindenik növendéke elébe tűzve van, s melyhez ez év alatt egy állomással közelebb kell jutnia?

A kérdésre némi feleletet adni, tanodánk legifjabb polgára is képes. Ha kérdezők tőle: „kis fi-am, miért jöttél a tanodába?” Aligha nem felelné: „azért, hogy derék, ügyes emberré legyek.”

Feleletéből nemde kilátszik, hogy már a kis gyerek is bir némi tudattal a felől, hogy a tanoda célja, főadata: az embernek szellemi és testi tehetőségeit összehangzatosan kifejleszteni.

Fejlettebb növendékeink előtt azonban e tudatnak már a maga tisztaságában kell állani. Tudniok kell, hogy a tanoda az a szellemi műhely, melyből a magán, társadalmi, és állami élet komoly követelményeinek eleget tenni a karó és tudó embereknek kell kikerülni. És ezt nem csak tudniok kell, hanem saját maguk által valószínűsíteni is.

A másik kérdés, mely felől szintén tisztában kell lennünk, ez: minő eszközök által éri el a tanoda fennjelzett célját?

E kérdésre sem hagy felelet nélkül imint megkérdezett kis polgárunk, ha tudakoljuk: „mik az ő teendői a tanodában?” Bizonyynal felelni fogja: „az, hogy magamat jól viseljem, szót fogadjak és tanuljak.”

Egyszerű feleletéből is világos, hogy már a kis gyermek is bir sejtelemmel a felől, hogy a tanoda a maga föladatát kétféle eszközökkel igyekszik elérni, t. i. olyanokkal, melyek az embernek erkölcsi, és olyanokkal, melyek ismerő oldalának kifejlesztésére vannak irányozva.

Fejlettebb növendékeink előtt azonban már tisztán kell állani a tudatnak, hogy a tanodai életnek minden mozzanata azon két disciplinára különül, melyek közül egyiknek neve: törvény- és kötelesség-teljesítés; másiké: ismeretek és készségek szerzése.

Hogy e két oldal egymástól még gondolatban is ép oly bajosan elkülöníthető, mint pl. az ideg- és izom-rendszer: az mindnyájunk előtt világos. És hogy tanodánk szervezetében a két oldal elkülönítése mégis meg volt és meg van téve: az csak is a munkafelosztás kedvéért van, és tudva levőleg oly képpen, hogy az egyik disciplina gondozása inkább az igazgatói, a másiké pedig a tanvezetői hivatal föladataul van téve, úgy azonban, hogy a két hivatalnoknak a legnagyobb egyetértésben kell állania.

És ezzel hamar megérkeztem tulajdonképi feladatomhoz, mi abban áll, hogy mint a tanoda ez idő szerinti igazgatója: megjelöljem a helyes nézpon- tot, melyből törvényeink és kötelességeink nézendők; azután rámutassak a főbb tárgy-csoportokra, melyek- hez való viszonyainkat törvényeink szabályozzák, és egyszersmind buzdalmat keltsék e törvények és kö- telmek pontos teljesítésére.

Az újabb világ-ismeret szerint, minden szerves lény, sőt bizonyos tekintetben a szervetlenek is csak fejlődés útján érnek el a tökélynek azt a fokát, melyet elérni rendeltetésük.

Itt azonban ne kerülje ki figyelmünket az a fontos észrevétel, hogy a fejlődésre nézve lényeges különbségek vannak az emberi és a többi lények közt, mely különbségek ismerete nélkül az emberi fejlődés- ről téves nézetünk volna.

Eme különbségek legfőbbike pedig abban áll, hogy míg, pl. az állat a maga fejlődésének a kará- sa, sőt tudása nélkül is azzá lesz, mivé lennie rendeltetése: addig az ember csak is a maga fejlő- désének tudása és akarása által teheti magát azzá, mivé lennie lehet. Más szókkal: az állat önkint, az ember ellenben csak célzatos munka, sőt küzde- lem útján érheti el fejlődésének tökélyfokát.

Enynyiből is világos, hogy az ember a tudatos ok- és célszerű s így törvényszerű cselekvésekre hivatott lény, és egyedül csak ő az; de e hivatása felől való tudata csak lassankint fejlődik ki, sőt a nagyobb résznel soha ki sem fejlődik.

Ez oka annak, hogy a törvényeket, tudvalevőleg, az emberek nagy része téves szempontból látja; gátaknak, kötelékeknek nézi, melyek az ő egyénisé- gét, jótetszését minden oldalról korlátozzák. Az ilye- nek az egyénnek roszul értett természeti szabadságá- ra hivatkoznak; a törvények nyomásárul, zsarnoksá- gárul panaszkodnak, s e tekintetben boldogoknak len- ni hiszik az ég madarait, és a költővel együtt gyak- ran sohajtják: „volnék, mint sas, szabad, uratlan bércen!”

Fájdalom, az embereknek épen ez osztálya nem juthat el soha a szabadsághoz, s nem bírja függet- lenné tenni, emancipálni magát a törvények fegyel- me alól; holott az idegen fegyelmi állapot emberre nézve — embertelen.

Eme téves nézet és érzület a törvények iránt: a gyermek korban természetes; de ha az érett kor- ba is átmegy, és pedig igen könnyen átmegy, fö- lötte veszélyes az egész életre.

Ily téves nézet és érzület fejlettebb ifjunál, csak titokban táplálva is tanodai tárvényeink iránt, elég arra, hogy azokkal folyton ellentétben álljon; azokba minden lépten beleütközzék, s vagy ő tapodja meg a törvényeket, vagy ezek tapodják el őt, mely útb- bi eset a rendesebb, miután a törvények, mint szel- lemi hatalmak, egyéni erő által meg nem ronthatók.

Már enynyiből is világos, hogy a képzésnek egyik fontos feladata épen abban áll, hogy a növen- déket a törvények iránt helyes nézpontra juttassa, azokkal ne csak kibékítse, hanem valódi szeretetet támaszszon irántok, s ez által a növendéket az em- bertelen fegyelmi állapotból az emberies önfe- gyelmezés állapotára emelje, mely állapot egye- dül képes és méltó a valódi szabadság élvezetére.

Ha már tanodánk egyszerű törvényeinek és kö- telmeinek szerves egészét nézzük, arról kell meggyő- ződnünk, hogy azokat a cselekvési szabályokat, pa- rancsokat és tilalmakat, s az azokhoz kötött jutal- makat és büntetéseket az ifjuság iránti szeretet és kimélet szelleme lengi át. Nem egy idegen hatalom. önkényes parancs-szavai azok, hanem támaszok a fia- tal csemete mellett, melyek nem engedik, hogy a

szelek miatt földre terüljön, hanem ég felé emelkedni segítik.

Ily törvények nem azt érdemlik, hogy számba nem véve, megkerülve, tán kijátszodva legyenek, hanem méltán megkövetelhetik, hogy szeretve és követte legyenek.

Ily nézettel törvényeink iránt, vessünk már egy futó pillantást a tárgy csoportokra, melyekhez való viszonyát a tanulónak törvényeink szabályozzák. Egyszersmind szükségesnek tartom, rámutatni az indokokra is, melyek az illető törvény teljesítését megkövetelik.

Elsőnek teszem, e tárgy-csoportok közül, a tanulónak a tanodai igazgatósághoz és hivatalos közegekhez való viszonyát.

Minthogy a tanoda felada: a család-tagot polgárrá és államtaggá átalakítani, természetes, hogy a tanoda belső szervezetének a család-, társadalom- és állam-szervezet elemeiből kell összealkotva lenni. Tehát, uralkodni kell abban, az életkor tekintélye és a testvőries szeretet mellett, a tagoltság, egymás mellé- és alárendeltség viszonyainak is.

Egy ily nagy családban, vagy egy ily kis államban, a kellő rend, pontosság, sat. csak is belkormányzat és hivatalos közegek útján levén eszközölhető: e kormány és közegei iránt való tisztelet mulhatlan föltétele a tanoda belétének.

Hogy a törvény-közegek iránt való kellő tiszteletről helyes fogalmunk legyen, tekintsük meg pl. a londoni rendőrséget, hol egy kis pálcza föltartása elég arra, hogy a rendhábortó, bárki legyen, meghunyászkodjék.

Avagy, szégyenére válnék egy tanodának ily magas foka a törvény-tiszteletnek? Azt hiszem, éppen ellenkezően; és hogy e tisztelet legkevésbé sem fogná korlátozni az ifjuságnak vidám, kedélyes életét.

(Vége következik.)

Iskoláink érdekében.

Az állam beteg; az egyház beteg; az iskola beteg. Az államnak az a baja, hogy nincs pénze, az egyház azért szilárdodik, mert a hívek ellenséges táborokba sorakozva, egymásra puskáznak s míg a tüzet fegyverbe szorítják, hogy egymásra lövöldözzék, addig a vallásosság, melegítő nélkül maradván, kialszik. Az iskola azért deklaráltatik betegnek, mert nálunk a népnevelés még nem izmosodott meg annyira, hogy a kor kívánalmának megfelelhessen. Ily és ehhez hasonló értelme van azon panaszoknak, melyeknek szo-

moru arca a hírlapok kollumnái közül időnkint elő-előbukkan.

Lehet, hogy e három föltevés mindenikében van nagyítás is, van igaz is. Azonban, a két első fejtegetésének mellőzésével, csak a harmadikról szólani, lesz szerény hivatása e rövid cikknek. És pedig azért érdemi meg első sorban a figyelmet az iskola: mert bárki előtt is világos lehet, hogy az állam és egyház együttes fölvirágzásának egyedeüli és nélkülözhetetlen alapját ez képezi. Még a győző fegyver is a jó iskolában leli támaszát.

Nem céloim ez alkalommal, még összehasonlítás kedvéért sem, az állami népiskolák ajtaján bekandikálni; kizárólag felekezeti népiskoláinknál maradok.

Hogy az iskola beteg, ezen állítás igazságát nem ismerem el, ha a jelent a múlthoz arányítom; mert ily szempontból tekintve a dolgot, örömmel kell konstatálnunk, hogy iskoláink állapotán javulás, épülés észlelhető; élet-ereikben a vér kezd rendes lüktetést nyerni, mi az egészségesedésnek jele.

Csak egy évtized előtt is, a nép az iskolának nem istápolója, hanem ellensége volt; úgy nézte azt, mint valami kínzó ketrecet, hol gyermekét fél-lábra állítják, törökbuza-szemre térdeltetik, vagy az iskola népségének szemé láttára kiporozzák hátát a magyarófa pálcával; vagy a hol nyakába akasztják a szamaras táblát, hogy hazamentében gúny tárgyául szolgáljon az útcasöpredéknek. Bizony, sok iskolában, néhány év előtt, inkább a hajduskodás és barbárizmus volt otthonos, mint a humanus pedagogia. E tekintetben jelentékeny haladás mutatkozik; mert jóra való tanítónál az erő és hatalom ma már nem a pálcában, hanem a szelid bánásmóddal rejlik; nem tirannust lát benne a gyermek, hanem humanus tanítót, kinek szavát szeretetből fogadja meg, nem pedig rettegésből.

A tudomány iránti félszeg elbűléstől is ma már sokat hagyott el a nép. A „disznó-ólhoz hasonló“ iskolaházak száma apadóban van. Sok helyütt diszes, új iskolaházak emelkedtek; a régiek átalakítottak, a lócák kikerültek belőlük s azok helyét üllőpadok foglalták el. Földgömb, földabrosz, számoló-gép nélkül kevés iskola munkálkodik, miket évtized előtt iskoláinknak legalább is háromnegyedében hiába kerestünk volna. Az olvasni tanulásnál a „sillabizálást“ kiszorította a hangoztató módszer; ezt is csakhamar fölülmulta a sokkal gyorsabban tanító irva-olvasás.

E tekintetben iskoláink állapotán javulás, üdülés látható. És ennek jelzése sokkal öröme gerjesztőbb volna, ha nem kellene kifejezést adni azon körülménynek, miszerint iskoláink nagy részében az irva-olvasás még most is ismeretlen. Pedig, bármelyik iskola-mester, legyen az a legöregebb és így legrégebb divatu is, kevés fáradtsággal el-sajátíthatná az irva-olvasás tanmódját; és saját magának használna vele első sorban, mert ez szerfelett megkönnyítene az olvasni tanítás nehéz munkáját, a menyinyiben a gyermek kapva-kap azon, hogy ő már a kezdetnél ír, és ez kedvet önt belé, mintegy érdeket kölcsönöz az olvasni

tanulás különben száraz munkájának. S ez jó vezetéssel soha sem lesz eredménytelen, mert az irással olvasni, és viszont az olvasással írni, egyszerre tanul meg a gyermek.

Ha a jelenkor kívánalmának magaslátára állunk, a mint hogy oda is kell állanunk, és iskoláinkat onnan mérjük: szomorúan győződünk meg, hogy azok igen nagy részénél még sok a kívánni való magukat a tantárgyakat illetőleg, elanynyira, hogy itt már erőlködéssel sem tudjuk megdönteni ama föltevést, hogy az iskola beteg.

Sok helyütt, még most is, legfőbb iskolai penzum a káté. Hiában, ezzel lehet ám brillézni a cenzurán, csak amugy bámulnak a jámbor szülők, hogy mikint peregteti a gyermek a tudományt, már t. i. a kátét. Még a konfirmációi káté is kézen forog az iskola padjai között, holott ehhez nyulni, ott még nem szabad. Előbb meg kell vetni az alapot s csak azután haladhatunk fölebb. Azért volna szükség, hogy mindenütt a pap, mint szakember, vegye kezébe a vallás tanítását (nem leckézésül, csak egyszerű okajtasul mondom). Természetan és magyar-nyelvtan csak hirből ha ismeretesek sok iskolában. (Lehet, hogy ez is okul szolgált a materiálisták azon csipős gyanusítására, miszerint a természet-tudományt a papok nem eresztik be az iskolába, mert a vallásnak ellensége). Volt alkalmam látni, mások előtt jó hirben álló iskolában, miszerint a földgömb (globus) is csak az iskola díszítésére szolgál, a menyinyiben háborítatlanul pihenhet a por kifogása végett rá

helyezett papir-ernyő alatt. Beh kár, hogy nem tud szólani szegény, hogy kiáltaná maga felé is vagy egyszer a hoszszu száru pipából, feltett kalappal, füstölő Mentort!

A nép között anynyira meggyökerezett babonának, mely szerint a háztartásban, gazdászásban, adásban, vevésben ez az irányadó, ez dominálja az egész életet: ez eszélytelen babonának kiirtására áldásos befolyásu lenne, ha a természetan tanítására több gond fordítatnék az iskolában. A természetan alapvonalainak ismerése is nyitna valamit a nem látó szemben az eredményeiben átkos kuruzslás előtt. A 19-ik század második felében ideje volna, hogy a kuruzslásról lehulljon ama bűvös álarc, mely alatt szent tiszteletnek örvend a nép előtt. Ez is néhány fillért a zsebbe marasztana e pénztelen világban, és más kereset-módra kényszerülnének az ily mesterséggel üzérkedők. Tankönyvre alig jut ki egy forintocska, de a kuruzsló honoráriumá duplán kijár, ha mindjárt csibe, vagy lisztárából is. Az iszlói „tudós aszszony“ és a segesvári „kártyavető“ naponkint fogad meszsze vidékekről tele-marku látogatókat. A sóváradi kuruzslónak sem hiányzanak páciensei, „ördögűzés“, vagy a betegeknek más tekintetben való körül babonázása végett.

Gönci János,
lelkész.

(Vége következik.)

TÁRCA.

Miféle nevelés ér legtöbbet?

(Folytatás.)

Mivel időrendben a család előbb való, mint az állam, a gyermekeket akkor is lehetvén növelni, mikor még állam nincs, vagy már megszűnt, ellenben az állam csak a gyermekek főnevelése által valósítható meg: ebből folyólag a szülői tiszt tüzetesebb vizsgálatra méltó, mint a polgári hivatal. Vagy más érvet hozva fel, mivel a társadalom jósága polgárainak természetétől függ; a polgárok természete pedig fiatalkori nevelés által inkább módosítható, mint bármi más által: ebből azt kell következtetnünk, hogy a család jólléte, alapja az állam jóllétének. Ennél fogva, az elsőt közvetlenül előmozdító ismeret, a másodikat közvetlenül előmozdító ismeretnél előbb való.

A komoly foglalkozások után fenmaradt idő eltöltésére hivatott szórakoztató foglalkozás, mint a milyen a zene, költészet, festészet, sat. világos, hogy megelőző társadalmat tételeznek fel. Nem csak fejlődésük válik tehetetlenné, megelőző hoszszas társadalmi együttlét nélkül, hanem tárgyukat is nagyobbára társadalmi érzelmek s rokonszenvek szolgáltatják. Nem csak növekvésük feltételeit, hanem az általuk kifejezett eszméket s érzelmeket is a társadalom nyújtja. Következésképen foglalkozásunk azon része, mely jó polgárrá teszi az embert, sokkal fontosabb, mint az, mely az iz-

lés nemesítése, gyakorlása s társadalmi ügyességek szerzésére vonatkozik; s a nevelésnek azon része, mely amarra képesít, előtte áll annak, melynek hivatásául ez utóbbiak begyakorlása tekinthető.

Tehát, körül-belől ilyen forma a dolgok természetes egymásutánja: a közvetlen, a közvetett önfentartásra, a szülő állapotról, a polgári helyzetre, az élet kellemessé tételére vonatkozó minden nemű ügyességekben való jártasság nyomban következnek egymásután. Ezzel nem állítjuk azt, hogy egyik osztály tárgyai át nem csapnak a másikba, sőt inkább, oly anynyira össze-viszsa szövődnek az életben, mikint egyik félére sem képezhetjük magunkat a nélkül, hogy legalább részben a többiekben is ne ügyesednénk. Azt nem állítjuk, mikint mindegyik osztályban ne volna néhány a többi osztályokban előfordulhatóknál sokkal fontosabb tárgy: pl. ha valaki rendkívül ügyes üzlet-ember volna, minden másban pedig ügyetlen, a tökéletes élet fogalmát alig közelítené meg anynyira, mint a ki a pénzszerzés mesterségéhez csupán imigyamúgy ért, de mint szülőnek helyén van az esze; továbbá, a társadalmi ügyek kezelésében való rendkívüli jártasság, az irodalom s művészet terén való általános tájékozatlansággal párosulva, közel sem oly kívánatos, mintha mindegyikből, habár kisebb mérvben is, kijut osztályrészünk. Azonban, még ha a különböző köröknek egymásba átfolyását tekintetbe vesszük is, az említett főosztályok határozottan kíválnak a tömegből,

s lényegében igaz fog maradni, mikint az osztályok a felhozott rendben sorakoznak egymás alá, minthogy az életnek megfelelő szakaszai csak azon egymásután megtartása mellett valósíthatók.

Természetesen, az eszményi nevelés mindezen osztályokban tökéletes képzettséget igényelne. Azonban, mivel ez eszményt, polgárisultságunk jelen szakában, alig valósíthatja meg valaki: legalább mindegyikből szerzendő jártasságunk fokozatai között kellő rész-arányt kellene szem előtt tartanunk. Bármelyik osztályból nyert kimerítő képzettség — habár a legfontosabb osztály volna is az — nem elégséges, sőt nem lenne az két-három, vagy éppen négy legfontosabb szakból sem. Tehát, ne kimerítő képzettségre törekedjünk egy osztályból, habár a legfontosabb volna is az, sőt kettő, három, vagy négyből sem: hanem mindegyikre egyformán fordítsuk figyelmünket; a legnagyobb természetesen azon tárgyra, melynek kiváló becsé van; a kisebb becsűnél kevesebbel is beérhetjük, a legkisebb is elég arra, mely legkevesebb becsűvel bír. Ha átlagot képzelünk az embernél is (kivéven az oly eseteket, midőn valamely jártasság, vagy szakműveltség, mint kenyér-szerző foglalatosság, azon egy szak kiváló művelését teszi ohajtottá), az átlagos ember-képzésre azon dolgokban való minél tökéletesebb jártasság kívántatik meg, melyek a tökéletes élet eszközlésére leginkább képesek; kevésbé nézünk a tökélyre az olyaknál, melyek a tökéletes étellel nincsenek valami szoros kapcsolatban.

Ha ezen mérv szerint kívánjuk szabályozni a nevelést, még néhány általános tény van, a miről nem szabad soha megfedkezünk. A tökéletes élet eszközlésére szolgáló ismeret-tárgyak közül némelyek szükségképen, némelyek félig-meddig, mások ellenben csak véletlenül bírnak értékkel. Az ily tények pl. hogy a szélütést rendszeren dermedtség s fülzúgás szokta megelőzni, a víz ellenállási képessége a benne mozgó tárgy sebességének négyzete szerint növekedik, a khlor megsemmisíti a ragály-csírákat: ezek s általában a tudomány ezekhez hasonló igazságai valódi belbecsűvel bírnak; az ilyenfélék ezer év múlva is csak úgy hatnak az emberi cselekvés szabályozására, mint ma. Az angol nyelvnek a latinban és görögben való jártasság folytán szereshető alaposabb ismerete, félig-meddig szintén ily becsű; az angolok s azon népekre nézve, kiknek nyelve a latin-göröggel rokon, valóban nélkülözhetetlen, de csak addig lesz szükség reá, míg e nyelvek fenmaradnak. Ellenben, azon ismeret-faj, mely iskoláinkban a történelem nevét bitorolja, s mely csupán nevek, évszámok s jelentéktelen, holt tények szövedékéből áll, csak szokás folytán bír valami értékkel: ennek ugyan cselekvésünkre csak egy köröm-feketényi befolyása sincs; s legfelebb anynyi hasznót meritünk tudásából, hogy elkerülhetjük általa azon kellemetlen megjegyzéseket, a melynek ki vannak téve a közvélemény részéről azok, a kik benne netalán járatlanok. Természetesen, azon tényeket, a melyek minden embert minden időben érdeklenek, feljebb kell becsülnünk, mint azokat, a melyek az emberiség csak egy részét, s azt is csak rövid ideig; azoknál pedig, a melyek szintén csak egy részt, valamely divat uralma lefolyásáig ér-

dekelnek, végtelenül becsesebbeknek kell tartanunk; ebből a következők, hogy a tudományok becsűsét észszerűség szempontjából tekintve, egyenlő viszonyok közt, a valódi belbecsűvel bíró tudományok elsőseget érdemelnek a körül-belől, vagy éppen esetleges belbecsűvel bíró tudományok felett.

Még egy előleges figyelmeztetés nem árt. Minden nemű tanulmány kétféle becsűvel bírhat: ezek egyikét maga az általa nyújtott ismeret anyaga képezi, a másikat azon sajátsága, hogy az ész fejlesztésére alkalmas-e, vagy nem? Bármely ténsorozat elménkbe nyomásának haszna egyfelől cselekvésünk szabályozásában, más részről észgyakorlatul alkalmas voltában nyilvánulhat; ennél fogva, midőn arra nézünk, mennyiben alkalmas valamely tanulmány-tárgy a tökéletes élet előkészítésére: mindkét szempontból bírálat alá kell vennünk.

E szerint, midőn a tanpálya megvitatásához akarunk kezdeni, ezen általános eszmékből kell kiindulnunk: az élet többféle foglalatosságokból alakul, s ezek fontossága egymás után következések szerint csökken, a különféle élet-foglalatosságok irányására szolgáló tények vagy általános belbecsűek, vagy körülbelől ilyenek, vagy csak esetlegesen azok; végre, tekintetbe kell vennünk azon befolyásukat, melylyel e tények részint mint tudomány, részint mint észfejlesztő eszköz bírhatnak.

Szerencsénkre, a nevelés azon fő-fontosságú részét, mely közvetlen önfentartásunk biztosítására van hivatva, nagyobbára öntudatlanul szerezzük meg. Sokkal jelentékenyebb levén, mintsem a mi kontárkodásunkra bizathatott volna: maga a természet gondoskodik róla. A csecsemő, még dajkája ölében, elrejtí arcát, vagy sir, midőn idegent lát; ez által azon ösztönszerű előérzetről tesz tanuságot, hogy kerülnie kell önbiztonsága végett azt, a mi előtte ismeretlen és így veszedelmes is lehet; s midőn járni tud, ezen ösztönnek még fejlettebb alakját mutatja azon ijedelmében, melyet valamely ismeretlen kutya felé közeledtekor tanusít, vagy midőn valami meglepő látvány, vagy hang által megriasztva, sikoltozással rohan anyja védelme alá. Sőt ezen túl is minden órán közvetlen önfentartására szolgáló ismeret szerzésével foglalkozik. Mint tartsa fenn a súlyegyet; mikint kerülje ki mozgása alkalmával a tárgyakkal való összeütközést, mely tárgyak komények, ennél fogva, beléjük ütődve fájdalmat okozók; melyek bírják el a test terhét, s melyek nem; mily fájdalmat okoz a tűz, a hajított tárgyak, az éles eszközök; ezen s ezekhez hasonló minden nemű ismeretet tanul folytonosan, s ezeket tudva, kikerülhet számtalan balesetet, sőt magát a halált is. S midőn néhány évvel később életerejét futkosás, ugrálás, mászkálás, erőt s ügyességet igénylő játékokban nyilvánítja, az izmokat fejti, az észrevelő tehetőséget élesíti, az ítélő képességet gyorsabbá tevő mindezen cselekvényekben csak az őt környező, mozgó s nyugvó tárgyak között lehető biztos test-vezérletet tanulmányozza; s egyuttal arra is előkészül általa, hogy azon nagyobb veszélyekkel is, melyek esetleg mindnyájunk életében előfordulnak, szembe szállhasson. A természet — mikint mondánk — enynyire gondoskodván rólunk, neveltetésünk ezen alapvető

részére, úgy szólván, a legkevesebb gondot kell csak fordítanunk. Legfőleg arra kell ügyelnünk, hogy elég szabad tere legyen a gyermeknek ezen tapasztalat s testfegyelem megszerzésére; s a természet működésének akkint ne szegjük nyakát, mint a hogy ostoba nevelők a rájuk bízott lány-gyermekeket rendszerint megakadályozzák azon test-mozgás gyakorlatában, a melyet magukra hagyatva, véghez vittek volna, s ez által aránylag képtelenné teszik őket arra, hogy veszély idején segíteni bírjanak magukon.

Mind a mellett, ennél valamivel több kívántatik azon neveléshez, mely hivatva van, bennünket közvetlen önfentartásunkra előkészíteni. Mert, a testet nem csak törés s agyonzúzás ellen kell oltalmaznunk, hanem az élettani törvények megszegésére következő sérelmek s halál ellen is. Még akkor nem éljük a lehető legtökéletesebb életet, ha csupán a hirtelen halált bírjuk kikerülni, hanem erre nézve az is megkívántatik, hogy a tehetetlenséget s az oktalan szokások miatt bekövetkező lassú megsemmisülést is eltávoztassuk. Mivel egészség s munkaképesség nélkül, úgy munkás, mint szülői, polgári s egyéb kötelességeink teljesítésére képtelenné válunk: ebből a következők, hogy önfentartási módjaink ezen másodika, csak az elsőnél jelentéktelenebb valamennyire, ennél fogva azon ismeret, mely által ezt biztosítani bírjuk, igen nagy becses bir.

Az is igaz, hogy a természet e téren is némiképp vezérel bennünket. Testi érzéseink s vágyaink meglehetősen ösztönöznek főbb szükségleteinkkel. Szerencsénkre az éhség, nagy hőség, rendkívüli hideg oly parancsolólag ösztönöz, hogy alig lehetne ellenük rugódoznunk. S ha mindenki engedelmeskednék ez és a hozzájuk hasonló ösztönzéseknek: aránylag kevés bajnak volnánk kitéve. Ha mindanyiszor pihenőt tartanánk, valahányszor csak testünk, vagy eszünk elfárad; ha a fülledt levegő által okozott kényelmetlen érzés szellőztetésre ösztönözne mindenkor; ha nem ennénk máskor soha, csak midőn éhesek, nem innánk, csak ha szomjasok vagyunk: akkor szervezetünk jóformán mindig munkaképes állapotban volna. Azonban, annyira járatlanok vagyunk az élettan törvényeiben, hogy sokan kötve hiszik, hogy érzésök volna sajátképen az ő természetes vezérök, és (ha csak a figyelmeztetés gyakran szólna nem lett erőszakkal) leghitelreméltóbb kalauzok. Ugy hogy — a célszerűség elkövetőinek nyelvén szólva — bár a természet kellő mennyiségű őrzt állított egészségünk mellé, mivel nem vagyunk velök ismerősek jó formán feleslegessé váltak.

Ha valaki kételkednék azon állításban, miszerint a tökéletes élet folytathatása végett, az élettan törvényeiben okvetetlen jártasoknak kell lennünk, tekintsen csak szét maga körül: hány oly középkorú, vagy agg férfi s nőt lát, ki teljesen ép s egészségesnek volna mondható? Elvértve találunk néha ép erőben megaggottakkal; ellenben, minden lépten-nyomon heveny-bajokkal, idült kórokkal, általános gyöngélgéssel, idő előtti kiéltséggel megnyomorított alakokba ütközünk. S ha bajaik okát tudakolnád, alig akadna köztük csak egy is, ki nem önmaga vonta volna magára nyavalyáját; holott egy kis tudományyal nagyon könnyen

kikerülhette volna azt. Ennek szivbaját alkalmasint csúszosbántalom okozta, mely gondatlan hányivetisége következtében támadt. Amaz szemeit erőltetett tanulás által rontá megörökre. A minap azt hallók, hogy egy valaki megsántult, csak azért, mert egy kissé megsértett térdét, habár fájt is, elmulasztá pihentetni. Ma meg azt halljuk, hogy egy másik kénytelen volt, sok időre felhagyni minden szellemi munkával, mert nem tudta, hogy szivdobogását agya túlszigázásának köszönheti. Ez gyógyíthatatlan nyavalyába esik valami hiábavaló erőmutatvány következtében; amaz pedig sohasem iperedhetik fel olyan bajból, melyet szükségtelen s nem embernek való munka által szerzett magának. Bár merre tekintünk, mindenfelé találunk betegségekből származott kisebb-szerű gyöngélgésekkel. Ha nem vennénk is tekintetbe, mennyi fájdalmat, mily lehangolt kedélyállapotot, életუნalmat, idő s pénzvesztéséget von ez maga után, — de már azt nem hallgathatjuk el, hogy a rossz egészség kötelességeink teljesítésében véghetetlen nagy akadály, mely miatt a munka sokszor lehetetlenné, vagy legalább is nehezebbé válik, s hogy ilyenkor izgatottságunk miatt gyermekeinkkel való bánásmódunk azokra nézve végzeteljes is lehet; polgári hivatásunk teljesítéséről szó se lehet; a multság maga a megtestesült unalom. Nem látjuk-e be, hogy a részint elődeink, részint magunk által elkövetett testi bűnök — a melyeknek következménye az egészségtelen állapot — többet vonnak le a tökéletes életből, mint bármi egyéb, s az életet jöllét és gyönyör helyett jobbadán átokká és teherre teszik?

(Folyt kövekezik.)

„Misziói levelek.“

IV.

Braila, augusztus 15-én, 1875.

Ki tudja, mi lesz a magból, melyet röptében elejt a madár? Lehet, hogy elvész örökre, de épen úgy lehet, hogy jó földbe hull.

E két lehetőség között lebegtek gondolataim, örömet az utóbbit remélve, midőn Jassit hátam mögött hagyám s mint a mesebeli tündér, estve újra Galacon termettem. A kora reggeli gőzös a galaci hires kikötőből — mely keletre és nyugotra egész hajó-rajokat bocsát ki — a Duna hajzain szállított Brailáig; látni engedve a török partokon a budavári basának elkésett ivadékait.

Brailán a kis sereg már összeszedeköződve várt. S a hitfelek buzgó kívánságát teljesen kielégítve, isteni tisztelet után a brailai és galaci egyházak főgondnokánál, Csiki János honfitársunk köztiszteletű házánál, tapogattuk a hivek titerét. Jó arcu és értelmes emberek, az egyházi tömörülés eszméjétől sem viszsza vonulók.

Csak hogy ezen célhoz a harangláb, a kehely és a szent abrasz mind nagyon ingatag alap: miután a protestáns miszió nem indulhat Xavér Ferenc nyomán. Ha neki az indiánok között elég volt a piacra kilépni, s egy fülsértő cseppet megrázva, az utcai gyermekeket és báméskodókat összecseszítetni, a keresztet ajkaikhoz nyomni, s az ekkint informált publikumot a Krisztusnak oly hű nyájává avatni,

hogy mihelyt a lábát kitette közülök, a braminok mosolyogva térítették vissza valamenynyit, — ha Loyola vitézének, mondom — ez megjárta: nekünk bizonyára máskint kell kezdeni.

Iskolába való református gyermek Brailán 10—12 van s — mint maguk az előljárók mondák — jó tanító 30—40-el is megtölthetné az iskolát. Ezek tandíjjából a tanító megélhetne s a mit a miszsió-alapból nyernének, azt is megfeleznék vele s az új iskola felszerelésével. Hát legalább ezen utóbbira, mért ne adhatnának maguk a hivek is? Ne legyünk eltelve rendkívüli várakozásokkal — mondám a tisztos véneknek — csak is ily formán jöhetünk a rendes kerékvágásba.

Miután egy katolikus honfitársunkat is átvettem hiveink közé: siettem a buzóiak látogatására.

Buzó, auguszt. 16-án, 1875.

Már ide igazán maga az isten küldé most, mondák a buzói jámbor atyafiak, kik éppen egy szegény aszszonyt pap és kántor nélkül valának eltemetendők. Egy nem meszsze levő papot hívtak volna, de az visszatelegraphirozott s tizenkét aranyat kívánt. Lehet, nagyíták a dolgot. Anynyi bizonyos, hogy a nő igen szegény volt s a díjt nem követelt szolgálatot a szomorú felek nem kelletlenül fogadták.

Buzón mintegy 20—25 magyar család lakik. Iskolába való gyermek, mint Wolf György — egy magyarul is jól beszélő szász atyafi — és Bakó András állítják, német és magyar 30 van. Nevezett két férfi bár külön nemzetiségű, de jó egyességben él s egymást kölcsönösen respektáló honfitársak, egy közös tanító érdekében sokat tehetnének.

Rimnik, aug. 18-án, 1875.

Kitűzött körútam végpontjához közeledvén, nem tehettem, hogy Buzóról egy oldal útra is el ne tökéljem magamat: rimniki hitsorsosaink állapotját megvizsgálni.

Három órai út után a gyorszekérből kiszállva, e kis városban is 18 családra leltem, kik nem mind magyarok ugyan, de ama 20—30 gyermek, kiknek szülői részben a környékben laknak, szinte megérdemelné azt, hogy egy közös tanítót birjanak. Nagy részt szegény szülők gyermekei lévén, különben menthetetlenül eloláhosodnak.

Itt is van két egymást jól megértő atyánkfia: Jáni József, kovács mester, kinek a házában urvacsorában is részesítém a hiveket, és Kelsch József a németek közül, ki a foksányiakkal is ismeretes lévén, melegen pártolja az általam megpendített eszmét, melynél fogva még a magyar miszsiónak kettős érdekéből volna feladata: Buzóba, Rimnikbe, Foksányba s Tirguzsilbe közös tanítót küldeni; nem különben járulhatna a Gusztáv Adolf-egylet is e négy állomásnak tekintetbe vételéhez. Hogy tehát itt a magyar miszsió kívánt sikerrel működjék: egy részről a magyar közoktatási miniszter, más részről a Gusztáv Adolf-egylet által való támogatás elkerülhetetlen.

Kegyes közbenjárás végett, ajánlom ezt különösen az erdélyi igazgató-tanács magas figyelmébe.

Ploest, augusztus 20-án, 1875.

Szánandó nyáj, testben és lélekben beteg pásztorával. Ki ne szemlélné gyönyörrel a virágos mezőt, a szép természet isteni kezekkel himzet szőnyegét? Ellenben, kit büvölne meg a süppedékes, mocsáros lapály? Nehéz ott kiokosodni, hol a fő és tagok meghasonlának egymással.

Reggeli 9 órára összehivattam az előljárókat, s tanácskozásunkat a kis imaházban, hogy annál méltóbb és higgyattabb legyen, következő könyörgéssel kezdém:

Oh szent atyánk, tekintsd meg földedet,
E vándor csillag árva népeit;
A ki keresztet hord ártatlanul,
Enyhítsd annak szenvedéseit.
Óvd lelkét, a sérvektől látgolót,
S támaszsz neki népedben pártfogót, sat. sat.

Kineveztetési okmányomat felolvastván, a helyi viszonyokra s körülményekre fordítottam a figyelmet. Miután a méltóságos igazgató-tanács az egyház és lelkész közti viszály kioltását már az exekutív hatalomra bízta: ezt a tárgyat érintetlen hagytam, s a tanítás ügyére térve át, a felforgó viszonyok közt, fájdalom, de csodálni nem lehet, mikép egy év óta 37 gyermekből egy sem jár az iskolába.

Kértem az előljárókat, sorsuk mivoltával próbálnának kibékülni s valamikép egy segédet állítani a lelkész ur mellé, ki végre is el fogja ismerni, hogy segéd nélkül nem lehet. Sőt, miután maga is kívánja: a kölcsönös türelem és engedékenység az egész Rómániának egy pontján sem teremne szebb rózsát, mint éppen a ploesti egyházban.

Erre az előljáróság, mondhatom, hogy minden ellenkezés nélkül, átadta a leveleket, melyeket a lelkésztől elfogott. S hogy semmiben egymást ne gyanusithassák, meghagytam, mikép ezentúl minden fontosabb levelet, közös elolvasás után, zárjanak az egyház ládájába, melyhez külön egyikjök sem férhet.

Figyelmeztetéseimet kész szívvvel fogadták s magukat a méltóságos igazg.-tanács tapasztalt és maradandó pártfogásába ajánlák.

Tomka Károly.

VIDÉKI ÉLET.

Tiszteletes szerkesztő ur!

Becsés lapjában egy kis tért kérek az alábbi sorok közlésére.

Kicsiny egyházunk halottakról vezetett anya-könyve folyó év április 5-én, fájdalom! egy névvel szaporodott; a a kegyesek, és buzgók száma pedig apadott.

Fogarasi Anna, özv. Boda Pálné aszszony a kegyességnek, buzgóságnak egy ritka példánya, az irt hónap 3-án elhalt. Legyen emléke áldott; nyugodjék csöndesen!

Kegyességének babérait egy szép emlékkal gazdagítá, egyházunk anyagi gyarapítására, a vallásos kegyelet szorgalmas Márháinak babérait pedig egy szép nefelejcsessel díszesíté.

Ugyanis, végrendelete hátrahagyásával egyházunknak hagyott 659 □^o kertet, 40 forintot o. é., melynek kamatját

élvezni fogják a kántor-tanítók, ugy a kertet is; 3 hold, 408 □° erdőt, 40 frt. o. é. pedig férje sírboltja igazítására; a tőke marad, igazításra fordittatik a kamatja.

A végrendelet szeptember 2-án bontatott fel, s olvas-tatott fel a kolozsi kir. járás bíróság által, mi mind a bi-róság, mind a kedves rokonok részéről elfogadtatott, helybe-hagyatott.

Az irt sorok szolgáljanak buzdításul ezereknek meg ezereknek, hogy a ki a vallás, nemzet, és haza oltárára ál-dozni kész: az örök életet nyer.

Pata, szeptember 5-én, 1875.

Szabó István,
patai ev. ref. pap.

Nyilvános köszönet.

Köbölkúti ref. egyházunk 1870-ben, addig tényleg él-vezett korcsmárlási jogától az arányosítás által elmozdittat-ván, többen az említett község birtokosai közül, birtokuk terjedelmét is tekintetbe véve, kegyes adományokkal járul-tak az irt egyház szenvedett kárának pótlására, s e célból:

mlt. br. Bánffi Kata 250 frt.,

mlt. br. Vay Lajosné, szül. gr. Teleki Erzsébet 100 frt.,

n. mlt. gr. Bánffi Miklós 50 forint névértékű földte-hermentesítési papirt küldöttek göngény-szent-imrei egyhá-zunk előjáróságához oly kijelentéssel, hogy az összesen 400 frt. névértékű földtehermentesítési papir az erdélyi ref. egyházkerület állandó igazgató tanácsa pénztárába helyeztes-sék s kamatja évenként az említett egyház költségei pótlá-sára fordittassék.

Mely nagylelkű adakozásért egyházmegyei tanácsunk maga és köbölkúti egyházunk részéről leghálásabb köszöne-tét nyilvánítja.

A göngényi ref. egyházmegyei tanácsnak

Gernyegszegen, 2875. július 27-én tartott üléséből.

Szabó József,
egyh.-m. jegyző.

KÜLÖNFÉLÉK.

== Tanítói takarékos egyesület áll fenn évek óta Man-heim városában. Az egyesület minden tagja havonként két mar-kot (1 frt.) fizet az egyesület pénztárába s a begyűlt össze-zen az elnökség biztos, jól jövedelmező érték-papirokat és sorsjegyeket vásárol. A több ezer forintra menő törzsbetét kamataival és nyereségeivel együtt 10 év múlva szétosz-tatik a tagok között. Ugyancsak Manheimban az év elején keletkezett egy nyugdíj-segély-egyesület, melybe minden tag évenként 24 markot (12 frt.) fizet. Célja ezen egyesületnek, hogy a magas életkor, betegség, vagy egyéb szerencsétlen-ség folytán munkaképtelenné vált tanítónak az elégtelen ál-lami nyugdíjhoz némi pótlékot adjon. Az önszegély mindkét módja igen alkalmas s szükséges eszköz volna a mi viszony-najnak között is.

== Protestáns egyetem Párisban. Szabadelvű párisi tudósok, köztük első sorban Laboulaye, azon fáradoznak, hogy a klerikális befolyás ellensúlyozására, a szabadelvű keresz-tyén tudomány ápolására új egyetemet létesítsenek Párisban. Wallon közoktatási miniszter sok akadályt gördít e terv út-

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

jába, bár a klerikális „Français“ is rosszszalja ez eljárását és a jelzett törekvést teljesen jogosultnak mondja.

== Kolumbusz Kristóf szentté avatását sürgetik jelenleg a jezsuiták közlönyükben a „Civitta Cattolica“-ban. Már a vatikáni zsinat alkalmával a bordeauxi püspök, több bibornok által támogatva, tett ez iránt fölterjesztést a pápának, de akkor a dolog abba maradt. Most, hogy a jezsuiták vették kezükbe az ügyet, a szentté avatást elma-radhatatlannak lehet tekinteni.

KÖRÖZTETIK.

792.—1875.

Egyházkerületi állandó igazgató-tanácsunk, hivatkozva néptanítók nyugdíjazásáról alkotott 1875, 32. t. c. 2. §-nak azon rendelkezésére, mely szerint: nyugdíjra jogosult bármely nyilvános népiskolában alkalmazott mind azon rendes- és se-géd-tanítók, a kik az 1868-ki népoktatási törvény 133. §-sa értelmében képesített okleveles tanítók, valamint azon bár nem okleveles tanítók, kik az 1868. 38. t. c. kihirdetésekor rendes tanítóknak alkalmazva voltak és azóta tanítói képessé-güket vagy gyakorlatilag az állami tanfelügyelő előtt, vagy valamely nyilvános képezdében letett vizsga által igazolták, s erről bizonyítványt mutattak fel; ugyan e t. c. 28. §-sa 4-ik alpontjának azon intézkedésére, mely szerint minden is-kolát fenntartó akár egyházi, akár polgári község, akár más testület, vagy magános 10 frtot fizet akkor, midőn az ál-tala fenntartott iskolának egy tanítója vagy nyugdíjaztatik, vagy szolgálat közben meghal s gyámoltandó özvegyet, vagy árvát hagy hátra; továbbá, ugyan e t. cikk 29-ik §-nak 3-ik pontja intézkedésére, mely szerint minden iskolát fen-tartó testület, vagy egyén fizet évenként anynyiszor 12 frtot, a hány rendes- és segéd-tanítója van és azt fizeti akkor is, midőn az az állomás esetleg üresedésben van; és végül, a többször idézett törvény 30-ik §-nak azon intézkedésére, a mely szerint a fönnebbi idézett szakaszokban megrendelt fi-zetések a községi adóval együtt szedetnek be, hogy ne for-dulhasson elő oly eset, mely szerint valamely tanítónk a ter-hes fizetés mellett is kizárathassék a nyugdíj élvezetéből, minden ev. ref. egyh.-községi néptanítónak komoly köteles-ségévé teszi: 1-ör. hogy a kik közülök az 1868. évi nép-oktatási törvény kihirdetésekor állandóan alkalmazva voltak, a hivatott törvénycikk 2. §-ban a nyugdíjra jogosultsági bi-zonyítványt akár az állami tanfelügyelőtől, akár a nagy-enyedi képezdétől multhatlanul megszerezzék. 2-ör, megren-deli, hogy az 1868-an innen alkalmazott azon tanítók, kik-nek tanítói oklevelük nincs, egy év lefolyása alatt akár va-lamelyik állami, akár nagy-enyedi képezdékben vizsgát te-vén, maguk számára tanítói oklevelet szerezzenek. 3-ör, jö-vőre nézve pedig egy a tanítót választó egyház-községeket, mint a választásra kijelölt bizottságokat, s egy általában az egyh. előjáróságokat utasítja igazgató-tanácsunk, hogy ál-landó tanítóknak csak oly egyének választassanak, a kiknek tanítói oklevelük van; ha valamely tanítói állomásért folya-modó egyének között okleveles és oklevél nélkül való pályá-zók volnának: amazoknak ezek felett minden tekintetben elő-nyük legyen; egy általában, oklevéllel nem bíró tanítók csak szükségből bocsáttassanak pályázatra, és megválasztásuk ese-tén mind addig ideigleneseknek lesznek tekintendők, míg maguknak a kellő tanítói oklevelet meg nem szerzik.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerül. állandó igazgató-ta-nácsnak

Kolozsvárt, 1875. szeptember 5-én tartott üléséből.
Nagy Péter.

Bodor Antal.
titkár.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, SZEPTEMBER 30, 1875.

248—39. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztési** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

= Szívesen kérjük mindazokat, kik hátralékban vannak lapunkkal szemben, hogy kötelezettségeiknek minél előbb eleget tenni sziveskedjenek.

Kolozsvártt szeptemb. 29. 1875.

A kiadó-hivatal.

Megnyitó beszéd.

(A kolozsvári ev. ref. főtanodában, az 187⁵/₆-ik iskolai év elején, szeptember 4-ikén, tartotta Jancsó Lajos, igazg. tanár.)
(Folytatása és vége.)

Egy másik tárgy-csoport, mire törvényeink vonatkoznak: mások személye és vagyona.

Hogy mindkettőnek tisztelete és sérthetlensége nélkül a tanodai együtt-élés lehetetlen volna, eléggé világos. A vagyon-biztonságra nézve megjegyezni kívánom, hogy azt ne a zárok és lakatok eszközöljék, hanem az a tudat, hogy a ki a vagyon-jog szentségéről megfeledkezne, az nem csak tanodai, hanem későbbi életét is kockáztatná.

A tanodai köz-vagyont: a tanoda épületét, tantermet, lakszobákat, taneszközöket, sat. illető viszonyt szintén igen fontosnak tartom, anynyival inkább, mert e viszonyt szabályozó törvényeink és intelmeink iránt — egyenesen ki kell mondanom — még mindig nincs meg a kellő tisztelet.

Ha a testvér-tanodák e nemű állapotait nézzük, tán nem fogunk okot találni a megsejényülésre. Sőt, ha csak tíz év előtti önmagunkra visszatekinünk is: igaztalanok lennénk, ha a haladást itt is el nem ismernők.

Ámde, nem le- és vissza, hanem föl és előre kell néznünk, és látnunk, hogy a mivelt nemzeteknél mily nagy kimélet uralkodik az iskolai minden nemű köz-vagyon iránt.

Ha ezekre, vagy a csak most keletkezett hazai állam-tanodák e nemű állapotaira nézünk, még mindig szegyenkezve kell beismernünk hátramaradott-

ságunkat. Hisz, tantermeink és lak-szobáink butorai, valamint taneszközeink még mindig a gondatlan rombolás jeleit hordják magukon, és falaink a miveldés hajlékához nem illő irka-firkáktól még mindig nem eléggé tiszták.

Pedig, vajmi sok okunk volna, e tekintetben is gyorsítani lépteinket, és mentől előbb előidézni a valódi miveldés hajlékához méltó állapotokat!

Vajmi illő volna, mindenkinek meggondolni, hogy az az édes anya, kinek szeretetéből a nevezett tárgyaknak csaknem ingyen-használatában van: épen nem gazdag; sőt, mint magára hagyott özvegy, oly szűkös állapottal van, hogy csak is a legnagyobb erőfeszítéssel képes nyújtani a nevezett tárgyakat.

Illő volna, szivre venni, hogy ez a gondos anya, érezve az újabb idők magas követelményeit: míg gyermekei nyugalomra szétoszolva voltak, megfeszített erővel toldozta, foldozta, csinosította és kényelmesítette a tanoda épületeit, butorait, taneszközeit, sbt.

Nem méltán teszi-e tehát, ha általam, ez ünnepélyes alkalommal, a tanoda kicsinyét és nagyját figyelmezteti és kéri, hogy gondoskodó fáradozásai s költségei iránt illő kimélettel legyenek, hogy gondatlan kedvtelésből ne sértse, ne rombolja azt, mi neki oly sokba került!

És én, mint a tanoda vagyonainak ez idő szerinti őre, csak szoros kötelességemet teszem akkor, midőn ez anyai szelid kérelmet, szigorú tilalommal fokozom.

Mert, hogy e tekintetben is a multaknál szebb állapotokat kell előidézni: a belső okok mellett, igen fontos külsők is sürgetnek.

Ismernünk kell a nagy változást, mit a gőz és vasút-hálózatok a mivelt nemzetek háztartásában előidéztek. Ma már nincs, nem lehet elszigetelve egyik ország, egyik nemzet a másiktól. A nemzeti-ségi, vallás-felekezeti, társadalmi állapotokat egymástól elzáró khinai falak gyorsan bomladoznak, s töb-

bé rejtegetni nem képesek semmi gyarlóságot, semmi egyoldalú, magának tetszelgő megcsontosodást.

Észre kell vennünk, hogy a gőzsök visító hangja az a kakas-szó, mely egy szebb jövőnek, az egyetemes emberiség korszakának hajnalát hirdeti, a mikor a valódi szép, jó, igaz, mint a mivelt emberiség közvagyon, mindenütt magához méltó alakban és köntösben kell hogy megjelenjen.

Meg kell gondolnunk, hogy nem meszsze vagyunk az időtől, midőn városunkon keresztül a nyugat kezét fog a kelettel; midőn az angol és kínai utazó tán egyszerre lépik át tanodánk küszöbét, lerajzolandók kép-gyűjteményükbe és följegyzendő naplójukba tanodánk épületét és az abban létező állapotokat.

Féljünk e vendégeinknek oly képpel szolgálni, a mely nemzetünknek, felekezetünknek és tanügyünknek becsületére nem válnék.

Nem hagyhatom érintetlenül azt a fontos viszonyt sem, mely tanodánk és e nemes város igazgatósága és polgárzata közt létezik.

Mit és megnyit nem köszönhet tanodánk a mul-
takban annak, hogy e város védő szárnyai alatt nyugalmat talált! És a jelenben is mily számosak a javadalmak, előnyök és kényelmek, melyek e viszonyból tanodánk minden tagjára naponta folynak.

Hogy egyebeket mellőzzek, személyünk biztonságára mellett, nemde számunkra is világítanak utcáin a gázlámpák; nemde, mi is üdítő levegőt szívtunk szép sétaterein; számunkra is tisztán tartatnak az utcák és köztérek, s mi is szívesen látott vendégek vagyunk érzelm-nemesítő színházában?

Vajmi rúttal fogna állani, ha e javadalmakkal bármi tekintetben is visszaélnénk; ha a közrendet, békét háborgatnók; ha az illem-szabályait sértegetnők!

Végül hagytam a legfontosabb, legkényesebb viszonyt: tanodánkhoz való viszonyát.

Tudjuk, hogy templom és iskola, mint általában az emberi, s közelebrül a protestáns szellem iker szülöttei: térileg is egymás mellett állnak.

És ismerjük a két testvér között hosszú időken keresztül fennállott szép viszonyt s ennek mindkét részre termékenyítő, áldásos eredményeit.

Annál fájdalmasabban esik kimondanom, hogy az a régi testvéri viszony napjainkban sokat vesztett melegségéből.

Éléggsé ismeretesek ugy az egyoldalú tudomány-

nak, mint az ezzel kacérkodó felületes társadalmi korszellem áramlatának rontó hatásai e viszonyra.

E hatások azonban oly neműek, mint az általános szeleké. Mint ezek, ugy azok ellen is, nem harcolnunk lehet és kell, hanem inkább védő falaink mögé vonulunk s tartamukat kellő türelemmel kiállanunk, jól tudva, hogy ép oly mulandók, mint az elemi csapások.

Főleg a tanoda igen rosszszul fogná fel a maga főadatát, ha okos védekezés helyett, akár harcra kelne azok ellen, akár önkint oda engedné magát e rontó hatásoknak, s mint mondani szokás, együtt usznék az áramlattal.

A tanodának tudnia kell, hogy az egyházhoz való viszonya megbonthatlan szilárd alapon nyugszik. Neki ismerni kell az emberi szellem kettős természetét, és tudni, hogy valamint testünk jobb fele el nem szakadhat a balról, s külön életet nem folytathat: ép ugy szellemünk ismerő-tudó oldala el nem különülhet a sejtelmes érző-hívó oldaltól, azaz, a tanoda az egyháztól. A két fél csak is egységben találhat életet, erőt. Mert hát minden véges létalak megismerése nem-e a végetlennek; minden mulandó jelenség, nem-e az örök létezőnek; minden okozat nem-e a vég-oknak; minden változó nem-e a változatlanak megismerésére utal? Más szokkal: a tudományoknak minden törekvése tud-e egyéb és több lenni, mint — i s t e n - k e r e s é s , i s t e n - m e g i s m e r é s ? !

Ennyit megérinteni e gyöngéd viszonyunkról: jelenkorunk és állapotaink parancsolták. Nézetem, meggyőződésem nyilvánítása által előre jelezni kívántam leendő hivatalos magam-tartását ez ügyet illetőleg.

És ezekben rámutattam tanodai törvényeink és kötelmeink fontosabb tárgyaira; tisztázni igyekeztem a nézeteket, melyek ez évi pálya-futásunk alatt vezérül kell hogy szolgáljanak; és tehetségem szerint, fölkelteni törekedtem az érzelmeket, melyek a pálya-futásra erőt, kitartást kölcsönöznek.

Fokozására ez érzelmeknek még csak egy pár szót!

Korunkban a képző-intézetek mind éberebb figyelem és szigorúbb bírálat tárgyai lesznek, és méltán. Ugy a család, mint a társadalom és állam mind inkább kezdik belátni, hogy fölvirágzásuknak legfőbb eszközei, sine qua non-ja a föladatuknak megfelelő képző-intézetek.

A nagy Napoleon, egyiptomi hadjárata alkalmával, a pyramisok közelében e szavakkal tüzelte csatára harcosait: „katonák, e pyramisokról ezred évek néznek le rátok“!

Nemde, tulhajtás nélkül mondhatom én is a tanodai év kezdetén: „ifjak, ezek szemei néznek rátok, és elvárják, hogy ez évi pályátokat mind erkölcsi, mind ismeret-szerzési tekintetben, emberül megfussátok!“

És most, mielőtt a pálya-sorompot felvonnám, még csak egy pár intő szót, jó tanácsot azokhoz, kik nem csak szaladni akarnak, hanem pálya-nyertesek lenni.

Intő szavaim abból az érzelem-forrásból erednek, melyből hajdan a Nesztoréi fiához, Antilokhoszhoz, amaz örök fényben ragyogó pályafutáson, Patroklosz temetkezési ünnepén.

Ott, egyebek közt, így inti különben is derék fiát az agg hős: „vedd eszedbe szavam, nehogy a hozzád méltó pálya-díjtól elessél! Favágot is többre segít esze, mint ereje. Viharos tengeren a kormányos észszel vezérli hajóját. Így, észszel tesz túl a kocsis is más kocison. Ki fogatában elbizakodva, eszély nélkül csavarog, majd nem bírja pályán tartani kitörő paripáit. Eszélyes ember, ha lassabb lovakat izgat: folyton a célra vigyáz, szakadatlan előre igyekszik és az előtte futókra figyelmez. Légy eszedben hát és óvatos!“

E másnak adott régi tanács nekünk is jó szolgálót tehet. Én csak kiegészíteni kívánom azt e következőkkel.

Törvényeinket, kötelmeinket minden esetre tudnunk is kell, de itt a puszta tudás nagyon csekély értékű: azokat éreznünk és tennünk kell, és pedig az életnek minden zavaró, minden félrecsábító körülményei közt.

Mondani szokták: „minden kezdet nehéz.“ E közmondás sokakat megcsalt már, és meg fog csalni jövőben is. Megcsalja mindazokat, kik azt hiszik, hogy a kezdés bajosabb, mint a tovább folytatás és végre vitel. Én úgy tapasztaltam, hogy kezdeni épen nem nehéz, sőt kellemesen könnyű. Jól kezdeni, már nehezebb; és a jól kezdetet jól be is végezni, ez már valóban nehéz.

Az önképzés pályáján a célhoz-jutást csakis a lelkesedéssel párosult kitartó munkásság biztosíthatja. De tudnunk kell, hogy a lelkesedés kétféle; egyik he-

ves, de mulékony; a másik csendes, de folytonos. Az elsőre a csatába menő harcosnak van szüksége; nekünk csakis a második biztosítja a győzelmet.

És már e csendes, de folytonos lelkesedés tüzét égni óhajtva mindnyájunk kebelében, ezeunel felvonom az 187⁵/₆-iki tanodai év pálya-sorompóját!

Erőt és kitartást óhajtok a szaladáshoz! A pálya végén, ha isten is úgy akarja, ismét együtt leszünk.

Vajha, mindnyájan ne csak ott lehetnénk, hanem erőink mértéke szerint, részesülhetnénk is a célhoz-jutás örömeiben!

Addig is isten kegyelme és oltalma nyugodjék édes hazánk, koronás királyunk, városunk, annak előljárói, tanárai, minden rendű tanítói és tanulói fölött.

Iskoláink érdekében.

(Folytatása és vége.)

Figyelemre méltó okok sürgetik az iskolában, a természettan mellett, a magyar nyelv tanítását is. Az iskola legyen valódi iskola, hol a tudomány alapvonásai tisztán, rendezetten adassanak át a fogékony gyermeki léleknek; legyenek iskoláink tanító intézetek, de legyenek magyarok. Ez is egy, és pedig nem csekély jelentőségű, a mi a szükségesek között szükséges. Hogy magyar nyelven foly a tanítás valamely iskolában, ez még nem teszi azt magyarrá, a szó méjjebb értelme szerint, ha magának a nyelvnek analízálása, tanszerű előadása annak körén kívül van. Vitatják, hogy a magyar beszédet romlatlanul lehet megtalálni a nép között. Vannak ugyan vidékek, hol megtalálhatni a zamatos magyar szót, de szabályos korrektséggel fűzött mondattá alakítva — nem. Ehhez tanulás kívántatik. Némely vidékeken pedig anynyira elrontják az egyes szavakat is, hogy a ki szokva nincs vele, után gondolás nélkül meg sem érti. A nyelv-rontás néhány variációjaképpen álljanak itt a következő mondatok:

„Anyám osszon', münköt mé' nem viszen má' écz-cze valakini?“

„Tuggya ke, mikar az eker barnyu ugy nekem jütt a terebuzából?“

„Az ilyei csangó viz ides, mind a lipes miz.“

„Jaj istönöm, istönöm, ölzott a köndöröm.“

„Nesze neked es, marad nekem es, jut soguramnak es.“

„Vót még üdö ákárhány, nem vót semmi tákármány.“

Ki ismer ezekben a zamatos magyar beszédre? Ha a hat évi iskolázás alatt nem nélkülözi a gyermek a kelendő figyelmeztetést, utbaigazítást és e mellett a nyelvből, mint tudományból, elemileg oktatást nyerhet, akkor az iskolából kinőtt új nemzedék helyesebben fog beszélni maga és helyesebb beszédre tanítandja gyermekét, mint családfő.

A mi azon nehézséget illeti, hogy az öregebb tani-

tók nem ismeretesek a mai fejlettebb nyelvtani szabályokkal, erre csak azt mondhatjuk, hogy ez legkevésbé sem lehet nehézség, ha van egy kis jó szándék és haladni akarás; mert, a mint megtanulhatni egy egészen idegen nyelvet is magán-szorgalommal, mennyivel könnyebb lehet ennél egy tanítónak, kiről fel kell tennünk, hogy értelmes ember, saját anyanyelvét tudományosan elsajátítani; hát még, ha annak csak elemeiről van szó. Ekkor nem kellene a „lajtorja“ szóval ily magyarázatot hallani, miszerint azt „tudományos néven nevezik létrának.“ Fiat lux!

Nem azért mondám ezeket, hogy divatos frázisokat szedjek pennám hegyére; hanem azért, hogy fölműtassam, hogy a hol folyamatban van a nyelv tanítása, ott az jelentékeny szolgálatot tesz, a hol pedig hiányzik, ott annak szüksége megláttassék. Nem tehet üdvösebb dolgot egy tanító is, mintha az új iskolai idényt azzal köszönti, hogy a magyarnyelv tanítása előtt is magyartanítást ismételt az iskolájának ajtaját. Alig hiszem, hogy ebben is vonakodnék bármelyik tanító is a kor kívánalmához alkalmazkodni, tudván, hogy most a közfigyelem rájuk van irányulva, és e mellett háládatosság is kötelezi arra, hogy tanítsa azon állam hivatalos nyelvét, mely az ő jövőjükről, a nyugdíjról szóló törvényekkel oly áldásosan gondoskodott.

Érdekes, említeni a tanév időtartamáról is valamit. Ugyanis, falusi felekezeti iskoláinkban jobbadán Szt.-Márton napkor (november 11) szokott kezdődni az iskolai év és tart Szt.-György napig (április 24.) Tehát, a szünetek leszámításával, 5 = öt hónapot is alig teszi ki az iskolai év. Ezen változtatni, égető szükség. Az e feletti rendelkezés joga az egyházkerületi közgyűlés kezébe van letéve. S ha a gyűlés azon határozatot tudta akasztani a papok nyakába, hogy az iskola-mestert, üresedés esetén, tartoznak helyettesíteni nem csak a templomban, hanem az iskolában is, ugyanezen gyűlés miatt ne hozhatna a tanítókra is egy oly határozatot, mely kötelességükké tenné a hosszabb ideig való tanítást.

Kétségtelen, hogy a tanítás tervszerű kezelése a növendékeknek osztályokra különítését tételezi föl. E nélkül nem történhetik meg az első lépés sem a haladás felé. Nehol alig van meg a három osztályra különítés is. Legkevésbé sem válnék kisebbségére a főtestületnek, e tekintetben is szigorú eljárást gyakorolni, melyre közügyben álló s szeretjük hinni, nem tekintély nélkül való közvetítők lehetnének a kánonika vizitációk. Az iskolának osztályokra különítését s az újabb kívánalmak szerint való berendezését „par force“ sürgetni és életbe léptetni, a főtestületnek a kán. vizitáció által volna legtöbb ereje.

Vajha, nem hangzanának el e szavak azok előtt is pusztában, kik az iskolát egyszerre mindennel tele tömni szeretnék! Mert míg a talapat nincs kellően megerősítve, addig a tetőzet felé szökdecselni, veszélyes. A mely iskolában még a legfőbb és legszükségesebb tantárgyak is hiányznak, abban az ipar, gazdászat, sat. csak haszon nélkül való cifraság lenne mindaddig, míg az előkészítő alap kellően nem rendeztetik.

A ki jól körül tekint, meggyőződhetik, hogy népiskoláink nagy része nincs oly kecses állapotban, mint a hogy hinni szeretjük. Itt egyben, ott másban van hiány, s a javításoknál a fokozatos következetesség a legbiztosabb irányadó, mely a haladás zenitje felé vezet. Egy-egy felkapott újdonság fölött mindig előnyvel bír az, a mi szükségesebb az alaphoz. Ne ragadjon el a káprázat; mert oly epokháiban élünk, mely minden újat megtapsol!

A tanév közeledtével enyhit láttam szükségesnek elmondani iskoláinkról. *)

Gönci János,
lelkész.

Az igazgató-tanács kis gyűléséből.

Kolozsvárt, szeptember 26-án, 1875.

Elnök: mlt. főt. Nagy Péter, püspök ur Jelen voltak: Ince Mihály, dr. Kolosvári Sándor, Sárkány Ferenc, Szabó Adám, Szász Gerő és Bodor Antal, titkár.

1) A n. m. kultusz-miniszter ur a belügy-miniszter ur átirata folytán Közép-Szólók- és Zarándmegyében és Kővárvidéken fekvő minden hitfelekezetre kiterjeszti a Krasznamegyében fekvő egyh.-községekre vonatkozólag előbb kelt azon rendeletét, mely által az 1827 évi XXIII-dik törv. cikk alapján az illető lelkészeket kötelezte, hogy az anya-könyvek másod-példányait az illető politikai hatóság levéltáraiba adják be. Ahhoz alkalmazkodás végett az illető egyházmegyei lelkészekkel esp. aai. útján a leirat tartalma közöltetik.

2) A n. m. kultusz-miniszter ur tudomásul veszi, hogy a brassói egyh.-község 1,316 frt. tőkéjéből 1150 frt. összeg kamatja a brassói és bolonya-külvárosi állami iskolai hitsorsos tanulók hitoktatása díjazására és 116 frt. tőke kamatja jutalmul osztatik ki, s a felajánlott iskolai felszerelvények mielőbbi átadását sürgeti. A leirat a szükséges intézkedések megtétele végett közöltetik az egyházközséggel, s utasittatik a brassói város közönsége által megtagadott egyházi és iskolai segély kérvénye és arra nyert válasz és ahhoz tartozó iratok külön felterjesztésére.

3) A széki egyházmegye közgyűlése kimutatva azt, hogy a vicei egyh.-községben felállítandó papi állomás évi jövedelme az évi 100 frt. állam-segéllyel legkevesebb 324 frtra tehető: kéri a papi állomást rendszeresíteni s betöltésével esp. aa.-t megbizni. A vicei papi állomás 224 frt. rendes jövedelme, míg az állam-segély tart, évi 100 frttal pótoltatik és ha a megválasztandó lelkész hivatását buzgón teljesíti, évi 50 frt. rendkívüli segély-jutalomban részesítetik s esp. aa. utasittatik a papi állomás szabályszerű betöltésére szükséges intézkedések megtételére.

4) A földterhermentesítési m. kir. alapigazgatóság a vajda-szt.-iványi egyh.-község végleges kárpótlását 251 frt. 48²/₄ kr. pp. tőkében és 270 frt. 41²/₄ kr. pp. kamathátralékban utalványozza. Pénztárnok utasittatik és felhatalmaztatik az utalványozott összeg felvételére s javadal-

*) Szívesen látjuk, ha minél gyakrabban meglátogat. Kár ezt a tollat hevertetni!
Szerk.

mazott egyh.-község esp. aa. útján az utalványozásról értesítettik.

5) Tomka Károly miszisionárius felküldi a pitesti iskola megnyitása alkalmával közre bocsátott tervezetet. A román és német szövegezésben a magyaryelv csak mint másod rendű tantárgy említettvén, az egyh.-község értesítetik, hogy a miszsiói segély főcélja a nemzetiség és vallásos buzgóság fentartása és ápolása, csak is a magyar tanyelvű felekezeti iskola segélyezhető, s más nyelv csak mellékes tanyelv lehet s nemzetiség és felekezeti tekintet nélkül bárki felvehető s felvilágosítás nyújtásra hivatik fel, hogy a tantárgyak és órák minő tanyelven és mikint osztattak be, sat.

6) A m.-frátai magyar népiskola tanítója részére a

népiskolai tőke kamataiból mint fizetés felemelést évenkint 100 frt. utalványoztatik.

7) A fogarasi egyh.-község kántor-tanítói és elemi-tanítói díjlevelük az ávi 60 frt. fizetés-felemeléssel módosítva, felterjesztvén: megerősítettnek.

8) Pénztárnok aa. felfejtve, hogy egyházkerületünknek a kolozsvári határon, az ugy nevezett „ugorka mezőn“ fekvő 4 rud szénafüveért 100 frt. vételár ígértetett, ajánlja azon föld eladását. Az eladás célszerűsége elvileg kimondatván, a szerződvény megkötésével pénztárnok és ügyvéd aa.-i bizatnak meg.

— Előadatott ezen kívül még 23 ügydarab.

B—r A—l.

TÁRCA.

Miféle nevelés ér legtöbbet?

(Folytatás.)

De még egyéb is van hátra. Nem csak végtelenül megfontjuk általa életünket, hanem jó részben meg is rövidítjük. Rendkívül téved, a ki azt hiszi, hogy betegségből felgyógyulta után megint csak oly ép, mint a milyen az előtt volt. Mihelyest megzavartatott életműködésünk rendes folyama, soha se áll helyre többé teljesen a régi rend. Meglehet, hogy észre sem tudjuk venni a származott hibát, de az azért nem enyészott el végképen; s ha hébe-hóba járul még valami hozzá, — mivel a pontosan számító természet egyetlen egy tételt sem felejt ki számításából — utoljára napjainkat okvetlenül megkurító öszszegecskévé nővi ki magát. Rendesen ily kis bajok öszszehalmozódása folytán ássuk alá egészségünket, s pusztulunk el időnap előtt. S ha meggondoljuk, mennyivel rövidebb az emberi élet átlagos tartama annál a milyen hosszu lehetne: azonnal belátjuk, mily nagy veszteséget szenvedünk. Ha az élet-tartam betegség által levont idejéhez ezen utóbbi veszteséget is hozzáadjuk: kitűnik, hogy életünknek körül-belől felét sárba vágtuk.

Ennél fogva azon tudomány, mely élet fentartásunkat egészségünk elvesztegethetésének megakadályozása árán biztosítja, első rendű fontossággal bír. Nem azt állitjuk ezzel, hogy az ily tudományban való jártasság kiirtand minden bajt; mert polgárisultságunk jelen szakában, szükségünk ki-elégíthetése miatt, gyakran át kell hágnunk a kimért határt. Sőt az is igaz, miszerint ha még ezzel sem volnánk kénytelenek, hajlamaink, meggyőződésünk ellenére, gyakran feláldoztatnák velünk a jövő boldogságot a jelen gyönyöre miatt. Azonban, a mellől nem tágitunk, mikint a kellőleg beoktatott, elegendő ismeret e tekintetben sok jót eszközölhet; s az is szent igaz, bármikor következék is el ezen észszerűbb életrend behozatala, az egészségtan tanításának meg kell azt előznie, mivel ismernünk kell előbb az egészség törvényeit, s csak ugy alkalmazkodhatunk hozzájuk. Azt állitjuk, miszerint a boldogságnak minden másnál hathatósabb

eszközölje levén a duzzadó jó egészség: azon tudomány, mely ennek fentarthatására megtanít, fontosság tekintetében, a többiek egyikénél sem alábbvaló. Ennél fogva kimondjuk, hogy az élettannak legalább oly terjedelemben való előadását, a menynyi annak főbb igazságai megérthetése, s a közéletben használható tételei elsajátítása végett okvetlen szükséges, az észszerű nevelés leglényegesebb alkatrészének tartjuk.

Elég sajnós, hogy ilyesmit kelle állitanunk! Még sajnósabb, hogy állításunk ezen felül támogatásra is szorul. De mikor sokan az ily véleményt majdnem kikacagják! A miatt elpirulna akárhány, ha szemére lobbantanák, hogy Ephegéniát mondott Iphigenia helyett; vagy sértésnek venné, ha feltenné róla valaki, hogy járatlan valamelyik regebeli félisten meseszerű csoda dolgaiban; de azt minden pirulás nélkül megvallja, hogy nem tudja, merre van az Eustach csöve, mi szerepe van a gerincvelőnek, az ütér rendes verésének sebessége mckora, hogy fuvódik fel a tüdő. Arra rendkívül ügyelnek, hogy gyermekeik a két évezred előtt divott babonákban járatosak legyenek: de azzal semmitsem törődnek, hogy saját testök alkata s működése felől tisztába jöjjenek, sőt egyenesen nem akarják őket ilyesmire tanittatni. A megszokott dolog ily nyomasztó befolyásúvá nőheti ki magát! Ily rettentően felül haladja nevelésünkben a mi diszes azt, a mi hasznos!

A kenyér-kereset, vagy közvetett önfentartást megkönnyítő tudomány becsét nem szükséges hosszasan bizonygatnunk. Mindenki ezt tartja a nevelés céljának, sőt a nagy tömeg talán kelleténél is több súlyt fektet reá. Azonban, csodák-csodája, bár majdnem kivétel nélkül készek aláírni amaz elvont tételt, miszerint az ifjuságot élethivatására előkészítő tanultság fő, sőt sokak előtt egyedül fontossággal bíró: de hogy miféle tanulmány eszközli ezt, azzal épen nem törődik senki sem. Legfőlebb az olvasás, irás, számolás tanittatnak hasznosságuk világos öntudatával. A többi tudományokról ezt épen nem mondhatjuk. A mit még ezeken kívül tanulunk, annak munkás foglalkozásunkhoz nagyobb ré-

szint semmi köze, mi végtelen sok olyas a mi egyenesen erre vonatkoznék, határozottan mellőzve van.

Ugyanis, kevés kivétellel miben foglalatoskodik minden ember? Semmi egyébben, mint a kényelmünkre szolgáló cikkek termelése, készítése s forgalomba hozásával. S vajjon, a termelés, készítés s forgalomba hozatal sikere mitől függ? Nemde, a kényelmünkre tartozó cikkek sajátosságaihoz alkalmazott módszerek használatától; vagyis, a tárgy mivolta szerint természettani, vegytani s élettani tulajdonságaik teljes ismeretétől, — egy szóval: a tudományban való jártasságtól. Iskolai tanfolyamunk pedig nagyobb részint épen azon ismeret-fajokat mellőzi el, a melyek a polgárisult élet folytatására megkívántató cselekmények véghezviteli módját szabályozzák. Bár ezen igazságot tagadni nem lehet, úgy látszik, a világ nem bír élő tudattal felőle; sőt mivel tán minden napi, épen azért senki sem veszi számba. Állításunk kellő nyomatékkal csak úgy birand, ha igazságáról, a tények rövid áttekintése alapján, olvasóinkat meggyőzzük.

Jóllehet a logika öntudatos, vagy öntudatlan felhasználásától függ a nagyban termelő, vagy kereskedő vállalatnak sikere, mind a mellett ezen legelvontabb tudományt mellőzve, egyenesen a menyyniségtanra térünk. Ennek legáltalánosabb, a pusztá számokkal foglalkozó része, viszi iparvállalatainknál a vezér-szerepet: akár ügyleteinket egyenlitsük ki, akár költségvetést állapítsuk meg, akár adjuk, vagyük a kényelmünkre tartozó cikkeket, akár pedig számadást vezessünk. Az elvont tudomány ezen ágának becses voltát nem szükséges hosszasan bizonyítgatnunk.

Az építészet magasabb műfajainál a menyyniségtan részletesebb ismerete is szükségessé válik. A munkáját tapasztalati szabályok nyomán kezelő falusi ácsnak épen úgy a térviszonyok törvényeihez kell minden órán szabnia magát, mint a híres Britannia-híd építőjének. A mérnök, ki a megvett földet kibasítja, — az építész, ki a rá építendő ház tervét készíti, — a kőmives, ki alapját megveti, — a kőfaragó, ki köveit kifaragja, valamint a többi mester-emberek is, kik a még ezeken kívül megkívántató dolgokkal foglalkoznak: eljárásukban mindnyájan mértani igazságok által vezéreltetnek. A vasútépítés elejétől fogva befejeztetéséig mértani igazságok nyomán megy végbe; az útjelölés, — az átmetzések s töltések kimérése, — hidak, — kanyarulatok, — áthidalások, — alagútak — állomások mind mértanilag szerkesztvék. Hasonlóképen a kikötők, hajógyár-telepek, gátak, mint szintén a partokat szegélyező, s az ország területén szétszórót minden nemű mérnöki s építési munkálatok, sőt még a föld alatt keresztül-kasul fúrt bányák is, mind mértanon alapulnak. Egyébiránt, mai napság még a földmivelő sem nélkülözheti a mértani törvények ismeretét, ha alagsóveit úgy akarja lerakni, a mint kell, a lejt mérésben járatosnak kell lennie.

Ezek után, térjünk által a részben elvont, részben tárgyilagos tudományokra. A gépészet, jóllehet a legegyszerűbb közöttök, mégis ennek alkalmazásán fordul meg újabkori gyártmányaink sikere. Az emeltyű, tengelykerék, sat. sajátosságai minden gépnél fel vannak használva, s mai napság

minden termelést gépnek köszönünk. Nyomozzuk csak a reggelihez feladott zsemle keletkezését. A föld, melyen termett, géppel csinált téglával volt alagsóvezve; felszínre géppel lett felszántva; a búzát gép vetette, aratta, csépelte, rostálta; géppel őrölték, szitálták meg; s ha a liszt Gosportba szállítottatott volna, gép által készített kétszersült készült volna belőle. Nézz körül szobádban, s ha nem régi, fala valószínűleg gép-téglából épült, padlóját, kandallóját gép fűrészelte, gyalulta, fényezte, kárpitját is szintén az gyártotta. Az asztal burokja, a szék esztergályozott lábai, a szőnyegek, függönyök mind gép által készültek. Sima, beszövétt, vagy nyomott ruhád nem csak tökéletesen gép által szövétt, hanem még talán azon varrott is. S a könyvnek, melyet olvasol, leveleit nem gép csinálta-e, s annak betűit nem az nyomta-e rá? Vedd ehhez, hogy a tengeri, valamint szárazföldi kereskedést szintén gépnek köszönjük. S azután jégyezd meg, mikint ezen vállalatok sikere, vagy bukása egyenesen a gépészet elveinek helyes, vagy helytelen alkalmazásától függ. Az anyagok hordképességét rozszszul kiszámító mérnök oly hidat épít, mely leszakad. A rozsz géppel dolgozó gyárnok nem versenyezhet azzal, a kié nem zsurlódván anynyira, kevesebb erőt pazarol. A régi modorban építő hajógyáros hajóját túlszárnyalja a gépészetileg helyesebbnek bizonyult hullám-vonal elve szerint építőé. S mivel az a nemzet, a melynek egyes tagjai ügyes munkások, képesebb önjavait más nemzetek ellenében megvédeni: a nemzet sorsasok tekintetben a gépészetben való jártasságtól függ.

(Folyt. következik.)

„Szabad egyetem“ Párisban.

Mi is említettük, hogy a táviratok jelenték, hogy a francia főpapság egy pásztori körlevélben hívja föl a hivatottakat, hogy nyissák meg erszényeiket egy Párisban alapítandó, „szabad egyetem“ létesítésére, mint melyre a legújabbban alkotott felsőbb oktatási törvény engedélyt ad. Ez a törvény aggályokat keltett nem csak Franciaországban, de a külföld jőzanon gondolkozó köreiből is Franciaország jövő sorsa iránt, mert előre látták, hogy ama törvényben a klerikális reakció fogja felütni hidra-fejét. S valóban, hogy minő gyümölcsöket fog hozni ama törvény, minő hivatása lesz annak a papok által igazgatott egyetemnek, azt legjobban illusztrálja a francia főpapok említett körlevele, melyből közlünk itt egy pár paszszust:

„A természet csak az ember kezdetét teremti, a nevelés adja meg a befejezést. Ki valamely népnek nevelését vezeti, intézi annak sorsát is.“

Biz igaz a. Azért sietnek oly nagyon a püspök urak, kezökbe koritni a fiatalság nevelését, hogy aztán tetszésök szerint intézhessék Franciaország sorsát és neveljenek egy rajongó tábor Chamberland gróf számára, kiről kezdettek már-már megfeledezni Franciaországban. Ezért izen hadat a vaticán és ennek nevében Simeoni madridi pápai nuncius is az eddig kedvelt Alfonzónak.

„A nevelés e nagy küldetése azonban mikép gyakoroltatik napjainkban s mely gyümölcsöket hozott? Minden ol-

dalról panasz hangzik ellene; s habár az emberiség nem vesztette el szellemi tehetségeit, mégis csökkenni gyöngülni látszanak azok. Nagy számmal vannak tanodáink s elég pénzt is adnak ki rájuk: a tanodáknál sem igen hiányzanak az ismeretek s a nevelés eredménye még sem felel meg fáradozásainknak.

Már ha csakugyan lehet szó komolyan arról, hogy „az emberiség szellemi tehetségei csökkenni látszanak,” ennek alig lehet biztosabb jele és bizonyítéka annál, hogy egy tekintélyes nagy nemzet törvényhozása annyira megfélemtetett magáról, hogy megalkotott egy oly törvényt, mely a ultramontanizmusnak zsákmányul dobja oda a nemzet legvitalisabb érdekét a nevelés- és közoktatásügyet.

„A hiba a rendszerben van, melyet eddig föl nem ismertek.”

„Franciaország képviselői ezt most belátták; már elődeik foglalkoztak a néptanodák javításával, most a fensőbb oktatás javítása vétetett célba. Az állami monopolium nem nyújt módot a haladásra; erkölködéseit összpontosítja ugyan egyes pontokra, de másutt s a legtöbbiben békóba veri a kezdeményezés szellemét s elnyomja az iparkodást. Egyuttal pedig megfosztja a családfőt azon jogától, hogy gyermekei számára szabadon választhassa a rendszert, mely szerint azokat erkölcsileg és saját vallásának megfelelőleg neveltetni akarja. Fensőbb tanítézeinkben pedig nincs elegendő tér a vallás számára, melyben minden tudomány kulminál.” (!)

Tehát „rendszer” változás kell a püspök uraknak. Tudjuk, tudjuk, hogy milyen! Oly rendszerváltozás, mely előmozdítja a szájuk ize szerinti „haladást” — vagyis, a valódi haladást — hátrafelé. [Képzeltetni, minő szolgálatokat fog tenni a „haladás”-nak az az egyetem, melynek homlokzatára az lesz írva, hogy „a vallásban kulminál minden tudomány.” A török is azt mondja, hogy a korábban van a bölcseségnek netovábbja — ezért halad oly rettentő módon.

De még határozottabban írják körül a püspök urak a leendő „szabad egyetem” physiognomiáját a következőkben:

„Párisban szabad egyetem alapítottatik, hol az általános tudományok s a jogtudomány karai fognak mindenenk előtt felállítani, ezekhez később orvosi kar is csatoltatik.”

Tehát, lesz ott dogma, pápai csálhatatlanság, aztán „isten jog,” aztán következik semmi, másodsor semmi és harmadsor ismét semmi és később az orvosi kar, melynek keblében tudvalevőleg természet-tudományok taníttatnak. Így aztán lesz „haladás,” de még milyen!

S hogy csakugyan lesz ott nagy mérvű „haladás,” arról kellő biztosítékot nyújt nekünk azon „egyetem” leendő direktoriuma, melyet a pásztor-levél a következőkben helyez kilátásba:

„Az egyetem egy legfelsőbb tanács felügyelete alá helyeztetik, mely érsékekből s püspökökből fog állani.”

Hogy pedig mikint fogja a papság a fiatalságot „befonni,” vagy mint a pásztor levél kenetteljesebben mondja, az kiviláglik ezekből:

„Mi sem fog elmulasztatni, hogy a fiatal emberek tapasztalatlansága tanács-, segély- és bátoritással körülvétesse, miszerint sziveik tisztasága, a jellem méltósága s a vallás sértetlensége megóva maradjon.”

Az érdekes pásztor-levél így végződik:

„Egyuttal sietünk, vállalatunk számára Jézus Krisztus helytartójának áldását kikérni,” sat.

Mikor Rómában az első vasut megnyitott, a pápa megáldotta azt s richtig, az első vonat szerencsésen kisiklott a vágányból. Nem sokára egy apáca-kolostort szentelt föl a pápa s az is szerencsésen összeomlott. Ezért mondá egy bizalmas embere a pápának, hogy „ugyan kérem, szent atyám, ne tessék ezután semmit megáldani.” Gondoskodjanak arról a francia püspök urak, hogy jó állapotban legyen annak a távsodronynak villanyvezető szerkezete, melyen a pápa telegrafice fogja megküldeni áldását a leendő párisi „szabad egyetem”-nek!

H—n.

VIDÉKI ÉLETT.

A deézi egyházmegyéből.

Tiszteletes szerkesztő ur!

Boldog emlékü esperesünk, t. Almási Sámuel elhunytával, egyházmegyénkben az esperesi szék üresedésbe jövén, helyettes esperes Nagy Lajos aa. körlevele folytán szeptember 19-re voltunk felhíva, összejöfni Deézsi városába, esperest választani, s ezzel egyidejűleg még egy pár ügyet elintézni; ezek jelzésére egy kis tért kérek becses lapjában.

Az említett napon tartotta meg egyházmegyénk érdekekben elhunyt jószágos királyunk V-ik Ferdinánd emlékére a gyász isteni tiszteletet is, a mely 1/2 10 órakor vette kezdetét. Egyházmegyénk lelkészei és világi képviselői az ünnepegy méltóságának megfelelő renddel vonultak be az ur házának ajtaján a nagy király iránt való kegyelet adójának lefizetésére. A polgári dalárda megható gyász-dallama után domokosi lelkész, Pap István aa. könyörgött; m.-láposi lelkész Mátyás Zsigmond aa. az elhunyt fejedelem élettörténetét teljesen kimerítő, — szív-jóságát tények által bizonyító — szópen átgondolt emlék-beszédet tartott.

Az isteni tisztelet végződésével, siettünk szintén mindnyájan a gyűlés tartására megjelölt helyre, a hol is helyettes esperesünk a szép számú tagokból álló gyűlést üdvözölte, s egyszersmind fájdalmas érzéssel adott kifejezést annak a szomorú valóznak, a mit mindenikünk méjjen érzett, hogy nem látjuk az elnöki székben azt, ki anynyi éveken keresztül bölcs tapintatával oly sikeresen vezette egyházmegyénk ügyeit, s ép ez az egyik legfőbb ok, a mely minket most e helyre összehozott. Ezután felolvastatta a főtiszteletű püspök urnak személyéhez intézet átiratát, melyből azon részvét-nyilatkozat látszott, mely néhai esperesünk elhunytával nem csak egyházmegyénket, de egész anyaszentegyházunkat méjjen érdeklí; s egyszersmind felszólítja, hogy egy általa összehívandó egyházmegyei közgyűlés a néhai helyét töltsse be. Hogy ily hosszszon halasztotta a gyűlés összehívását:

ne tulajdonítsák egyébnek, mint teendői halmazának; ezután röviden számolva h. esperessé lett kinevezése óta működéséről, a gyűlést felszólítja esperes választásra; elnöki székéből leszállott.

Mielőtt a választás mikintjéről szólanék, nem hagyhatom említés nélkül deézi lelkész Kovács Sámuel aa. következő nyilatkozatát: T. közgyűlés! Hogy ki volt Almási, és kit vesztettünk el benne, nincs miért mondjam, mert a ml. püspök ur átiratából hallhattuk mindnyájan, én helyesnek tartom, hogy a gyűlés az elhunyt feletti részvét-nyilatkozatát kifejezve, özvegyének küldje meg. Mindnyájan a leg-
őszintébb helyesléssel fogadtuk.

Ezután az a kérdés merült fel: szavazással, vagy felkiáltással történjék a választás? Mivel a gyűlés minden tagja egyhangulag t. Nagy Lajos aát. óhajtotta esperesnek, az utóbbiba állapodtak meg és így egy akarattal kiáltották az „éljont!”

Megválasztott esperesünk elnöki székét elfoglalva, meleg szavakban a közgyűlés bizalmát megköszönte, s egyszersmind kérte a közgyűlést, hogy az eshetőleg felmerülő hanyagságokból következhető hiányok orvoslása s így egyházmegyénk anyagi és szellemi jóllétének előmozdítása végett tanácsával segítse és támogassa; s viszont igéri, hogy fontos és nehéz hivatalában elvben és gyakorlatban a független igazság legjobb barátja fog lenni. Nyilatkozata általános éljenzéssel fogadtatott.

Esperessé lett megválasztásával a jegyzői állomás megüresedett: kéri a közgyűlést, jegyzőt választani. Szintén egyhangulag kikiáltott főjegyzőnek Kónya László aa. volt aljegyző, s helyébe Pap István aa. aljegyzőnek.

Esperesünk aa. nyilváníja, hogy egyházmegyei algonok Pataki Gyula halálával az algonokni állomás üressébe jöven, tavaszi közgyűlésünk három egyént jelölt volt ki, kik közül a kerületi közgyűlésen t. Róth Pál választott meg egyházmegyénk egyik algonokjának; ez a nyilatkozat is általános éljenzéssel találkozott.

A lelkészi kandidáló bizottságba megválasztottak Agyagási Gábor és Mátyás Zsigmond aai.

A hivatalnokok megválasztása után a jövő évi püspöki vizitáció költségei fedezésének mikinti megállapodása tárgyában tétetett előterjesztés. Több felől hallottunk nézeteket nyilvánítni, de mivel e tárgyra nézve a közgyűlés határozottan meg nem állapodhatott, elhatározta, most egy bizottságot nevezni ki, a mely ezt az ügyet minden oldalról megvitatta, a szükségeltető költségek forrásait kimutatva, egy programot készítsen, a melyben a vizitáció személyzetnek megállási helyei is legyenek jelezve; és ez felküldendő a méltóságos püspök urhoz véleményének és jóváhagyásának kikérése végett; a bizottság bölcsességéről felteszi és hiszi közgyűlésünk, hogy a megállapított program mind a közgyűlés, mind a főtiszteletű püspök ur részéről jóváhagyással találkozik.

Végül, meg kell említenem még azt, miszerint nagy örömünkre volt, hogy a világiak a gyűlés folyama alatt a legmelegebb érdeklődést tanúsítottak egyházmegyei ügyeink

iránt; jóllehet a kötelezettségüknek tettek eleget, de mégis: nénelyeknek neveit példaadás végett megemlíteni, el nem mulaszthatom. Ott láttuk egyházmegyei életünk iránt a legnagyobb figyelmet tanúsítva, br. Bánffy Dániel főgonokot; Biró Sándor és Róth Pál algonokokat, t. Szócs Sámuel és még számos egyházi képviselőket.

Elhunyt esperesünk munkás szelleme maradjon az egyházmegye világi és egyházi előjáróiban, hogy erélyes működésük által egyházmegyénk anyagi és szellemi jóllétben haladjon többről-többré, nyereségről-nyereségre! *)

Egy pap.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Az igazgató-tanács által előre meghatározott napon, folyó hó 19-én, a kolozsvári, ev. ref. egyházhoz méltó-
ünnepélyességgel folyt le a „jóságos“ király, V-ik Ferdinánd emlékére rendelt szertartás. A belső-farkas-utcai templom alig volt képes befogadni a nagy számú, minden rendű és rangú közönséget és testületeket, melyek megjelentek, tiszteességet tenni a magas elköltözött szellemének. Nem is említve a polgári dalkör által énekelt fősleges himnuszokat, elég lesz annyit mondanunk, hogy főt. Nagy Péter püspök ur mondott imát s Baló Sándor lelkész-társunk tartott egy jól átgondolt emlék-beszédet, melynek háttérét hazánk e fényes korszakának élénk festése képezte, míg a központ mindenütt a „jóságos“ király nemes alakja volt. Tudjuk, hogy egész egyházkerületünk méltóan ünnepelte meg e napot s örömmel regisztráljuk, hogy a kolozsvári egyházmegye e tekintetben nem volt utolsó.

= Az orsovai mindkét hitvallású evangélikusok egyházának tanácsa a belügyminiszter engedélyével s a bányakerületi szuperintendencia meleg ajánlatával, imaház építésének költségeire jótékony adományokat gyűjt. E célból rövid felhívást intézett a többi felekezeti községekhez. A felhívás nyomtatásban megjelent s a tervezett templom rajzával van díszítve. Melegen ajánljuk a közönség figyelmébe, minthogy az orsovai ev. község felvirágzásából a magyar nemzeti ügyre is haszon háromolhat.

= Nehány lap a ceglédi ref. egyház történetéből című munkára hirdet előfektést Szabó Lajos, apostagi ref. pap. A mű ama kemény megpróbáltatás történetét közlendei, mely a ceglédi ref. egyházra 1752—53-dik évben nehezült. A műre csak aláírások fogadtatnak el; az ár a példány átvételekor fizetendő. Az ár 50 kr.

= Garibaldi és Bismarck. Garibaldi e napokban a következő sorokat írta Villani marchesnek, ki egy levelében Bismarck jellemét rajzolta le neki: „Kedves Villani! Ön oly képet nyújtott nekem Bismarckról, mely hasonlithatlanul magán viseli a nagyság és igazság kifejezését. Ön valóban megértette azon kitűnő nagy férfit, kinek a világ ama nagyszerű morális csatákat köszöni, melyek jobban rántották pórba a hazugság papi hidrátját, mint az anyagiak. Fogadja lelkemből fakadó köszönetemet.

= Oroszországban ismét egy új szekta ütötte föl fejét a kiewi kormányzásban. E szekta hívei „szundisták“-nak nevezik magukat s nagyobb részt a protestantizmus elveit fogadták el. A szekták szaporodásának oka nem más, mint az a lelketlen zsarolás és nyomás, melyet az orosz papák a szegény népen elkövetnek.

*) E tudósítás már nyomdában volt, midőn egy másik is érkezett, melyet ez feleslegessé tett. Köszönjük mindkettőt. A ki előbb érkezett, hamarabb öröl. Szerk.